

Чернігівський національний технологічний університет
ННІ права і соціальних технологій
Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю
Чернігівської обласної державної адміністрації
Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України
Громадська організація «Чернігів Європейський»
Асоціація політичних психологів України
ВГО «Арт-терапевтична асоціація»
Громадська спілка «Національна Рада жінок України»

ОБЛАСНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

*У рамках реалізації проекту
Чернігівської обласної державної адміністрації
«Домашнє насильство: соціологічний аналіз явища в Чернігівській області»*

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Кафедра організації соціально-психологічної допомоги населенню

Чернігів 2019

УДК : 316.624.3
П 83

*Друкується за рішенням вченої ради
Чернігівського національного технологічного університету (протокол № 10 від 25 листопада 2019 р.)*

П 83 «Протидія домашньому насильству: реалії і перспективи» : збірник тез Обласної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 24 жовтня 2019 р.) / Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, ЧНТУ, 2019. – 126 с.

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова: Мельник О. Є., канд. філос. наук, доцент, проректор з науково-педагогічної та виховної роботи Чернігівського національного технологічного університету

Заступники голови: Кальницька К. О., канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри організація соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету, голова Чернігівського відокремленого підрозділу Асоціації політичних психологів України, член правління АППУ

Кузнецова-Молодчая Т. С., голова Новозаводської районної у м. Чернігові ради

Співголови:

Маргасова В. Г., д-р екон. наук, професор, проректор з наукової роботи Чернігівського національного технологічного університету

Васютинський В. О., д-р психол. наук, професор., голов. наук. співроб. лабораторії психології мас та спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, президент Асоціації політичних психологів України

Вознесенська О. Л., канд. психол. наук, старш. наук. співроб. лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, президент Всеукраїнської громадської організації «Арт-терапевтична асоціація», член ради правління ГС «Національна психологічна асоціація»

Члени програмного комітету:

Остапенко Л. А., канд. юрид. наук, доцент, директор навчально-наукового інституту права і соціальних технологій Чернігівського національного технологічного університету

Слезко І. І., директор Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації

Лемеш Н. П., директор Департаменту сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації

Порохняк-Гановська Л. А., д-р мед. наук, професор, голова Національної Ради жінок України

Дорожкіна І. В., голова ГО «Спілка жінок Чернігівщини»

Нагорна Н. С., канд. психол. наук, доцент, декан факультету соціальних технологій, оздоровлення та реабілітації Чернігівського національного технологічного університету

Дивнич Г. А., канд. наук з держ. упр., начальник відділу міжнародних зв'язків ЧНТУ, голова громадської організації «Чернігів Європейський»

Пекуровська О. М., заступниця голови громадської організації «Спілка жінок Чернігівщини»

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Мазур Т. В., канд. психол. наук, доцент Чернігівського національного технологічного університету

Герасименко О. В., канд. іст. наук, доцент Чернігівського національного технологічного університету

Чепурна Г. Л., канд. психол. наук, доцент Чернігівського національного технологічного університету

Кормило І. М., відповідальний секретар, відділ підготовки науково-педагогічних кадрів Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

УТВЕРДЖЕННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ В СУСПІЛЬСТВІ. РОЛЬ ГРОМАДИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Кальницька К.О., Кальницька Ю. С. Домашнє насильство: соціологічний аналіз явища в Чернігівській області (презентація доповіді).....	4
Васютинський В. О. Психологічна структура атрибуції студентами міжгрупових провин.....	23
Кабаченко Н. В., Бойко О. М. Можливості профілактики насильства в умовах об'єднаних територіальних громад в Україні.....	26
Білець Ю. С., Чепурна Г. Л. Проблема проявів насильства у освітньому середовищі.....	29
Грищенко І. В. Профілактика проявів насильства щодо дітей у сім'ї та закладах освіти.....	31
Мовчан В. І. Гендерно обумовлене насильство: причини виникнення та шляхи подолання.....	33

СЕКЦІЯ 2

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Авраменко Д. А. Питання профілактики домашнього насильства.....	37
Бондаренко М. С., Кальницька К. О. Домашнє насильство: причини, ознаки, методи попередження.....	40
Горлова О. О., Чепурна Г. Л. Подолання наслідків насильства засобами арттерапії.....	43
Горюшина В. М., Новик Л. М. Проблеми на шляху до зупинення домашнього насильства.....	45
Губко В. С., Чепурна Г. Л. Порушення суверенності психологічного простору внаслідок домашнього насильства.....	47
Коломієць Н. В. Свобода від насильства – основоположне право людини.....	51
Панченко А. Ю., Новик Л. М. Світова політика попередження і протидії домашньому насильству.....	54
Прядко Б. В., Кальницька К. О. Домашнє насильство над дітьми як соціально - психологічна проблема сучасного суспільства.....	57
Ращупкіна О. В., Ємець Н. А. Попередження насильства над жінками в сім'ї.....	60
Суворова Л. М. Насильство в родині як чинник дитячої тривожності.....	63
Тітова К. В. Проблема запобігання насильству в сім'ях бійців ООС.....	66

СЕКЦІЯ 3
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА ТА ІНТЕРВЕНЦІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВИНУВАТЦІВ

Ананко Т. В. Формування безпечного середовища та поведінки у дітей дошкільного віку.....	69
Чепурна Г. Л. Особливості суверенності психологічного простору молоді жіночої статі.....	73
Бридка Ю. В., Чепурна Г. Л. Фототерапія як засіб реабілітації жінок, постраждалих від насильства.....	76
Калуга М. В., Філіпович В. М. Запобігання булінгу в навчальному середовищі.....	79
Келеман А. Д. Проблема домашнього насильства в Україні.....	81
Ковтун А. Ю. Причини та наслідки домашнього насильства.....	85
Козел О. Г., Новик Л. М. Домашнє насильство в Україні.....	89
Кузнецова-Молодчая Т. С., Кальницька К. О. Протидія домашньому насильству.....	92
Кузьмин С. І. Особливості соціально-психологічної реабілітації жінок які зазнали насильства.....	95
Литвинчук Ю. Л., Лещенко М. Є. Роль кризових центрів соціально-психологічної допомоги жінкам, які зазнали насильства.....	98
Мельник О. Є., Смоляр Я. Л. Проблема насильства над жінками як виклик ХХІ століття.....	101
Нагорна К. С., Філіпович В. М. Форми жорстокого поводження з дітьми та їх наслідки.....	105
Окопна К. В. Соціально-психологічні фактори виникнення та розвитку насильства в подружніх стосунках.....	109
Савчук О. М. Допомога учасникам бойових дій та членам їхніх сімей у випадках домашнього насильства.....	113
Сидоренко А. В., Мазур Т. В. Особливості захисної поведінки учасників шкільного булінгу	117
Стадниченко О. Д., Філіпович В. М. Соціально-психологічні аспекти насильства над дітьми: причини і форми жорстокого ставлення до дітей.....	120

СЕКЦІЯ 1 УТВЕРДЖЕННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ В СУСПІЛЬСТВІ. РОЛЬ ГРОМАДИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Кальницька К. О., канд. психол. наук., доцент,
завідувачка кафедри організація соціально-психологічної допомоги населенню

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

Кальницька Ю. С., канд. психол. наук, наук. спів. лабораторії методології
психосоціальних та політико-психологічних досліджень

Інститут соціальної та політичної психології НАПНУ (м. Київ)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЯВИЩА В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Презентація доповіді

Домашнє насильство: соціологічний аналіз явища в Чернігівській області

Методологія опитування

Цільова група	Чоловіки і жінки віком від 18 до 65 років, які мають досвід сімейного життя в офіційно зареєстрованому або цивільному шлюбі та постійно проживають в Чернігівській області
Вибіркова сукупність	<ul style="list-style-type: none">• Вибірка випадкова• Розмір вибірки: 2000 респондентів• Помилка репрезентативності: не більше 2,1%
Метод збору інформації	Анкетне індивідуальне формалізоване інтерв'ю face-to-face за стандартною технологією вуличного (поквартирного та будинкового) опитування за місцем постійного проживання на всій території області
Термін проведення	16 – 28 травня 2019 року

Структура опитування

Опитування анонімне та складається з кількох розділів:

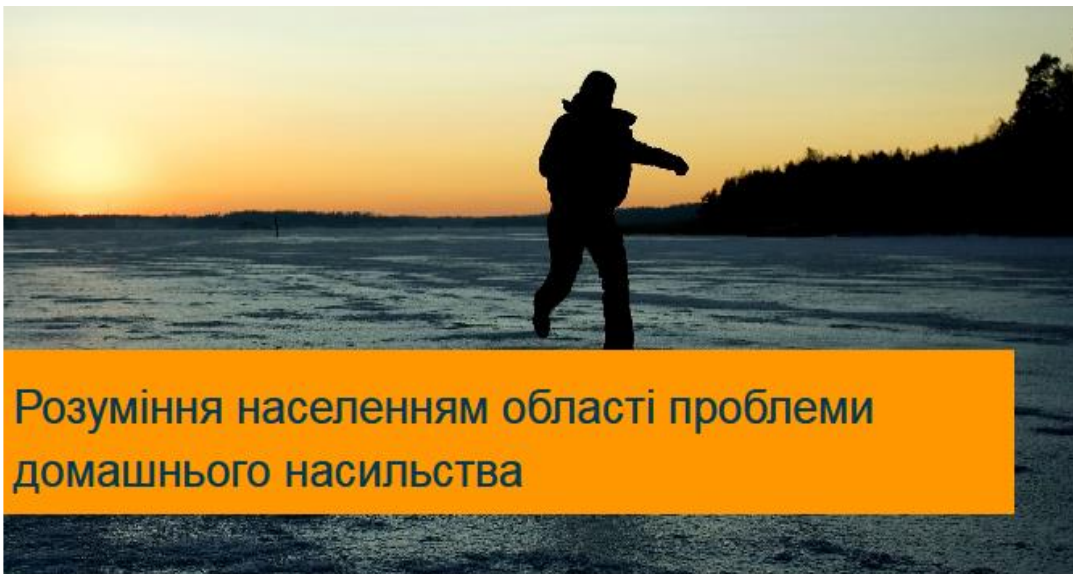
1. Соціально-демографічний і віковий розподіл вибірки
2. Обізнаність населення з проблеми домашнього насильства
3. Поширеність видів та форм домашнього насильства
4. З'ясування причин насильницької поведінки в сім'ї
5. Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Чи є актуальною проблема домашнього насильства у Вашому місті (селі)?

Обізнаність населення з проблемою домашнього насильства

Значення актуальності проблеми залежно від статі

Розуміння населенням області проблеми домашнього насильства
На Вашу думку, хто найчастіше є жертвою насильства в сім'ї?

Розуміння населенням області проблеми домашнього насильства
Що із перерахованого, на Вашу думку, можна вважати допустимим у родині, що не підпадає під домашнє насильство?

З'ясування причин насильницької поведінки в сім'ї

З'ясування причин насильницької поведінки в сім'ї

Які ситуації, на Вашу думку, призводять до домашнього насильства?

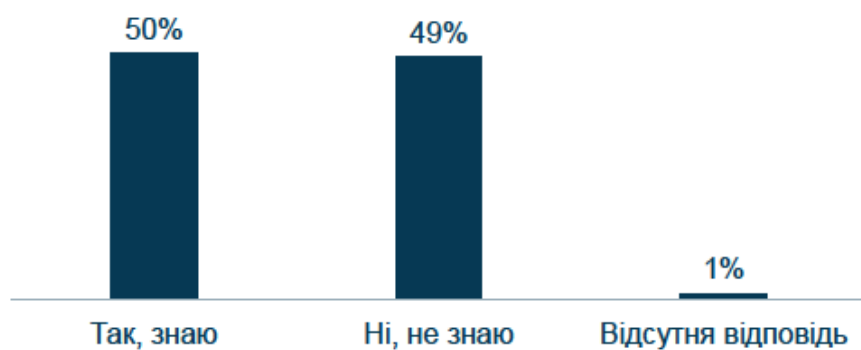
10

Поширеність видів та форм домашнього насильства

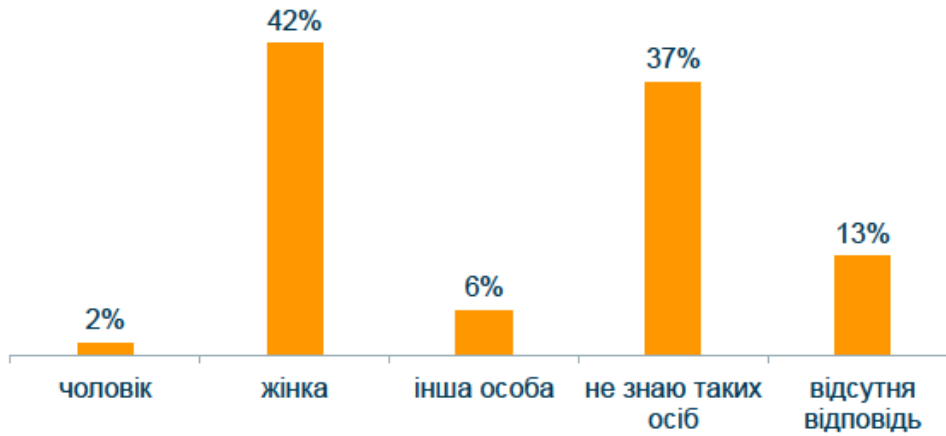
Поширеність видів та форм домашнього насильства

Чи знаєте Ви особисто когось, хто зазнає/зазнавав домашнього насильства?

Поширеність видів та форм домашнього насильства

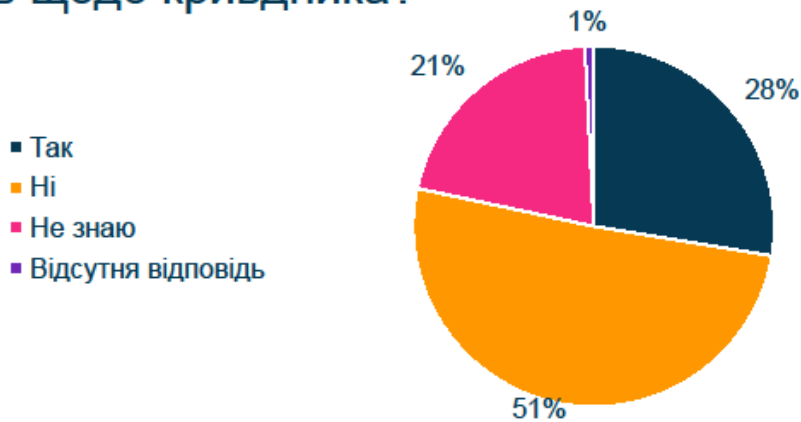
Якщо так, був жертвою чоловік, жінка або інша особа?

13

Поширеність видів та форм домашнього насильства

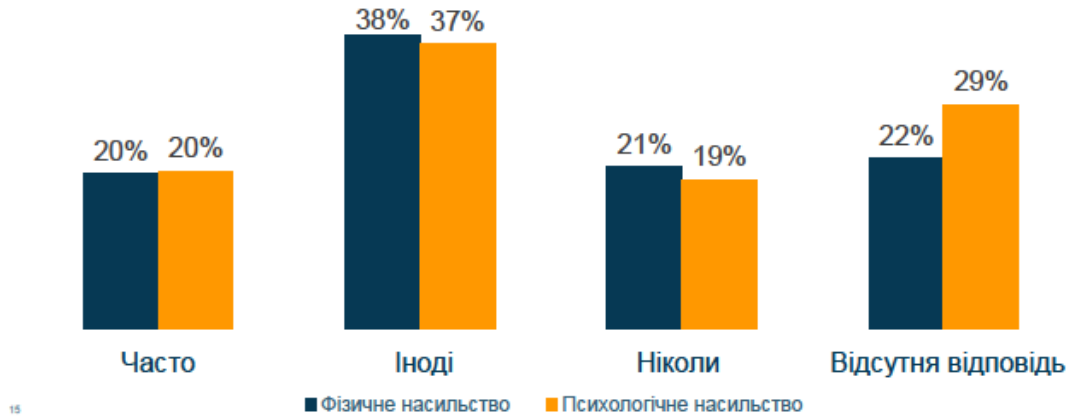
Чи особа, яка є жертвою насильства, зверталась до когось, хто міг вжити правових заходів щодо кривдника?

14

Поширеність видів та форм домашнього насильства

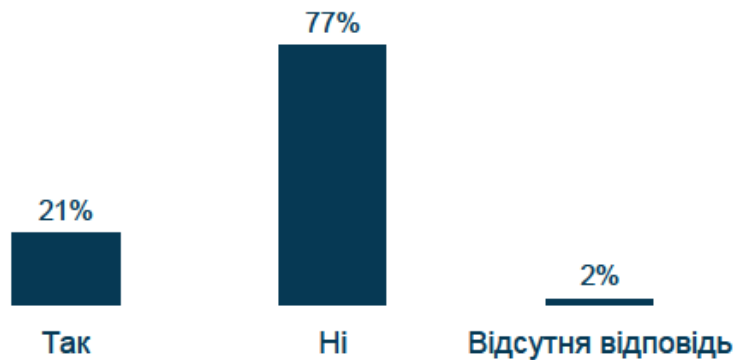
Як часто Ви були свідком фізичного або психологічного насильства?

15

Поширеність видів та форм домашнього насильства

Чи зазнавали Ви хоча б один раз насильства в сім'ї?

16

Поширеність видів та форм домашнього насильства

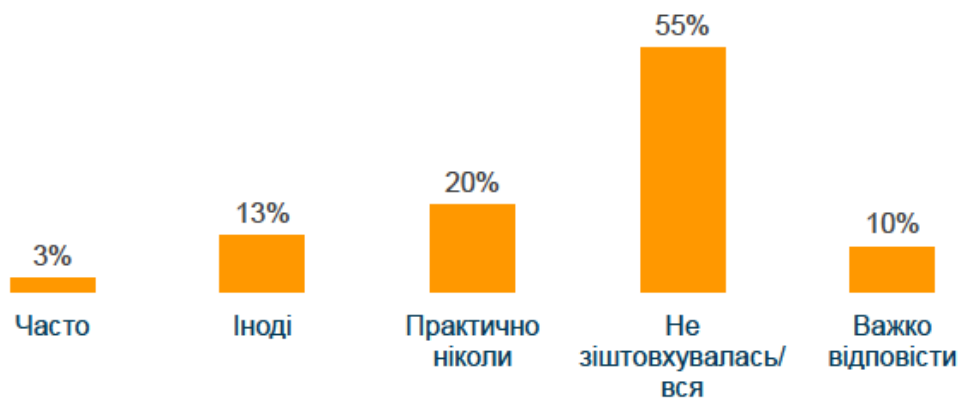
Які, на Вашу думку, з нижче вказаних ситуацій можна вважати економічним насильством в сім'ї?

17

Поширеність видів та форм домашнього насильства

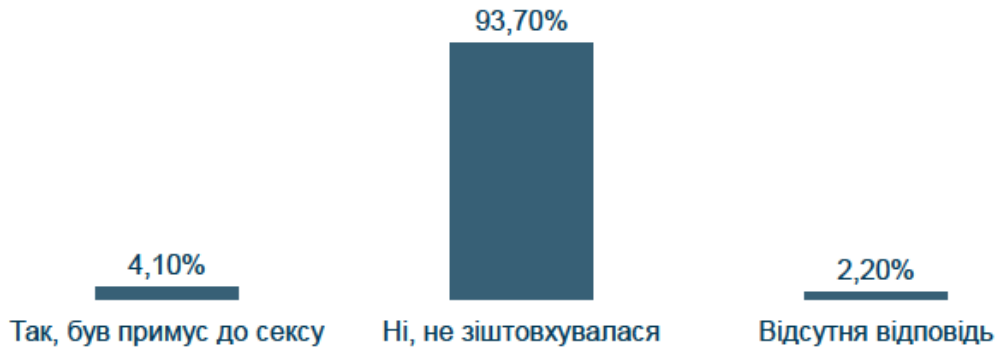
Чи відчуваєте/ли Ви економічне насильство в родині?

18

Поширеність видів та форм домашнього насильства

Чи зіштовхувалися Ви із сексуальним насильством у своїй сім'ї?

19

Поширеність видів та форм домашнього насильства

Чи зіштовхувалися Ви із психологічним насильством в сім'ї?

Поширеність видів та форм домашнього насильства

З якими видами психологічного насильства Ви зіштовхувалися?

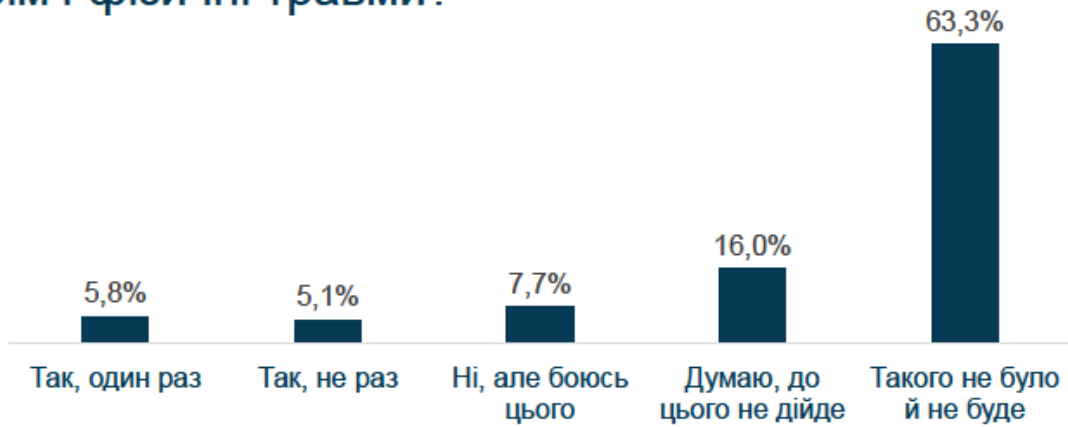
Поширеність видів та форм домашнього насильства

З якими видами фізичного насильства в сім'ї Ви зіштовхувалися?

Поширеність видів та форм домашнього насильства

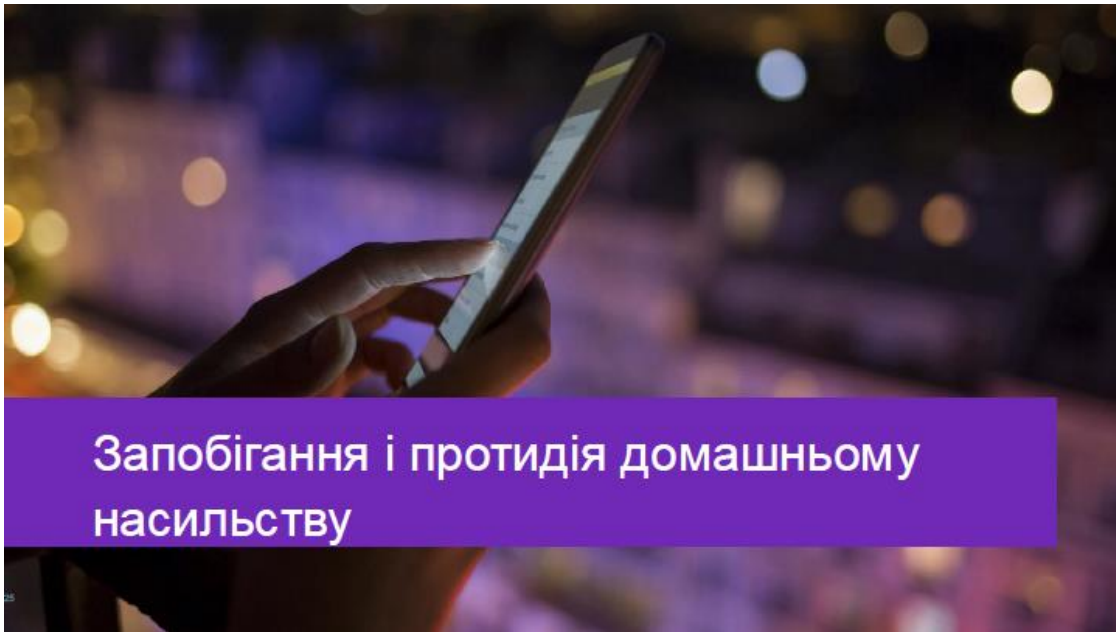
Чи одержували Ви в результаті побиття членом сім'ї фізичні травми?

Поширеність видів та форм домашнього насильства

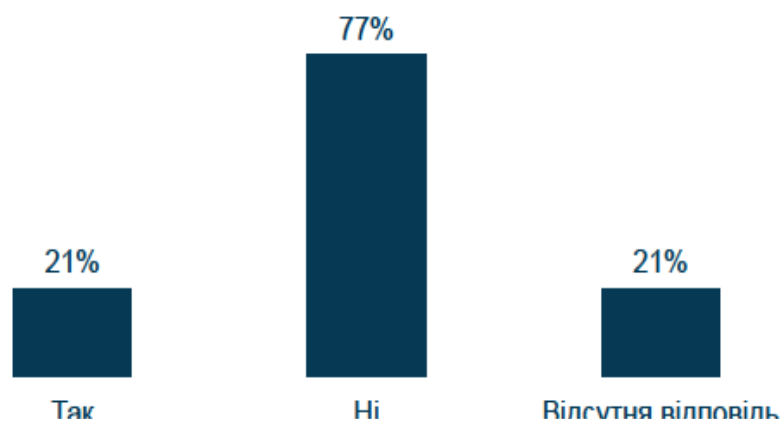
Хто із членів родини вчинив над Вами фізичне насильство?

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Чи шукали Ви допомогу під час останнього випадку домашнього насильства?

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Чи тепер Ви були би готові в ситуації домашнього насильства інформувати правоохоронні органи щодо застосування правових заходів проти кривдника?

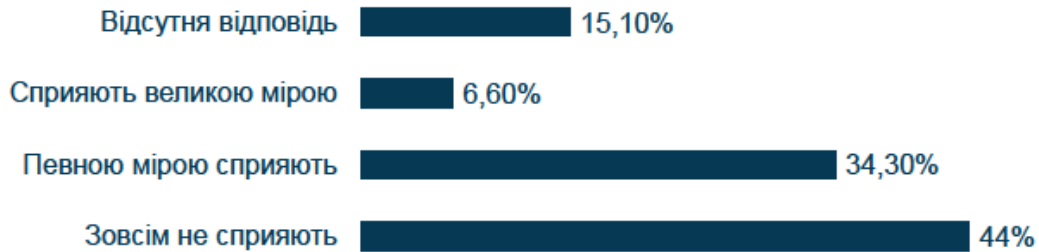
Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Якою мірою вчителі сприяють профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?

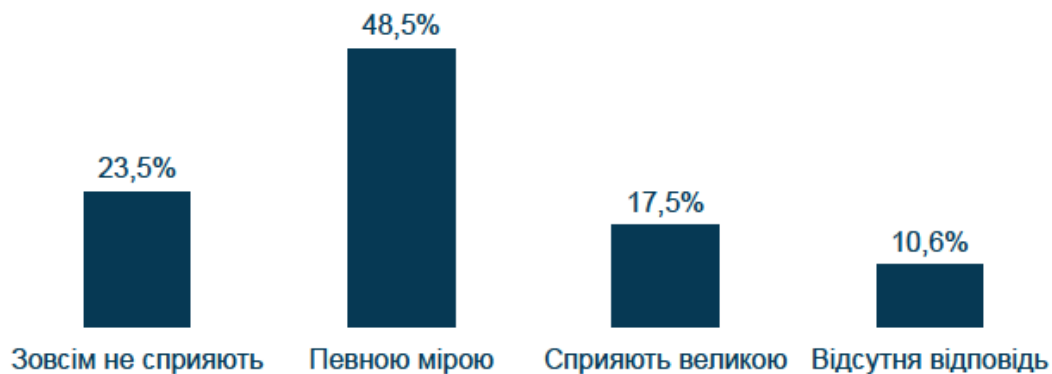
Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Якою мірою медичні працівники сприяють профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Якою мірою поліція сприяє профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?

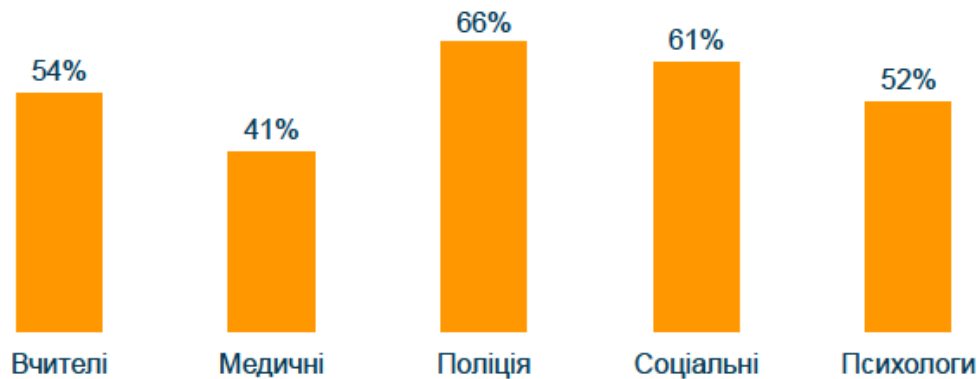
Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Якою мірою соціальні працівники сприяють профілактиці домашнього насильства у Вашому місті (селі)?

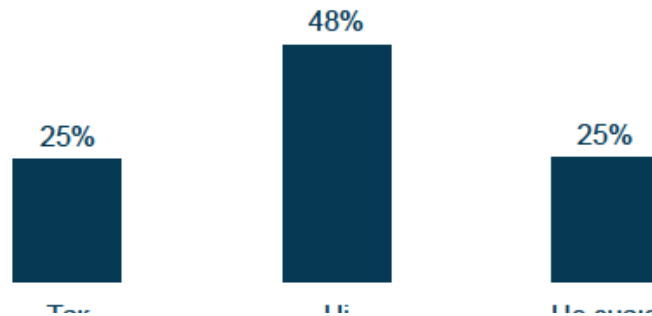
Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Розподіл за параметрами «сприяють великою мірою» і «сприяють»

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Чи чули Ви про будь-які кампанії або заходи у Вашій громаді, спрямовані на запобігання насильству проти жінок?

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

Обізнаність про заходи запобігання насильству проти жінок залежно від місця проживання

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

На Вашу думку, до кого може звернутися по допомогу жінка у разі домашнього насильства?

Оцінка профілактичної роботи та протидії з боку органів влади та державних інституцій

На Вашу думку, до кого може звернутися по допомогу жінка у разі домашнього насильства – розподіл за статтю

Васютинський В. О., д-р психол. наук, професор
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА АТРИБУЦІЇ СТУДЕНТАМИ МІЖГРУПОВИХ ПРОВИН

Актуальність дослідження змісту і спрямованості провин, які мають місце в політико-психологічному просторі сучасного українського суспільства, зумовлено загальним загостренням громадсько-політичної ситуації та посиленням потреби ціннісно-орієнтаційного самовизначення різних груп населення. У процесі розробки технологій соціально-психологічної підтримки стигматизовуваних меншин у контексті переживання колективної провини було поставлено завдання з'ясувати психологічний зміст і структуру уявлень студентів про провини, що мають місце у відносинах їхніх референтних груп з іншими соціально-політичними спільнотами та угрупованнями.

Із цією метою опитано 582 студенти віком від 17 до 28 років (середній вік 18,6; особи жіночої статі склали 66,8%). Респондентами були студенти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (104 особи), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (111), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк, 110), Львівського національного університету імені Івана Франка (136), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка (121).

Для оцінки студентам було, зокрема, запропоновано 17 пар суб'єктів, у взаємодії між якими виникали або виникають певні проблеми: «Моя сім'я – Наша родина»; «Моя сім'я – Наші сусіди»; «Особи моєї статі – Особи іншої статі»; «Молодь – Старше покоління»; «Студенти – Викладачі»; «Молодь, яка навчається – Молодь, яка працює»; «Моя соціальна група – Українське суспільство»; «Моя соціальна група – Українська влада»; «Українське суспільство – Дотеперішня влада на чолі з Порошенком» (опитування проходило незадовго до президентських виборів 2019 р., за результатами яких влада змінилася); «Українське суспільство – Попередня влада на чолі з Януковичем»; «Українське суспільство – Колишня влада на чолі з Кравчуком, Кучмою, Ющенком»; «Українське суспільство – Колишня радянська влада»; «Українське суспільство – Олігархи, мафія»; «Українське суспільство – Правоохоронні органи»; «Україномовні громадяни України – Російськомовні громадяни України»; «Українське суспільство – Мешканці Криму та Донбасу»; «Українське суспільство – Теперішня російська влада на чолі з Путіним». У наведеному переліку групи, до яких належить сам респондент, подано ліворуч (за винятком україно- або російськомовних громадян, бо респондент міг належати до однієї або другої групи).

Питальник було подано у вигляді 5-бального семантичного диференціала зі шкалою 1, 2, 3, 4, 5 між названими групами. Респонденти оцінювали ступінь провини

– хто більше винен у проблемах між ними – кожного із суб'єктів спілкування в кожній парі (зразок формулювання: «Моя сім'я 1 2 3 4 5 Наша родина»).

Оцінюючи міжгрупові провину, респонденти часто-густо обирали бал 3, що, відповідно до даної їм шкали, означає середній, компромісний варіант, коли взаємні провину розглядають як приблизно однакові й рівноважні. Таку позицію найчастіше проявили в оцінці провин молоді, яка навчається і яка працює (58,9%), україно- і російськомовних громадян (55,3%), осіб своєї та іншої статі (51,2%). Найменш компромісними виявилися оцінки російської влади на чолі з Путіним (максимальне звинувачення на 5 балів тут обрали 55,3% опитаних), олігархів і мафії (52,7%), радянської влади (47,3%), попередньої влади на чолі з Януковичем (46,4%).

Ще один прояв нейтральної позиції, але з більш вираженим захисним ухилом полягав у відмові давати оцінку (таку можливість було передбачено в анкеті). Із цієї можливості скористалися по 16% студентів, оцінюючи провину своєї сім'ї і сусідів та своєї соціальної групи і українського суспільства, а також 15,6% – в оцінці українського суспільства і мешканців Криму та Донбасу.

Загальну картину розподілу звинувачень чіткіше відображають середні бали (наведено за порядком зниження звинувачень на адресу «не своєї» групи): російська влада на чолі з Путіним (4,4), олігархи та мафія (4,4), радянська влада (4,3), попередня влада на чолі з Януковичем (4,1), українська влада порівняно з власною соціальною групою респондента (4), тодішня влада на чолі з Порошенком (3,7), сусіди порівняно зі своєю сім'єю (3,7), колишня влада на чолі з Кравчуком, Кучмою, Ющенком (3,6), правоохоронні органи (3,5), російськомовні громадяни порівняно з україномовними (3,4), мешканці Криму та Донбасу (3,3), родина (як ширше коло родичів) порівняно із сім'єю (3,3), українське суспільство порівняно з власною соціальною групою респондента (3,3), особи іншої статі (3,2), старше покоління (3,1), молодь, яка працює (3), викладачі порівняно зі студентами (2,9).

Для з'ясування психологічної структури звинувачень у просторі перелічених ознак було проведено факторний аналіз із varimax-обертанням, у результаті якого виділилися шість однополюсних факторів із загальною дисперсією 59,6%.

У межах першого фактору (вклад у дисперсію 21,8%) об'єднався розподіл звинувачень на адресу влади Януковича (.815), радянської влади (.763), російської влади і Путіна (.595), олігархів і мафії (.574), влади трьох колишніх президентів (.536). Тут найпевніше йдеться про атрибуцію *провин владних суб'єктів перед суспільством*.

Зміст другого фактору (9,5%) відображає приписування провин у просторі взаємодії соціальної групи респондента і всього суспільства (.697), сім'ї і сусідів (.676), сім'ї і родини (.572). У цьому разі оцінки, очевидно, стосуються до *провин у взаєминах власної групи респондента і груп «суміжних»*.

У третьому факторі (9%) найвиразніше звинувачують правоохоронні органи (.696), владу Порошенка (.693) та українську владу порівняно з власною соціальною групою респондента (.426). Складові цього фактору відображають позиції

респондентів щодо актуалізації *провин сучасної української влади перед громадянами у зв'язку з поточними політичними подіями.*

Четвертий фактор (6,8%) містить звинувачення на адресу мешканців Криму і Донбасу (,785) та україно- і російськомовних громадян (,726). Такий зміст показує атрибуцію *провин у контексті протистояння українських і російських цінностей.*

П'ятий фактор (6,6%) об'єднав оцінки провин старшого покоління порівняно з молоддю (,867) та викладачів у взаємодії зі студентами (,73). Тут вочевидь ідеться про оцінку *міжпоколінних провин.*

До шостого фактору (5,9%) ввійшли порівняння молоді, яка працює, і молоді, яка навчається (,754), осіб своєї та іншої статі (,62). Дані респондентами оцінки віддзеркалюють приписування *провин представникам різних демографічних груп молоді.*

Як бачимо, фактори, що виділилися, можна поділити на дві групи: перший, третій і четвертий відображають політичні аспекти взаємодії великих груп у сучасному українському суспільстві; другий, п'ятий і шостий фактори розкривають зміст ближчих до респондентів та, очевидно, більш референтних груп – сімейних, вікових, статевих, професійних.

Узагальнення описаних відношень дало підстави для формулювання таких висновків.

Переживання та оцінка молоддю взаємних провин у міжгруповому спілкуванні найбільшою мірою зосереджується навколо політичних або неполітичних питань, що вочевидь є типовим для сучасного українського політизованого суспільства. У політичному контексті найвиразнішими є, по-перше, протистояння влади і більшості громадян або великих груп населення (владу майже безальтернативно визнають за винуватицю всіх проблем), по-друге, самовизначення в просторі між проукраїнськими і проросійськими позиціями (зовнішніх – російських – носіїв проросійськості звинувачують активніше, ніж внутрішньоукраїнських).

Звинувачення у сфері неполітичних взаємодій виразніше проявляються в оцінках стосунків респондента із соціумом та його сім'ї з навколосімейним оточенням. Менш інтенсивно звинувачувальні тенденції простежуються щодо вікових, статевих або соціально-професійних груп.

Кабаченко Н. В., канд. філос. наук., доцент
Бойко О. М., канд. пед. наук., д-р філософії (PhD) з соціальної роботи, ст. викл.
Національний університет "Києво-Могилянська академія" (м. Київ)

МОЖЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

В Україні планується ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція). За останні кілька років багато зроблено щодо приведення у відповідність із положеннями Конвенції національного законодавства у сфері запобігання та протидії насильству, прийнятий Закон України "Про запобігання та протидію домашньому насильству" [1], прийнята «Концепція державної соціальної програми запобігання і протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року» [2], яку розробило Міністерство соціальної політики України.

В кількох областях пілотується функціонування мобільних груп з реагування на факти домашнього насильства «ПОЛІНА». Основним завданням цього проекту є створення ефективної системи виявлення, реагування та протидії офіцерами поліції (дільничними офіцерами поліції, працівниками патрульної поліції, ювенальної превенції, слідства, карного розшуку) випадкам домашнього насильства, а також налагодженню взаємодії поліції із іншими організаціями та фахівцями, які залучені до підтримки жертв насильства.

Створена система допомоги та підтримки постраждалим вже певною мірою функціонує на рівні регіонів та районів, але її впровадження в об'єднаних територіальних громадах є радше виключенням, аніж загальною практикою.

В умовах децентралізації, яка зараз активно впроваджується в Україні, держава делегує громаді надання соціальних послуг представникам вразливих груп. Це створює численні виклики та труднощі керівникам ОТГ через низку причин: в більшості з них немає досвіду роботи в цій сфері; лише незначна кількість громад має в структурі виконавчого органу ОТГ відділ, який відповідає за організацію планування та надання соціальних послуг; немає надавачів соціальних послуг, а там, де вони є, у персоналу бракує досвіду надання послуг представникам окремих вразливих груп. Окремим бар'єром є нестача фінансових можливостей громад фінансувати надання соціальних послуг.

Однією з таких груп є дорослі та діти, що зазнали домашнього насильства. У великих містах, там де є громадські організації, які працюють з жертвами насильства та тими, хто вчиняє насильство, притулки для постраждалих, а також відповідні фахівці, у постраждалих є шанси отримати допомогу та підтримку. Зовсім інша ситуація у сільській місцевості, де відсутні організації та фахівці, що

можуть працювати з такою вразливою групою. Окрім того, ситуація ускладнюється тим, що жертви, як правило, приховують випадки насильства, бояться того, що про життя їх сім'ї, дізнаються сусіди та інші члени громади. Часто родичі особи, яка вчиняє насильство, підтримують насильника і засуджують жертву за розголошення подібної інформації, або, більше того, застосовують до неї різноманітні санкції. Як наслідок, навіть за умови, що в селі був би соціальний працівник чи психолог, зберегти конфіденційність та анонімність в умовах невеликої громади є вкрай складно. Також можливості підтримки жертви ускладнюються і способом життя в селах, коли жінка не може залишити своє господарство для проходження реабілітації в притулку чи відповідному центрі.

Тому для громад особливого значення набуває організація та розвиток профілактичних програм. На сучасному етапі при розробці таких програм фахівці використовують соціально-екологічну модель. Вона характеризується тим, що фокусується на 4 рівнях функціонування людини. Це індивідуальний рівень – програми менторства та розвитку навичок, спрямовані на окремих людей; рівень стосунків – навчання батьків, вчителів, тренерів, наставників підтримці молоді у побудові здорових стосунків; рівень громади – кампанії з підвищення поінформованості громади, кампанії, спрямовані на зміну соціальних норм/ставлення; а також рівень суспільства – потужні кампанії в засобах масової інформації та політичні зміни.

Саме програми, які створені в громаді, орієнтовані на так звану первинну профілактику, яка покликана зменшити рівень насильства в громаді. Такі програми уже діють в великих містах України, наприклад, «Програма запобігання та протидії домашньому насильству» в 2019 році прийнята у м. Львові.

Для розробки програм важливо знати, які основні причини насильства, хто жертви та насильник, які наслідки для дітей, родичів, сусідів та найближче оточення, які є в громаді організації, що займаються захистом прав, які організації є в обласних та районних центрах, що можуть надати підтримку. Залежно від цих складових, які від громади до громади можуть дуже відрізнятися, програми фокусуються на різних завданнях та методах, які використовуються в програмах.

Наступні кроки передбачають вибір локації, де будуть в основному проходити заходи програми: школи, клуби інші публічні місця в громад; створення мережі взаємодіючих партнерів, які беруть участь в програмі: лідери громади, громадські організації, якщо такі є, соціальні працівники, поліцейські офіцери громади та інші зацікавлені особи. Також важливо спланувати заходи, які відбуваються в межах програми, розподіливши обв'язки та визначивши механізми взаємодії, та виготовити необхідні матеріали для роботи. Як показує досвід зарубіжних програм, дуже ефективним є залучення до участі в програмах та їх популяризації відомих людей, акторів та співаків.

В процесі впровадження програми необхідно аналізувати та документувати те, що відбувалося, інформувати громаду про розвиток програми, а також збирати дані, які дозволять оцінити результати програми.

Завдання вторинної профілактики передбачають концентрацію на заходах, які допомагають жертві насильства подолати його наслідки, і стосуються відповіді на термінові потреби постраждалих. Тут провідну роль відіграють фахівці, соціальні служби, заклади охорони здоров'я, притулки тощо.

На етапі третинної профілактики необхідними є заходи з реабілітації та реінтеграції постраждалих, планування заходів, які можуть стосуватися вибору місця проживання, пошуку роботи, організації їх життя та навчання тощо.

Окремо необхідно виділити проведення корекційної роботи для осіб, які вчинили насильство, у громаді.

Інший підхід розглядає первинну профілактику як практику та заходи, спрямовані на зміну ставлення. Вторинна профілактика стосується раннього виявлення фактів насильства та допомоги жертвам, а третинна – безпеки та підтримки [3].

Усі ці заходи передбачають наявність коштів, виділених на втілення програми, а також координаційних рад з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми, які забезпечать координацію зусиль виконавчого комітету ОТГ та інших учасників програми.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
2. Концепція державної соціальної програми запобігання і протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України №728-р від 10.10.2018 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>
3. Birmingham City Council. Birmingham Domestic Abuse Prevention Strategy 2018-2023. Changing Attitudes Changing Lives [Електронний ресурс]. – Доступно з: https://www.birmingham.gov.uk/downloads/file/10086/domestic_abuse_prevention_strategy_2018_-_2023

Білець Ю. С., студентка III курсу, група СП-171

Чепурна Г. Л., канд. психол. наук., доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРОБЛЕМА ПРОЯВІВ НАСИЛЬСТВА У ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Проблема захищеності особистості від впливу несприятливих факторів у сучасному світі, який постійно змінюється й ускладнюється, є надзвичайно актуальною. Будь-яке соціальне середовище, зокрема й освітнє, впливає на перебіг у ньому життєдіяльності людини, оскільки складається із сукупності матеріальних ресурсів, духовних цінностей, міжособистісних відносин.

У межах широкого предметного кола досліджень, присвячених вихованню молоді, предметом підвищеного наукового інтересу постає питання насильства у навчальних закладах [1, 2].

Метою дослідження стало дослідити наявність випадків насильства в освітньому середовищі закладів середньої освіти. Анкетування було проведено серед 160 учнів чернігівських шкіл віком від 11 до 14 років.

Серед досліджуваних нараховувалось 98 респондента жіночої статі (61,0%) та 62 чоловічої (39,0%). Результати первинного статистичного аналізу дозволяють отримати уявлення про наявність випадків насильства в системі закладів середньої освіти. Зазначимо, що більшість респондентів 79% заперечують наявність насильства в школі як проблеми. Це може пояснюватись як дійсно відсутністю такої проблеми, так і толерантністю до насильства в освітньому середовищі. Проте, кожен п'ятий досліджуваний зазначив, що така проблема існує саме в стінах його навчального закладу. Наступним кроком стало дослідження особливостей прояву насильства (Таб. 1).

Таблиця 1

Результати анкетування учнів

Запитання анкети	Ні (у %)	Іноді (у %)	Постійно (у %)
Вербальне насильство з боку однокласників	49	49	2
Вербальне насильство з боку вчителів	64	29	7
Вербальне насильство з боку батьків	88	12	2
Фізичне насильство з боку однокласників	83	17	-
Фізичне насильство з боку вчителів	93	7	-
Фізичне насильство з боку батьків	89	10	1

Як бачимо з даних представлених в таблиці 1, найбільш розповсюдженим видом насильства виявляється вербальне насильство серед однолітків. Зазначимо, що прояви вербальної агресії є властивими саме підлітковій субкультурі. Занепокоєння викликає і те, що третина досліджуваних зазнавали прояви вербального насильства з боку вчителів, а 7% переживають стан вербального приниження з боку вчителя постійно. Майже кожен десятий досліджуваний іноді зазнавав фізичного насильства з боку вчителів та батьків. Зазначимо, що відповіді «постійно» спостерігаються у одних і тих самих респондентів, що може свідчити як перебування в позиції жертви так і про дітей із сформованою концепцією «агресивного середовища».

На статистично значущому рівні встановлено взаємозв'язок між переживанням ситуації насильства та статтю респондентів: майже усі, хто стверджує про постійне перебування в ситуації насильства виявилися респондентами жіночої статі.

Важливим регулятором поведінки у випадках насильства в освітньому середовищі виступає вчитель. На запитання щодо реакції вчителів на прояви насильства, 24% респондентів зазначили, що вчителі не знають про такі випадки, 65% респондентів стверджують, що вчителі вимагають припинити прояви насильства і лише 11% вважають, що вчителі залишаються байдужими до випадків насильства у освітньому середовищі.

Висновки. За результатами анкетування переважна більшість досліджуваних сприймає освітнє середовище як безпечне, без проявів насильства. Невелика кількість досліджуваних стверджують, що зазнають постійних проявів насильства, саме цей відсоток досліджуваних може бути жертвами булінгу. У дитячому та юнацькому віці несприятливі впливи середовища насамперед виявляються у вигляді складних ситуацій у міжособистісному спілкуванні (конфлікти з батьками, друзями, учителями, нерозуміння з довколишніх тощо), у проявах вербального насильства (ігнорування, приниження, погрози, недобррозичливе ставлення тощо).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо розробці напрямків проектування безпечного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Баева И.А. Психологическая безопасность образовательной среды: Теоретические основы и технологии создания: Автореф. дис....д-ра психол.наук: 19.00.07.Рос. гос. пед. ун-т им. А.И.Герцена. – СПб., 2002. – 44с.
2. Психологічна безпека освітнього середовища: Вісник психологічної служби Київщини. Випуск 9 / за ред. Т. Л. Панченко. – Біла Церква: КВНЗ КОР "Академія неперервної освіти", 2016. – 228с.

Грищенко І. В., методист
*Чернігівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені К.Д. Ушинського (м. Чернігів)*

ПРОФІЛАКТИКА ПРОЯВІВ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДІТЕЙ У СІМ'І ТА ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

На сьогодні існують два найбільш відомі теоретичні підходи до проблеми агресії та, відповідно, насильницької поведінки, які виходять із протилежних позицій. В рамках психобіологічного підходу агресія розглядається як невід'ємна, вроджена характеристика індивіда, яка є своєрідною фізіологічно обумовленою «спадщиною» тваринного походження людини як виду. В межах цього напрямку розвивалися етологічна теорія К. Лоренца, психодинамічні теорії (психоаналіз З. Фрейда [4], теорії А. Адлера, Е. Фромма [5], К. Юнга [6], В. Райха та їх послідовників), теорії фізіологічної обумовленості агресії та інші. Теоретики психобіологічного напрямку вважають, що позбутися агресії неможливо, тому слід знайти способи її ефективною та соціально прийнятною актуалізації: у спортивних змаганнях, у творчості, неагресивній конкуренції, винахідницькій діяльності тощо. Вони також стверджують, що агресія та агресивність є запорукою творчої самореалізації особистості, вони лежать в основі мотивації досягнень і тому повне позбавлення людини агресивних тенденцій є навіть шкідливим. Необхідно лише знижувати деструктивний потенціал, закладений в агресії, переводячи його в більш прийнятні форми.

Інший теоретичний підхід, який з'явився в період розквіту біхевіоризму та закріпився в межах когнітивної психології, базується на тому, що агресія – це форма поведінки, якої людина навчається протягом життя. Найбільш відомими є теорії Л. Берковіца, А. Бека та А. Бандури, який ввів поняття вікарного (тобто перейнятого під час спостереження за людьми та кіногероями) навчання агресії. Американський психолог А. Бандура переконливо довів, що агресивна поведінка дійсно є вивченою. Ми засвоюємо її шляхом спостережень, власного досвіду, неодноразового відтворення у поведінці та отримання схвалення за неї.

Витоки насильства в сім'ї закладено у звичаях суспільства, в системі норм і правил, які передбачають для чоловіків, жінок та дітей гендерно визначену поведінку: активну та агресивну для чоловіків, поступливу для жінок і покірну для дітей. Значною мірою така поведінка є наслідком традиційного виховання, за якого агресивна поведінка чоловіків розглядається як єдиний та прийнятний спосіб вирішення проблем. Хлопчиків навчають бути цілеспрямованими, наполегливими, маскулініними, тоді як дівчаток вчать терпіти й пристосовуватися. Результатом такого впливу сім'ї та оточення є сучасна картина насильства над жінками в країні та у світі. Крім того, від насильства потерпають й інші члени сім'ї, особливо діти.

Іншим місцем, де інколи відбувається «навчання» агресії, є школа. Зазвичай це пов'язано з агресивним характером неформальних груп однолітків, а іноді і з непрофесійною, надто жорсткою чи агресивною поведінкою вихователів.

Однак найбільш «ефективним» є навчання агресивної поведінки шляхом поглинання змісту різних фільмів та програм ЗМІ, активного залучення до комп'ютерних ігор тощо. Різноманітні прояви агресії в комп'ютерних іграх і програмах телебачення, як правило, породжують ефект наслідування (особливо у молодших школярів та підлітків, в яких не сформований бар'єр щодо «екранних» ситуацій).

Аналізуючи зазначені джерела та діяльність фахівців психологічної служби закладів системи освіти щодо організації роботи з розв'язання проблем насильства в освітніх закладах можна зробити наступні висновки та рекомендації:

1. Існує три основні джерела, у яких формуються витoki агресії: батьківський дім, освітній заклад, засоби масової інформації.

2. Серед найбільш типових наслідків постійного спостереження за агресією та насильством можна виокремити три поведінкові моделі (патерни):

– патерн злочинця – безпосереднє копіювання зразків насильства;

– патерн жертви – посилення тривожності, страхів надмірна уважність до питань власної безпеки;

– патерн свідка – байдужість до страждань інших, низька емпатія, нерозуміння того, що насильство несе біль. Найчастіше цей патерн спостерігається серед гравців у рольові комп'ютерні ігри з агресивними сюжетами.

3. Агресія, яка засвоюється людиною з ранніх років життя, є суспільно підтримуваною формою поведінки, тому її проявів так важко позбутися.

4. Свідки чи жертви насильницької діяльності переносять модель агресивної поведінки у власне життя та продовжують чинити насильство. Власне, створюється коло насильства: жертви стають кривдниками.

5. Практичні психологи закладів освіти не здійснюють реабілітацію жертв насильства, вони лише виявляють подібні випадки та переадресовують їх відповідним службам: медичним, соціальним, правоохоронним тощо. Також вони впливають на свідомість дитини, знешкоджуючи згубні впливи, за допомогою яких соціум формує агресивну поведінку та прояви насильства. Діяльність психологічної служби закладів системи освіти щодо організації роботи з розв'язання проблем насильства здійснюється за трьома основними напрямками: діагностика, корекція/переадресація, профілактика.

6. Профілактика насильства над дитиною неможлива без урахування сімейного контексту. Особливу увагу слід звернути на просвітницьку роботу з батьками щодо особистої відповідальності за моральний розвиток дитини, неприпустимості випадків фізичного і психологічного насильства, образ, недбалого

і жорстокого поводження з дітьми, експлуатації дитячої праці, сексуальних домагань, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють.

7. Сімейні та освітні впливи повинні бути позитивним і головним джерелом виховання, в процесі якого формуються принципи соціальної взаємодії, що зберігаються потім упродовж усього життя.

Дитинство – це період відсутності дорослої відповідальності, узаконена залежність від турботи та економічної підтримки суспільства. Дитина має всі людські права, в тому числі право на захист від жорстокого поводження та проявів насильства різних видів і форм. Завдання дорослих осіб – забезпечити дотримання цього права.

Список використаних джерел

1. Марія Келлер-Хамела. Діагностування насильства над дітьми: особливості та методи/ Марія Келлер-Хамела, Малгожата Шулік, Йоланта Змарзлік. – Польща: Фундація «Нічії діти».
2. Менделевич В.Д. Психология девиантного доведення/ Менделевич В.Д. — М., 2001.
3. Журавель Т.В., Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми: методичний посібник для освітян/Журавель Т.В., Кочемировська О.О., Ясеновська М.Е.; за заг. ред. Безпалько О.В. — К.:ТОВ «К.І.С.», 2010. — 242 с.
4. Фрейд З. Психология бессознательного/ Фрейд З. — М.: Просвещение, 1989.
5. Фромм Э. Искусство любить. Исследование природы любви / Фромм Эрих; перевод Л. А. Чернышёвой.— Москва: Педагогика, 1990.
6. Юнг К.Г. Об архетипах коллективного бессознательного. Архетип и символ. / Юнг К.Г. — М., 1991.

Мовчан В. І., студент II курсу магістратури, група МСРП-181
Науковий керівник: **Герасименко О. В.**, канд. іст. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ГЕНДЕРНО ОБУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Гендерно обумовлене насильство – одна з найбільш поширених у світі форм порушення прав людини, а боротьба з ним належить до пріоритетних завдань у справі забезпечення гендерної рівності в різних секторах суспільства. Попередження та подолання гендерно обумовленого насильства, посилення

гендерної освіти і просвіти населення набуває неабиякої актуальності в контексті розбудови громадянського суспільства в Україні, адже наша країна потерпає від економічних негараздів, високого рівня безробіття, низьких соціальних стандартів життя тощо.

Так, за статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70 % жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок, і ця тенденція збільшується за останні три роки, помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів схильніші до суїциду, а 50 % - до зловживань наркотиками. Майже 100 % матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей.

До вищезазначених факторів додається також зростання рівня напруги та агресивності в суспільстві внаслідок збройного конфлікту на Сході України. Зокрема, у оприлюдненому наприкінці 2017 року звіті Східноукраїнського центру громадських ініціатив в рамках Коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі» вдалося сформуванати картину гендерно-обумовленого насильства по обидва боки лінії розмежування на територіях Донецької і Луганської областей, для подальшого вирішення проблеми. В ході дослідження було опитано понад 300 осіб, з них 205 цивільних - 49 жінок та 156 чоловіків, причому Східноукраїнський центр громадських ініціатив зафіксував зі сторони незаконних збройних формувань (НЗФ) доведені факти насильства відносно 175 осіб [1].

Разом з тим, причини, наслідки, фактори ризику, а також технології виявлення та подолання гендерно обумовленого насильства, особливості ставлення до цього явища населення та розуміння причин його виникнення лишаються маловивченими. Методологічною основою нашого дослідження виступають праці М. Богачевської, Т. Говорун, О. Кікінежді, О. Кісь, Т. Марценюк, Н. Пушкарьової, Т. Семашко, присвячені дослідженням гендеру, гендерної ідентичності, гендерних ролей. Важливий корпус джерел утворюють також наукові розвідки А. Андрєєвої, Г. Божович, Н. Гнатюк, Л. Максименко, О. Черепанової та ін., в яких піднімається проблема гендерно обумовленого насильства та В. Бондаревської, І. Зверєвої, К. Кальницької, А. Скрупської, О. Савчук, в яких висвітлені соціально-психологічні та соціально-педагогічні технології роботи з особами, які зазнали/вчинили насильство.

Сучасна психологія надає таке визначення насильства: «будь-який спосіб поведінки (вербальний або невербальний, простий або складний), який використовується для того, щоб управляти почуттями і вчинками іншого, проти його бажання, волі і поглядів, управляти думками, але з психологічною можливо подекуди і матеріальною вигодою для насильника. Крім того це визначення можна розглядати і як прояв бездіяльності» [2, с. 46].

Гендерно обумовлене насильство – це протиправні діяння, що спрямовані проти осіб через їх стать або гендер або стосуються переважно осіб певної статі чи зачіпають їх непропорційно та завдають фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань, включаючи загрози таких дій, у публічному або приватному житті. Насильство щодо жінок є формою дискримінації за ознакою статі.

Водночас, дослідження сучасних чинників виникнення гендерно обумовленого насильства та механізмів його подолання потребує комплексного підходу. Йдеться про потребу аналізу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що його створюють. Зокрема, до зовнішніх чинників виникнення насильства відносимо, насамперед, глобальні зрушення та потрясіння, які спричиняють негативні явища соціального буття – війни, екологічні катастрофи, девальвацію духовних цінностей.

До внутрішніх чинників виникнення насильства відносимо, насамперед, надто занижені соціальні стандарти, високий рівень безробіття, алкоголізацію та наркотизацію в суспільстві, заперечення суспільством правових норм, принципів та законів. Також до вищесказаного можна додати ще один чинник виникнення насильства в сім'ї – демобілізовані військовослужбовці, які брали участь у проведенні антитерористичної операції на сході країни, постійний стрес зробив їх надто агресивними до свого найближчого оточення.

Важливим кроком до подолання гендерно обумовленого насильства стала розробка та впровадження експертами з числа науковців і практиків, спеціалістів, що безпосередньо працюють з сім'ями, жінками та чоловіками, які стикаються з проблемою насильства, та базуються на міжнародному і українському практичному досвіді роботи з цією проблемою, корекційно-реабілітаційних програм. Однією з цих програм є «Комплексна Програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику», яка була розроблена МБФ «Українською фундацією громадського здоров'я» в рамках проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат і жінок у складних життєвих обставинах» за підтримки Агенції ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки) та Трастового фонду ООН з викорінення насильства щодо жінок [3].

Друга програма це – «Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення», вона була розроблена в рамках проекту «Свобода від насильства: розширення прав та можливостей дівчат і жінок у складних життєвих обставинах», який реалізовував Міжнародний благодійний фонд «Українська фундація громадського здоров'я» за підтримки Агенції ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (ООН Жінки) та Трастового фонду ООН з викорінення

насильства щодо жінок у співпраці з Міністерством соціальної політики України [7].

Таким чином, гендерно обумовлене насильство – це соціальне явище, яке слід розглядати комплексно: як негативну тенденцію сучасного соціального простору та одну з найпоширеніших форм порушення громадянських прав та свобод людини.

Державна політика України спрямована на подолання гендерно обумовленого насильства, однак потребує суттєвого вдосконалення у напрямку активізації дій влади щодо подолання цього негативного явища та налагодження ефективнішої співпраці між державними та недержавними соціальними службами та організаціями. Вдосконалення потребує законодавство та соціальні програми, які мають на меті знизити конфліктність як в родинному колі, так і в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Дослідники розказали про сексуальне насильство на окупованому Донбасі. // Укрінформ. Мультимедійна платформа іномовлення України. [Ел. ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2355742-doslidniki-rozkazali-pro-seksualne-nasilstvo-na-okupovanomu-donbasi.html>].

2. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы/ И.Г.Малкина- Пых. – М.: Феникс, 2006.

3. Бондаровська В.М. Комплексна програма корекційно-реабілітаційної роботи з дівчатами (14-18 років) та жінками, які пережили насильство або належать до групи ризику: [інформаційно-методичні матеріали] / за заг. ред. В.М.Бондаровської, Т.В.Журавель, Ю.В.Пилипас. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 528 с.

4. Бондаровська В.М. Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення: [інформаційно-методичні матеріали] / за заг. ред. В.М. Бондаровської, Т.В. Журавель, Ю.В. Пилипас. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. – 284 с.

СЕКЦІЯ 2 СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЖЕРТВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Авраменко Д. А., студент 3 курсу, група СП-171
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Сім'я відіграє визначальну роль у становленні людини, задовольняючи цілу низку соціальних потреб особистості, серед яких прагнення моральної підтримки, безпеки, захищеності від зазіхань, емоційного комфорту, визнання та прийняття з боку значущих людей. Чинником соціального ризику, що призводить до поглиблення соціально-психологічної та моральної роз'єднаності, взаємної недовіри й ворожості щодо інших членів родини, брутальності й жорстокості в спілкуванні з оточенням виступає насильство. На жаль, немає достовірної статистики про реальні вияви насильства в сім'ї, оскільки насильство в родині – найприхованіша його форма.

Узагальнюючи праці сучасних дослідників, в яких досліджується питання профілактики насильства в сім'ї та жорстокого поведіння щодо дітей у сім'ї, виокремимо кілька напрямів: обґрунтування проблеми попередження жорстокого ставлення до дітей (В. Боровик, Т. Кир'язова, С. Тадіян); виділення основ соціально-правового захисту дітей від жорстокості (В. Голіна, О. Іващенко, Г. Черепанова); аналіз зарубіжного досвіду попередження явища жорстокості щодо дітей (С. Айропетов, З. Зайцева, В. Железнов, І. Зверєва, О. Пилипенко, О. Романова); визначення загальних питань превентивного виховання з проблеми негуманної поведінки дорослих щодо дітей (О. Докукіна, А. Зубко, В. Оржеховська, Л. Пономаренко, В. Постовий, Н. Стрельникова, П. Щербань); виділення окремих аспектів соціально-педагогічної діяльності щодо подолання жорстокого ставлення до дітей (Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, О. Караман, Л. Міщик, А. Мудрик, І. Трубавіна).

Причинами прояву насильства в українських родин є: психологічні чинники (психічні розлади, високий рівень агресії, власний негативний досвід дитинства, низька самооцінка осіб); соціальні чинники (стереотипність уявлень про ролі в сім'ї та виховання дітей, високий рівень алкоголізації населення, поширення наркоманії); економічні чинники (зниження рівня життя значної частини населення, безробіття, соціально-побутова невлаштованість) [4].

Аналізуючи питання профілактики насильства в родині, дослідники акцентують увагу на необхідності та ефективності саме міждисциплінарних досліджень. В правовому полі протидія домашньому насильству визначається як система заходів, які спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки [3].

Методологією соціально-педагогічної роботи в аспекті профілактики домашнього насильства щодо є концепція «допомоги для самопомоги», яка змінює свідомість і поведінки дорослих і дітей. Ця концепція розглядає людину як суб'єкт, а не об'єкт соціальної роботи, що означає формування в неї відповідальності за своє життя, свій вибір, уміння свідомо користуватися своїми правами на основі знання про них. У «допомозі для самопомоги» це означає:

- виявлення особливостей і проблем молоді, дітей, жінок, кривдників в аспекті запобігання домашньому насильству;

- формування позитивної мотивації до сприйняття соціальних послуг та стимулювання молоді до засвоєння інформації щодо протидії домашньому насильству;

- встановлення контакту з молоддю і членами їх сімей і надання їм соціальної допомоги, тобто такого комплексу соціальних послуг, який сприяє не тільки відмові від насильства, але й підвищенню соціального статусу молоді, її особистому розвитку на основі оволодіння знаннями про свої права, навчання вмінню ними користуватися та їх відстоювати, створення умов для їх реалізації, використовуючи при необхідності соціальну опіку і підтримку, соціальний менеджмент;

- спрямування молоді до самопомоги в напрямку запобігання насильству через надання інформаційних послуг про установи та організації, які вирішують такі проблеми [2; 4]. Наслідком такої допомоги можуть бути: знання, що запобігають домашньому насильству, вміння і навички щодо критичної оцінки, прийняття рішення й управління собою в ситуаціях, які можуть призвести до насильства, негативне ставлення до насильства.

Загалом визначають наступні форми запобіжних заходів проти насильства на дітьми: первинні, вторинні та третинні. Змістом первинної соціальної профілактики насильства є: надання інформації про насильство батькам, дітям, молоді, вчителям; вивчення правових норм стосовно поведінки в реальних життєвих ситуаціях, які можуть призвести до насильства; показ зразків застосування життєвих умінь та навичок щодо спілкування, знайомства, відпочинку, вибору життєвого шляху; підтримка творчої, інтелектуальної, громадської діяльності, організація сімейного дозвілля. Методами первинної

соціальної профілактики насильства є: інформування, приклад, переконання, навіювання, робота в громаді, мікросередовищі, сім'ї.

У первинній соціальній профілактиці доцільно використовувати технологію «рівний – рівному», критичного мислення. Вторинна соціальна профілактика застосовується до тих сімей, де зафіксовано чи спостерігається жорстоке ставлення до дітей, членів родини, домашніх тварин. Це цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поведінки з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей, роз'яснення сутності і відповідальності за жорстоке ставлення до дитини. Вона передбачає своєчасне виявлення таких осіб і надання їм психосоціальної підтримки і допомоги у напрямках: формування знань, життєвих умінь і навичок, необхідних для самозахисту від насильників; формування поняття про установи та організації, які допомагають потерпілим від насильства; зміна ставлення молодій особі до себе, свого місця у суспільстві, усвідомлення нею цінності свого життя і своєї ролі в ньому, а батьків

– до дитини як суб'єкта власного життя. Основними методами в третинній профілактиці насильства є: робота в конкретному випадку, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, переключення і перенавчання, створення виховних ситуацій, показ перспективи, реконструкція характеру, заохочення, інформування, переконання, включення в різноманітні види діяльності і позитивно соціалізуюче середовище. У третинній профілактиці доцільно використовувати технології особистісно-орієнтованого соціального навчання, педагогічної підтримки, педагогіки суспільства, «зміцнення сім'ї». [1; 4].

Висновки Насильство в сім'ї може мати різні види і форми, але наслідки насильства в сім'ї для дитини завжди несуть в собі серйозні збитки для здоров'я і розвитку дитини. Нерідко загрожують її життю чи навіть є причиною смерті.

Методологією соціально-педагогічної роботи в аспекті профілактики домашнього насильства щодо є концепція «допомоги для самодопомоги», яка змінює свідомість і поведінки дорослих і дітей.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Безпалько О. В. – К. : Центр учбової літератури

2. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей / Т. В. Журавель // Соціальна педагогіка: навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Зверева, Т. Г. Веретенко та ін. : – К. : Академвидав, 2013.

3. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / За ред. О. М. Руднєвої. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив

4. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В. М., Булах Л. В., Журавель Т. В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В. М., Бордіян Я. І., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. – К.: ТОВ Видавничий дім «КАЛИТА».

Бондаренко М. С., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Кальницька К. О., канд. психол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: ПРИЧИНИ, ОЗНАКИ, МЕТОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Розвиток домашнього насильства в теперішній час є предметом уваги не тільки правоохоронних органів, але й вчених, психологів та педагогів, які намагаються зрозуміти причини цього явища і розробити методи попередження і протидії. Але, якщо суспільство ставиться здебільшого негативно до проявів насильства «на вулиці», то насильство вдома більшість людей приймають за норму. У багатьох європейських країнах ця проблема активно обговорюється і досліджується. Наша країна теж залучена до цього процесу. Втім, проблема насильства над дітьми та жінками часто замовчувалась як самими жертвами, так і правоохоронними органами і суспільними організаціями. Лише останнє десятиліття суспільство звернуло увагу на цю проблему. Статистичні дані свідчать про надзвичайно широке розповсюдження домашнього насильства в усіх верствах населення. Причому випадки часто повторюються і тривають роками.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дає таке визначення: насильство в сім'ї – це «будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю». Закон розрізняє чотири види домашнього насильства:

- фізичне;
- психологічне;
- економічне;
- сексуальне [2].

Фізичне насильство в сім'ї – це умисне нанесення різного виду тілесних ушкоджень, одного члена сім'ї іншому, яке може призвести чи призвело до приниження честі та гідності потерпілого, або до порушення фізичного чи психічного здоров'я, до появи травм, різноманітних хвороб чи розладів, або навіть до смерті.

Сексуальне насильство в сім'ї – це змушування до будь-якого виду статевих контактів у родині, якщо вони здійснюються без згоди одного з членів сім'ї. Слід зазначити, що сексуальні дії щодо члена сім'ї, який не досяг повноліття, незалежно, бажав він їх чи ні, також трактуються як сексуальне насильство.

Психологічне насильство в сім'ї – це умисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, приниження одним членом сім'ї іншого або інших. Тобто це психологічний тиск одного члена родини на іншого. І хоча в цьому випадку немає фізичних ушкоджень, такий вид насильства призводить до стану емоційної невпевненості та може заподіяти суттєву шкоду психічному здоров'ю жертви, розвитку різного роду психічних розладів, депресії тощо.

Економічне насильство в сім'ї – це явище, коли один член родини навмисно позбавляє іншого певних матеріальних статків, зокрема, житла, їжі, одягу, коштів тощо з метою повного контролю над його життям. Причому це не залежить від рівня економічного благополуччя родини. Такі вчинки здійснюють шкоду фізичному чи психічному здоров'ю або навіть здатні призвести до загибелі потерпілого [6].

Витоки домашнього насильства над жінками в Україні пов'язані з патріархальним типом культури, що склався історично і панує й досі. Здавна український чоловік виконував роль захисника, воїна, а жінка залишалась берегинею роду.

Не менш важливим і тісно пов'язаним з вищевказаним є домашнє насильство над дітьми, коли батьки намагаються бути «господарями» життя власної дитини, а малюки, вважаючи себе винними, навіть не намагаються захиститись. До того ж в українському суспільстві «не прийнято» обговорювати такі речі. Окрім цього, часто можна спостерігати, що один із батьків мовчки спостерігає за насильством над своєю дитиною з боку свого чоловіка чи дружини, побоюючись зруйнувати сім'ю, або самому зазнати образ чи побоїв.

Класифікувати насильство можна за такими ознаками.

До фізичних ознак можна віднести загальне погіршення здоров'я, часта наявність синців та забоїв, що пояснюється падінням. Також можуть мати місце відсутність зубів, ушкодження кісткової і м'язової тканин, наявність слідів від попередніх травм, укусів, розриви і пошкодження органів статевої системи тощо. Такі жінки можуть нехтувати особистою гігієною, що посилює лють їх домашніх кривдників [4].

Психологічні ознаки: різного роду психологічні розлади, наявність скарг або хвороб психогенного характеру; недостатнє лікування та невиконання приписів

лікарів, страхи, необгрунтована тривожність, повна безініціативність і відчуття безпорадності. Часто таким жінкам забороняють бачитися з родичами друзями, що викликає у них гостре відчуття самотності. Все це може призвести до думок про самогубство чи навіть суїцидальних намірів чи спроб. Часто цьому передують погрози позбавити себе життя [3].

Серед економічних ознак розглядаються, зокрема, такі, як відсутність можливості керувати сімейним бюджетом і власними коштами, що пояснюється матеріальною неакуратністю або розумовою обмеженістю. Може існувати заборона з боку чоловіка працювати або навчатися. Іноді чоловік дозволяє жінці працювати, але забирає всі зароблені нею кошти, пояснюючи це тим, що він «голова родини», і жінка вимушена утримувати в тому числі і чоловіка-неробу. Жінку можуть обмежувати в одязі і взутті, хоча статки родини дозволяють купити якісні і модні речі [5].

Необхідно також звернути увагу на сексуальні ознаки домашнього насильства, зокрема зниження або втрата сексуального потягу сексологічні травми та пошкодження статевих органів, що виникають внаслідок грубих сексуальних контактів, часто з елементами садизму. Як результат – можемо спостерігати викидні, замирання вагітностей та небажані вагітності, оскільки чоловік не переймається питаннями контрацепції [4].

У нашій країні діють спеціальні кризові центри, а також центри медико-соціальної реабілітації, де фахівці можуть надати різного роду допомогу, вирішити питання з тимчасовим житлом, і навіть допомогти знайти роботу. Крім цього працівники цих центрів повідомляють службі дільничних інспекторів міліції чи кримінальній міліції в справах неповнолітніх про виявлені факти реального застосування насильства в сім'ї, що сприяє притягненню винних до адміністративної або навіть кримінальної відповідальності [1].

Досить багато людей, щодо яких чинять насильство, не наважуються йому протистояти. Бажання захистити себе, почуття власної гідності і обізнаність в своїх правах можуть стати на заваді тим, хто хоче образити людину, навіть якщо це член родини.

Список використаних джерел

1. Возняк Я. Проблема домашнього насильства в Україні: на чийй стороні соціум? / Ярина Возняк // Кафедра соціології та соціальної роботи, Національний університет “Львівська політехніка”, / Ярина Возняк. – Львів: Львівська політехніка, 2009. – С. 243–246.

2. Грабовська, І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці [Текст] / І. Грабовська // Сучасність. – 2013. – № 6. – С. 54–59

3. ЗАКОН УКРАЇНИ Про запобігання та протидію домашньому насильству [Електронний ресурс] // ВР України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

4. Наказ директора Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю облдержадміністрації від 13.03.2018 № 22 «Про проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, на викона [Електронний ресурс] // Чернігівська ОДА. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://cg.gov.ua/web_docs/1/2018/03/docs/2018_03_22_Nakaz_konkurs%20proektiv%20IGS.doc.

5. Гендерно-орієнтоване бюджетування [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://genderindetail.org.ua/library/ukraine/genderno-orientovane-byudzhetuвання-analiz-program-yaki-finansuyutsya-z-byudzhetu-z-pozitsii-gendernoi-rivnosti-134952.html>.

6. Марценюк Т. Гендер для всіх [Електронний ресурс] / Тамара Марценюк – Режим доступу до ресурсу: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/12117>.

Горлова О. О., студентка II курсу магістратури, група МФРп-181

Чепурна Г. Л., канд. психол. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ НАСИЛЬСТВА ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Проблема насильства в родині та його наслідків займає важливе місце серед інших актуальних проблем психологічної науки. Україні відбуваються перші спроби запровадження й реалізації певних моделей роботи: превентивної, навчально-тренінгових програм, роботи з правоохоронними органами, організації притулків для жінок, кризових консультативних центрів, центрів реінтеграції, груп взаємопідтримки чи самодопомоги, психотерапевтичних програм.

Дослідження у цій сфері проводились як закордонними так і вітчизняними науковцями, такими як: Н. Ласко, Л. Мак-Клоскі, С. Орр, Р. Пітмен, Л. Бурлачук, І. Грабська, М. Зеленова, Е.О. Лазебнова, М.В. Леві, Г.А. Петрова, О.М. Савчук, С. Л. Соловьева, Н. В. Тарабріна, О. Д. Шинкаренко)

У самому загальному вигляді насильство визначається дослідниками як примусовий вплив на кого-небудь. Найпоширеніша класифікація видів насильства, заснована на характері насильницьких дій. Вона включає: фізичне, сексуальне, психологічне (емоційне) і економічне. Особливістю стану людини, що пережила насильство, є виражене почуття провини за те, що сталося, крім того присутні почуття ненависті до гвалтівника, жаху й образи, як наслідок виникає неприйняття й відкидання власного тіла. Різко падає самооцінка. Емоційний розлад може

приймати різні форми - від замкнутості й занурення в себе до страху й нездатності залишатися на одинці.

Звернення за професійною психологічною допомогою вимагає певної частки мужності від потерпілого. Іноді з моменту здійснення насильства до моменту звернення за допомогою проходять роки. Грамотна допомога фахівця допоможе конструктивно пережити те, що сталося й перетворитися з «жертви насильства» в «людину, що пережила насильство». У психотерапевтичній теорії і практиці важливим напрямком у роботі з наслідками насильства дослідники називають арт-терапію (О. Вознесенська, А. Копитін, М. Сидоркіна, Т. Колошина, Дж. Вайзер та інші). У сучасній науково-педагогічній практиці проблеми використання соціальними працівниками методів арт-терапії розглядали А. Капська, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Тюття, Є. Холостова, В. Шахрай та ін.

О. Вознесенська визначає арт-терапію як спосіб зцілення за допомогою творчого самовираження, де «зцілення» – це досягнення клієнтом цілісності. використовують методи арт-терапії – малюють, ліплять з пластиліну чи глини, але не називають це арт-терапією, адже повністю не розуміють особливості застосування творчості в реабілітаційному процесі та психологічній допомозі особистості [1].

Ресурсність даного методу, апеляція до творчої травмованої частини психіки створює переваги застосування арт-терапії з метою психосоціального відновлення особистості, яка зазнала насильства. Спираючись на практичний досвід, дослідниця звертає увагу на перевазі роботи із тривимірними матеріалами на перших етапах роботи із психологічною травмою (у тому числі і з наслідками насильства). Пластилін, глина, спеціальне тісто є матеріалами для роботи з наслідками насильства.

М.Кіселевою розроблено арт-терапевтичний тренінг з жінками-жертвами, де пропонується робота з іще одним тривимірним матеріалом – фольгою. Моделювання з фольгою в індивідуальній або груп-повій роботі сприяє розвитку творчого потенціалу і дозволяє створити новий образ людини і його ситуації. Скульптура, створена з фольги самим учасником групи, є наочним засобом навчання. Методика дозволяє зробити прорив в усвідомленні і розумінні ситуації в особистому та діловому житті з метою визначення готовності до майбутніх змін і їх прийняття. Гнучкість фольги дозволяє власними руками ми створюємо самі себе і власні відносини, і можемо бачити ці зміни, впливати на них, і потім перенести цей метафоричний досвід створення таких відносин в реальне життя. Створюється модель «Як буде» [2; 3; 4].

Висновки. Арт-терапія є універсальним методом соціально-психологічного «лікування», що робить її особливо цінною у професійному арсеналі соціальних працівників, психологів, педагогів. Арт-терапія може ефективно використовуватися в процесі надання допомоги клієнтам, які зазнали насильства.

Список використаних джерел

1. Караяни А. Г. Психологическая реабилитация участников боевых действий / [под ред. А. Г. Караяни, М. С. Полянского] // Военная психология : [в 3х кн. ; кн. 3]. – М. : ВУ, 2004. –100 с.
 2. Вознесенська О.Л., Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
 3. Копытин А.И. Основы арт-терапии / А.И. Копытин. – СПб.: Изд-во —Лань, 1999. – 256 с.
 4. Арт-терапия жертв насилия / [сост. А. И. Копытин]. – М: Психотерапия, 2009. – 144 с.
-

Горюшина В. М., студентка II курсу магістратури, група МСПД-181
Новик Л. М., канд. психол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРОБЛЕМИ НА ШЛЯХУ ДО ЗУПИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Взагалі під визначенням домашнє насильство розуміють дії фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям.

На сьогодні тема домашнього насильства є досить актуальною і вимагає негайного вирішення. Чимало жінок, дітей, а то навіть і чоловіків потерпають від різних видів домашнього насильства. За даними Мінсоцполітики у 2013-2018 роках з усіх звернених з проблемами насильства в сім'ї до органів держави, 90 %- це були жінки, 8,5-9% - чоловіки, ще менше, 1-1,5% - діти. Багато факторів стоять на заваді вирішення проблеми домашнього насильства. По-перше, давно в нашому суспільстві була прийнята не правдива думка до того, що це сімейні питання, які не слід виносити з дому, й люди, які зіткнулись з домашнім насильством, надалі продовжують безуспішно вирішувати проблеми насильства самотійно. Також, особи, які стали жертвами насильства в сім'ї не володіють інформацією, які органи в змозі допомогти їм з вирішенням їхньої проблеми. Тому на сьогодні питання з надання допомоги жертвам домашнього насильства залишається відкритим.

В законодавстві України існує закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2018 року, № 5, ст. 35. Цей Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями

реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства. Тобто, згідного цього закону кривдник притягується до передбаченої законом відповідальності. А з 1 січня 2018 року до Кримінального кодексу України були внесені зміни, що визначають системне насильство в сім'ї – злочином. Якщо жінка звернулася до поліції через погрози чи побиття її чоловіком один-два рази, правоохоронці можуть притягнути кривдника до адміністративної відповідальності. Але якщо це відбудеться втретє, віднині вони мають право відкрити кримінальне провадження. Тому немає більше жодних підстав вважати цю проблему сімейною.

Останнім часом в Україні почали все більше привертати увагу суспільства до проблем домашнього насильства. Почали створюватися притулки для постраждалих від насильства. Спеціалізовані притулки для постраждалих жінок за допомогою міжнародних донорів створені та вже діють сьогодні, в місті Києві, Харкові, Бердянську, Маріуполі, Кривому Розі, Слов'янську, у Вінницькій області. Жінкам у притулку також мають допомогти з працевлаштуванням. У притулку жінка може прожити щонайдовше шість місяців. Далі вона має знову дати собі раду самотужки.

В Чернігові також йде активна боротьба з проблемою насильства в сім'ї та існує ряд організацій, до яких можна звернутися за консультацією та допомогою:

- Національна «гаряча лінія» з питань запобігання насильству та захисту прав дітей – 0 800 500 335
- Правоохоронні органи – 102
- Департамент сім'ї, молоді та спорту Чернігівської обласної державної адміністрації – (0462) 674-514
- Чернігівський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – (04622)774-825
- Служба у справах дітей Чернігівської обласної державної адміністрації – (0462)674-638
- Чернігівський обласний центр соціально-психологічної допомоги – (04622) 5-83-97
- «Телефон довіри» на базі Чернігівського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді – (04622)4-21-01
- Громадська організація «Спілки жінок Чернігівщини» - (0462) 670-312

Отже, проблему насильства в сім'ї можна вважати відносно новою для нашого суспільства, але багато зусиль було прикладено для того, щоб люди звернули увагу на цю проблему та почали вживати заходи для її вирішення. На сьогодні почали створюватися багато організацій, які займаються питаннями розв'язання таких проблем. Внесено зміни до законодавства України, які передбачають адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинення таких видів злочину.

Список використаних джерел

1. Домашнє насильство в Україні: наук. звіт / Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філіпс. – США, 2000. – 52 с.
 2. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства : Навч.-метод. посіб. – К., 2003. – 343 с.
 3. Обыкновенное зло: исследования насилия в семье / Сост. и ред. О. М. Здравомысловой. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 200 с.
 4. Блаклок Н. Насилие в семье: работа с нарушителями, общественностью и организациями //Обзор современной психиатрии – 2001. – Вып. 2 (10). – С. 33–39.
 5. Головкін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: Дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.08. – Харків, 2003. – 218 с.
 6. Дмитренко М. І., Тропін М. В., Власов П. О. Попередження насильства у сім'ї: Метод. рекомендації. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2001. – 56 с.
 7. [<https://www.msp.gov.ua/>]
-

Губко В. С., студент II курсу магістратури, група МФРп-181

Чепурна Г. Л., канд. психол. наук., доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПОРУШЕННЯ СУВЕРЕННОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ВНАСЛІДОК ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

1. Насильство в сім'ї, або сімейне насильство можна визначити як умисне нанесення фізичного та/або психічної шкоди і страждання членам сім'ї, включаючи погрози здійснення таких актів, примусу, позбавлення особистої свободи [1]. Під сімейним насильством розуміють агресивні і ворожі дії, спрямовані на членів сім'ї, в результаті яких жертві насильства може бути заподіяно фізичний, психологічний, економічний збиток або смерть. Сімейне насильство - це емоційне або фізичне образу чи загроза фізичного образу, існуюча всередині сім'ї, причому не обов'язково складається з чоловіка, дружини і дитини. Це можуть бути так само і батьки одного з подружжя, і навіть батьки батьків подружжя.

2. Виділяють такі види насильства [2]:

Фізичне насильство - це застосування фізичної шкоди, під яким розуміється заподіяння фізичної шкоди тілу людини. Виражається в нанесенні ударів, побоїв,

поранень і в іншому впливі на людину за допомогою застосування фізичної сили, застосування предметів або зброї відносно жертви.

Сексуальне насильство - насильницькі дії, спрямовані на жертву з метою реалізувати сексуальні фантазії і бажання гвалтівника.

Психічне насильство - загроза застосування насильства: залякування, залякування жертви, заподіяння душевної чи психологічної травми, обмеження свободи волевиявлення, ізоляція від членів сім'ї, від друзів, приниження гідності, зневага, насильницьке примус до чого-небудь, а також введення в відношенні людини різного роду заборон, обмеження його прав і свободи.

Економічне насильство - контроль над витрачанням грошей жертви, примус або заборона працювати.

3. Психологічний простір особистості це суб'єктивно значимий фрагмент буття, що визначає актуальну діяльність і стратегію життя людини [5].

4. Психологічний простір починає формуватися з моменту народження. Перше виникає в онтогенезі вимір, яке служить основою ідентифікації суб'єкта - його власне тіло. Біологічні потреби, які створюють людську тілесність, це харчова потреба, просторові показники, починаючи з пубертату, додається сексуальна функція. С.К. Нартова-Бочавер визначає і емпірично обґрунтовує таку послідовність розвитку психологічного простору: тілесність виникає в дитинстві, особиста територія і речі - протягом раннього та дошкільного дитинства, тимчасові звички - з дошкільного по молодший шкільний вік. Соціальні зв'язки починають формуватися в дошкільному віці, смаки і цінності - тоді ж, але 15 стають регулятором поведінки в підлітковому віці. Звідси випливає, що хоча розвиток суверенності і уточнення меж і відбувається протягом усього життя людини, але особливо інтенсивно ці процеси протікають в дошкільному і підлітковому віці.

5. Психологічний простір особистості має такі властивості [4].

- Людина відчуває простір як своє, присвоєне або створене ним самим і тому має вартість.

- Він має можливість контролювати і захищати все знаходиться і виникає всередині простору.

- Психологічний простір особистості не рефлексує без виникнення проблемних ситуацій, воно «прозора» і тому важко піддається позитивному опису.

- Найважливішою характеристикою психологічний простір особистості є цілісність його кордонів.

6. Виділяють шість вимірювань психічного простору особистості, які відображають різні сторони людського буття [5]:

- Суверенність фізичного тіла: визначається, як відсутність спроб порушити фізичне благополуччя, а депривованість - переживання дискомфорту, викликаного дотиками, запахами, примусом у здійсненні фізіологічних потреб

- Суверенність території: Безпека фізичного простору, в якому знаходиться людина (наприклад, своєї кімнати), а депривованість - відсутність територіальних кордонів

- Суверенність речей: Має на увазі повагу до особистої власності людини, розпоряджатися якою може тільки він, а депривованість - невизнання його права мати особисті речі

- Суверенність звичок: Ухвалення тимчасової форми організації життя людини, а депривованість - насильницькі спроби змінити комфортний для суб'єкта розпорядок

- Суверенність соціальних зв'язків: Це право мати друзів і знайомих, які можуть не схвалюватися близькими, а депривованість - контроль над соціальним життям людини

- Суверенність цінностей: ідеї, погляди на життя, які є найбільш пріоритетними для даної особистості. Це найбільш суб'єктний і невід'ємний пласт суверенності як цілого.

7. Спираючись на вищевикладений матеріал, можна з упевненістю стверджувати що сімейне насильство є деструктивним фактором, що порушує нормальне функціонування сім'ї, не тільки як «єдиного організму», але також і кожного члена сім'ї окремо. Цілком очевидно, що насильство в будь-якій формі і локалізованість порушує суверенність психічного простору особистості людини, а сімейне або сімейне насильство, будучи особливим різновидом насильства, має негативний вплив не тільки на тілесну сферу - воно пригнічує всі сторони буття людини.

8. Говорячи про вплив сімейного насильства на суверенність психологічного простору особистості, варто звернути увагу на відмінні риси сімейного насильства від всіх інших форм [3]:

- це повторювані в часі інциденти з множинними видами насильства;

- сімейне і сімейне насильство відбувається в родині, серед близьких людей, тих людей які зазвичай є опорою і підтримкою

-найчастіше жертвами цього виду насильства стають саме жінки;

-в нашій культурі існують певні стереотипи і переконання прямо або побічно спонукають чоловіків чинити насильство над жінками.

9. Чи можна зіставити виділені Нартова-Бочавер вимірювання суверенності і форми сімейного насильства:

- Суверенність фізичного тіла депривується майже у всіх відомих випадках сімейного насильства. Ступінь депривації може бути різною, і залежати в першу чергу від ступеня і сили насильницьких дій.

- Суверенність території може бути порушена в результаті зазіхань на особистий простір жертви (кімната, інші місця сприймаються жертвою як особисті).

- Суверенність речей порушується зазвичай способом заборони користуватися тими чи предметами - наприклад заборона на використання і нанесення макіяжу не тільки порушує суверенність світу речей, але фізичного тіла.

- Суверенність звичок тісно пов'язана з попередніми вимірами, і зазвичай її порушення супроводжує, є відображенням депривації по іншим сферам суверенності і найчастіше може проявлятися у вигляді заборони на проходження звичкою, якою б вона не була.

- Суверенність соціальних зв'язків порушується заборонаю на спілкування з певними насильником особами або групою осіб, на користування засобами зв'язку, навіть на діалог з самим насильником.

- Суверенність цінностей - як говорилося раніше це найбільш суб'єктний і невід'ємний пласт суверенності як цілого.

10. Підводячи підсумок, можна сказати, що за рахунок системності, сталості сімейне насильство є одним з найбільш деструктивних явищ для особистості людини. Більш того, оскільки це явище відбувається в родині, то його спостерігають і діти, що так само веде до порушення психологічної суверенності, навіть якщо сама дитина насильству не піддається. У той же час, не дивлячись на всю деструктивність сімейного насильства, велике число жертв знаходять в собі приховані ресурси і можливості для продовження життя в цій сім'ї. Безумовно, це ні в якому разі не виправдовує тих дій, які здійснюють насильники, їх поведінки і способу життя. Незважаючи на те, що багато жінок продовжують жити в подібних ситуаціях, проблема сімейного насильства вимагає загальної уваги, розгляду і роботи спрямованої, якщо не на повне викорінення цієї проблеми, то на більшу відкритість, надання розголосу, створення нових більш дієвих методів реабілітації жертв, і перевиховання та корекції агресорів.

Список використаних джерел

1. Кошелева, Е. В. Насилие в семье : генезис, состояние, предупреждение / Е. В. Кошелева / под ред. В. А. Лелекова. - Воронеж: ВИ МВД России, 2001. - 50 с.
 2. Нартова–Бочавер, С.К. Опросник «Суверенность психологического пространства» – новый метод диагностики личности /С.К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал – 2004,Т. 25. – № 5. – С. 77–89.
 3. Нартова–Бочавер, С.К. Психологическая суверенность личности: генезис и проявления: автореф. дис...д-ра. психол. наук:19.00.13/ Нартова-Бочавер Софья Кимовна. – Москва, 2005. – 44 с
 4. Нартова–Бочавер, С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии /С.К. Нартова–Бочавер. – СПб.: Питер. – 400 с.
-

Коломієць Н. В., д-р юрид. наук., доцент,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

СВОБОДА ВІД НАСИЛЬСТВА – ОСНОВОПОЛОЖНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Домашнє насильство - одна з найсерйозніших форм порушення прав людини в Європі та в Україні. Це один із найпоширеніших злочинів. І все ж таки соціальний тиск такий сильний, що багато жертв сприймають насильство як невідворотне явище в житті і не повідомляють про нього. Інших потерпілих, які мають мужність звертатися по допомогу до органів влади, інколи ігнорують, не сприймаючи їх серйозно. Інші не можуть знайти захист і справедливість через слабкість правової та політичної бази в своїй країні.

Завдяки членству в Раді Європи для України особливого значення набувають нормативно-правові акти саме цієї поважної організації. Одним із таких нормативно-правових актів є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (СETS №210, Стамбульська конвенція). Це – комплексний міжнародний акт, спрямований на захист, запобігання, судову відповідальність і вироблення стратегій в сфері протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству.

Конвенція виділяє такі форми насильства:

- психологічне насильство-навмисне залякування, домагання чи погрожування особі протягом певного періоду, що призводить до травматичних переживань. У близьких відносинах психологічне насильство може часто переходити в фізичне та сексуальне насильство;

- переслідування (сталкінг) – неодноразове погрожування комусь через фізичне переслідування, залучення до небажаного спілкування чи навмисне інформування когось про те, що за ним ведеться нагляд, щоб змусити їх боятися за свою безпеку;

- сексуальне насильство, зокрема, зґвалтування – будь-який статевий акт, виконаний без згоди особи;

- сексуальне домагання – будь-яка форма небажаної вербальної, невербальної чи фізичної поведінки сексуального характеру, мета або наслідок якої – порушення гідності особи, зокрема, шляхом створення загрозливого, ворожого, принизливого або образливого середовища.

- примусовий шлюб;

- ушкодження жіночих статевих органів – усі операції, що навмисно змінюють чи травмують жіночі статеві органи з немедичних причин;

- примусовий аборт та примусова стерилізація – виконання операції абортів на жінці без її попередньої та інформованої згоди та проведення операції, що націлена на усунення здатності жінки до природного відтворення, без її попередньої інформованої згоди чи розуміння [1].

У зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 року №2227-VIII до Кримінального кодексу України внесені зміни, які відповідно до розділу II цього Закону, набрали чинності через рік з дня його опублікування (тобто 11 січня 2019 року), крім підпункту 3 пункту 1 розділу I цього Закону (щодо статті 67 КК), який набрав чинності з дня, наступного за днем опублікування цього Закону (тобто 12 січня 2018 р) [2].

Ухвалені зміни, серед іншого, стосуються криміналізації: домашнього насильства (ст. 126-1 КК України), примушування до шлюбу (ст. 151-2 КК України), а також впровадження обмежувальних заходів, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (ст. 91-1 КК України), кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів або обмежувальних приписів та не проходження програми для кривдників (ст. 390-1 КК України). Повністю був оновлений розділ 4 КК України злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості.

Отже, згідно ст. 126-1 КК України під домашнім насильством розуміють умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Доречно згадати, що до 11 січня 2019 року за домашнє насильство передбачалась лише адміністративна відповідальність згідно статті 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення, якою передбачено покарання у вигляді штрафу

Кримінальний кодекс України доповнено розділом XIII-1 „Обмежувальні заходи”. В інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням з підстав, передбачених цим Кодексом, від кримінальної відповідальності чи покарання, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого можуть бути покладені такі обов'язки:

- 1) заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;
- 2) обмеження спілкування з дитиною у разі, коли домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності;
- 3) заборона наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин;
- 4) заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;
- 5) направлення для проходження програми для кривдників або пробаційної програми.

Як вже зазначалося раніше, закріплено оновлений підхід до злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, запроваджуючи концепцію «добровільної згоди» та факт «проникнення», як розмежування між зґвалтуванням та іншими формами сексуального насильства.

Тож, розділ четвертий КК України «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості» включає п'ять статей (ст.152 КК України-156 КК України) серед яких зґвалтування, під яким розуміється вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (ст. 152 КК України); сексуальне насильство – вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру, непов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи (ст. 153 КК України); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст.154 КК України); статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст.155 КК України); розбещення неповнолітніх – вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст.156 КК України) [3].

Розвиток та удосконалення ефективного механізму кримінально-правової протидії та запобігання посяганням на свободу та недоторканість особи було і залишається актуальною проблемою як вітчизняної так і зарубіжної правничої науки і практики. Важливими напрямками подальших досліджень є вироблення обґрунтованих з наукової та практичної точок зору рекомендацій, адресованих як законодавцю, з метою усунення вад нормативної регламентації відповідальності за вказані злочини, так і правозастосовчої з метою правильного й однакового застосування кримінального закону.

Список використаних джерел

1. Конвенція ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Стамбул (Туреччина) від 11 травня 2011 р. URL:<https://rm.coe.int/1680093ddb>
 2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 року Голос України № 6 (6761). 11 січня 2018 р.
 3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04. 2001р. № 2341-III. URL: [https:// zakon5.rada.gov.ua](https://zakon5.rada.gov.ua).
-

Панченко А. Ю., студентка 2 курсу магістратури, група МСПДп-181
Новик Л. М., канд. психол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

СВІТОВА ПОЛІТИКА ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Проблема насильства у сім'ї є загальносвітовою і різні держави протягом тривалого часу відпрацьовують шляхи її подолання, мають як вдалі програми, так і такі, що не принесли відчутного результату. Дослідники Е. Салісбурі, Г. Донавін та М. Л. Прайс убачають зародження домашнього насильства ще за доби середньовіччя, пов'язуючи цю архаїчну традицію з, наприклад, правом чоловіків фізично дисциплінувати власних дружин, слуг, і учнів за певні провини. Єдиними противниками такого становища у ті часи виступали церкви та соціальні громади [1]. Вивчення ситуації рівня сімейного насильства у різних країнах свідчать, що його наслідками можуть бути: загроза життю і здоров'ю особи чи завдання психологічної травми, яка в подальшому може негативно вплинути на сімейне життя жертви. Особливо тяжкі наслідки насильство завдає особистості дитини, яка стала його свідком або жертвою.

За даними, наведеними Всесвітньою організацією охорони здоров'я, кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних, ця проблема є більш гострою для економічно слабо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. Так, відсоток жінок, що повідомили про те, що вони хоч раз у житті зазнавали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% у Японії до 71% в Ефіопії. За іншими даними, рівень насильства над жінками в сім'ї становить близько 23% у

Швеції, 4% у Японії та Сербії, 30–54% у Бангладеші, Ефіопії, Перу і Танзанії [2, с. 68].

В міжнародних правових актах можна знайти основні терміни щодо домашнього насильства. Наприклад, у ст. 1 Декларації ООН про викоренення насильства проти жінок вказано: «насильство щодо жінок — це довільний акт насильства, скоєний на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може спричинити фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загроза скоєння таких актів, примусове чи довільне позбавлення свободи або особистого життя». Ст. 2 зазначеної Декларації визначає види та випадки насильства проти жінок:

1) фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце в сім'ї, включно нанесення побоїв, статевий примус дівчаток у сім'ї, насильство пов'язане з приданим, зґвалтування дружини чоловіком, пошкодження жіночих статевих органів та інші традиційні види практики що спричиняють збитки жінкам, лікарське насильство та насильство пов'язане з експлуатацією;

2) фізичне, статеве та психологічне насильство, що має місце в суспільстві в цілому, включно зґвалтування, статевий примус, статеве домагання та залякування на роботі, в навчальних закладах та в інших місцях, торгівлю жінками і примус до проституції;

3) фізичне, статеве та психологічне насильство з боку чи при потуранні держави. Більш розширене тлумачення поняття домашнього насильства та його видів можна прослідкувати у Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [3].

Сьогодні відбувається удосконалення політики та практики протидії домашньому насильству як в економічно розвинених країнах світу, так і в тих що розвиваються. Це прослідковується у тому, що уряди багатьох країн світу приймають закони, розробляють державні програми, вживають спеціальних заходів, спрямованих на протидію тим формам насильства, які донедавна вважалися приватною справою сім'ї або окремої людини. Серед загальносвітових акцій цього напрямку є систематичне проведення з 1999 року Всесвітньої акції "16 днів протидії гендерному насильству". Проте, статистика свідчить, що у 79 країнах світу закони щодо протидії насильству в сім'ї або відсутні, або про них нічого не відомо [4].

Підписана у 2011 році Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами матиме для України позитивні наслідки для реалізації державної політики з протидії насильству. Проте, таке підписання потребує значного доопрацювання національного законодавства на предмет його відповідності положенням даної Конвенції. Також, серед останніх важливих документів можна назвати ратифікацію у червні 2012 року Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Тому, можна сказати, що домашнє насильство є комплексною проблемою як для держави, так і для громадянського суспільства. Зокрема, на це вказують такі фактори:

1. Загальні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають сьогодні на прояви насильства в сім'ї, пов'язані, у першу чергу, з: економічною ситуацією та матеріальним становищем кожної окремої сім'ї; психічними особливостями та особливостями виховання осіб, які скоюють насильницькі дії проти членів своєї сім'ї; недостатньою поінформованістю населення щодо виявлення випадків насильства у сім'ї та методів боротьби з насильством з боку держави і недержавних організацій; неефективним станом роботи державних органів у сфері попередження насильства в сім'ї.

2. Проблема насильства у сім'ї полягає не стільки у відсутності достатньої поінформованості населення та наявності офіційних даних про випадки насильства у сім'ї, скільки у приховуванні даної інформації самими жертвами насильства, а звідси — і появі розрізненої інформації у офіційних джерелах та джерелах недержавних організацій.

3. Однією з причин розповсюдження домашнього насильства є незадовільний стан роботи органів виконавчої влади у сфері попередження насильства в сім'ї. Так, нині майже відсутня мережа кризових центрів та центрів реабілітації для жертв насильства в сім'ї, недостатньо потужна соціальна реклама та інформаційно-просвітницька діяльність тощо [5].

Таким чином, існує необхідність здійснення аналізу міжнародного досвіду щодо попередження та протидії насильству в сім'ї, зокрема світової нормативної бази та інституту відповідальності за вчинення насильства в сім'ї.

Список використаних джерел

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: офіційний переклад [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/convention%20210%20Ukrainian.pdf>

2. Взаємодія суб'єктів протидії насильству в сім'ї: [монографія] / Н. Б. Шамрук, А. О. Галай, С. К. Гречанюк. — Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка, 2013. — 174 с.

3. Декларація ООН про викоренення насильства проти жінок: офіційний переклад [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://wu.cn.ua/law/vykor_nasylla.pdf

4. Ковальова О. В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 — теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право / Ковальова Олена

Володимирівна. — Харківський національний університет внутрішніх справ. — Х., 2008. — 238 с.

5. Насильство щодо жінок та домашнє насильство. Щорічні доповіді про права людини. Права людини в Україні 2012. Доповіді правозахисних організацій // Українська Гельсінська спілка з прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1362662456>

Прядко Б. В., студент 2 курсу магістратури, група МСПДп-181

Кальницька К. О., канд. психол. наук., доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ЯК СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

XXI століття – вільний та демократичний час, коли задекларовано рівні права та можливості громадян. Проте, жорстоке поводження, домашнє насильство та приниження гідності й досі залишаються світовою соціальною проблемою людства.

Поняття «сім'я» зазвичай пов'язується з безпекою та захистом, з місцем, де можна знайти спокій та порозуміння. Але все частіше з'являється інформація про існування сімей, де страждають найбільш слабкі та незахищені – жінки, діти, немічні.

Домашнє насильство визначається як явище, що зумовлюється поведінкою однієї людини відносно іншої. При цьому насильницькі дії завжди спричиняються з певним наміром. Суть насильства полягає в порушенні особистих прав і свобод конкретної людини [2].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вважає «домашнім насильством діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [1, 35].

Цей закон передбачає жорсткіші покарання для кривдників та дозволяє Національній поліції контролювати поведінку порушника, щоб уникнути повторного насильства. Вперше в Україні введена кримінальна відповідальність за домашнє насильство.

У 2017 році Національна поліція України зареєструвала понад 85000 заяв щодо домашнього насильства, з них 1133 заяви подано дітьми [5].

На жаль, наразі в Україні не існує достовірної та об'єктивної інформації про це соціальне явище. І хоча більшість злочинів, пов'язаних із застосуванням насильства, відбуваються саме у сім'ї і здебільшого спрямовані проти жінок і дітей, реальна статистична картина відсутня.

Насильство неможливо пояснити і виправдати ні змінами у сучасному житті, ні масовим зубожінням населення, ні алкоголізмом. Ці фактори лише підсилюють агресивну поведінку, а не спричиняють її.

Розповсюджена серед різних верств населення, представників різних національностей, соціального статусу, віросповідань, схильність до насильства має давнє та глибоке коріння, існує в країнах з різним рівнем економічного розвитку [4].

У родині може відбуватися фізичне насильство, сексуальне і, найбільш поширене, – психологічне. Від психологічного та емоційного насильства страждає величезна кількість дітей. Часто таке насильство буває прихованим від оточуючих, але може приймати страшніші і потворніші форми, ніж навіть насильство фізичне. Це може бути обмеження волі, різноманітні погрози, постійні образи та зневага.

На перший погляд, кривдники можуть виглядати як дбайливі батьки, законослухняні громадяни. Але насправді насильницька поведінка може стати причиною значних тілесних ушкоджень й навіть убивства. Оцінити психологічні травми, які отримує жертва, досить важко. Та саме вони нерідко роблять життя людини нестерпним і можуть призвести до суїциду.

Домашнє насильство стосовно дитини має місце в усіх соціальних групах, незалежно від рівня доходів, освіти чи становища в суспільстві. Тому формування психології кривдника, який визнає пріоритет сили та право контролю над поведінкою іншої людини, часто є результатом недосконалої системи виховання. А прояви насильства та жорстокості в родині не тільки руйнують її гармонію, а й виступають однією з передумов формування особистості дітей, які в майбутньому можуть перенести негативний досвід батьків у власне сімейне життя.

Серед основних чинників подолання насильства в сім'ї можна виділити такі:

- удосконалення законодавчої бази щодо захисту прав і свобод людини, яка зазнає насильства;
- зміна стереотипів ставлення до проблеми домашнього насильства представників правоохоронних органів;
- надання дітям консультацій і формуванням відповідних навичок поведінки, необхідних у разі проявів насильства;
- зміна ставлення різних верств населення до цієї проблеми.

Отже, останнім часом активізується розгляд проблеми домашнього насильства. Вивчаються її соціально-психологічні аспекти, специфіка, вплив насильства на особистісний розвиток дитини, її психіку та поведінку,

затверджується нормативно-правова база, розробляються відповідні методичні рекомендації. Прийняття законодавчої бази з метою запобігання насильству в сім'ї свідчить про винесення цієї проблеми в Україні на державний рівень.

Активно розробляються заходи соціально-правового захисту дітей від домашнього насильства та створюється система охорони життя і здоров'я дитини від насильства в сім'ї.

Телефон національної дитячої «гарячої лінії», де можуть надати консультацію з проблеми запобігання насильству та захисту прав дітей, повинен знати кожен українець: 0 800 500 225 або 116 111. Важливим досягненням є створення центру, в якому 16 операторів будуть обслуговувати цілодобово і безкоштовно жертв домашнього насильства, надаючи психологічну та консультативну допомогу, та передавати дані у правоохоронні органи.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII від 07 грудня 2017// Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 5. – С.35.

2. Гончаров В. Л. Домашнє насильство: як захистити дитину / В. Л. Гончаров, О. Мурашкевич. – Київ : Шкільний світ, 2009. – 120 с. – (Б-ка "Шкільного світу").

3. Кожем'яка О. Домашнє насильство над дітьми: законодавство, статистика, пошуки виходу: урок-конференція / О. Кожем'яка // Історія в сучасній школі. – 2013. – №11. – С. 15–21.

4. Самолевська Н. С. Домашнє насильство над жінками: правовий аспект / Н. С. Самолевська, О. В. Ларіонов // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2003. – №2. – С. 52 – 61.

5. Струтинська В. Домашнє насильство: що робити, коли твій ворог – близька людина / В. Струтинська // Надзвичайна ситуація +. – 2018. – № 1. – С. 4 – 9.

6. Тренінг "Домашнє насильство як прояв гендерної дискримінації" // Соціально-просвітницькі тренінги з формування мотивації до здорового способу життя та профілактики ВІЛ/СНІДу. – Київ, 2006. – С. 227 – 251.

Рашупкіна О. В., студентка II курсу магістратури, група МФРп-181

Ємець Н. А., канд. філос. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ В СІМ'Ї

Останніми роками громадськість України все більше турбує проблема насильства в сім'ї як одного з найболючіших соціальних явищ. У державі розгорнута широка соціальна інформаційна кампанія стосовно розголосу існуючої проблеми, постійно ведеться спільна робота державних структур, органів місцевої влади з громадськими об'єднаннями щодо профілактики та протидії насиллю в сім'ї, проте значна різноманітність форм та способів знуцання над жінками в сім'ях спостерігається як в Україні, так і в різних регіонах світу.

Насильство в сім'ї – форма насильства найбільш прихована, часто не усвідомлена ані жертвами, ані представниками влади, ані суспільством. Однак саме насильство в сім'ї породжує цілу низку негативних суспільних явищ [3]. Насильство існує у всіх соціальних групах незалежно від рівня доходу, освіти, становища в суспільстві, класових, расових, культурних, релігійних, соціо-економічних аспектів, тобто поширеність різних видів і форм насильства в сім'ї така, що охоплює всю популяцію.

Фундаментальні основи сучасних теорій насильства були закладені в дослідженнях Х. Арангурена, Г. Блумера, М. Вебера, Д. Галтунга, Л. Гумпловича, Р. Дарендорфа, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, Л. Козера, К. Маркса, Р. Мертона, Г. Москі, У. Самнера, Н. Смелзера, А. Смолла, П. Сорокіна, О. Шпенглера, Г. Тарда, З. Фройда, Е. Фромма. Проблеми профілактики та протидії насиллю в сім'ї досліджували такі вчені, як О. Бандурка, А. Блага, О. Джужа, Л. Крижна, О. Костирь, Ю. Крупка, К. Левченко, О. Литвинов, Г. Мошак, М. Панов, Я. Сотак, О. Старков та ін.

Вказаними вченими сформовано низку принципово важливих положень та рекомендацій щодо профілактики та протидії сімейному насиллю. Але в сучасних умовах України насильство над жінками в сім'ї не втрачає своєї актуальності і потребує подальшого дослідження та розробки заходів протидії цьому явищу.

Першим міжнародно-правовим документом, що дає визначення поняття «насильство щодо жінок», є Декларація ООН про викорінювання насильства щодо жінок (1993), в якій, термін «насильство щодо жінок» розуміється як будь-який акт насильства, вчинений на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може завдати фізичну, статеvu чи психологічну шкоду або страждання жінкам, а також загрози вчинення таких актів, примушування або свавільне позбавлення свободи, будь то у суспільному чи особистому житті [1].

Безумовно, враховуючи, що факти насильства є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини у світі, профілактика та протидія цьому явищу потребує комплексної уваги й активної взаємодії всіх суспільних інститутів та фахівців, які займаються питаннями наукового та практичного вирішення цієї проблеми.

Науковці при дослідженні вказаної проблеми докладно розглядають чинники, що обумовлюють насильство в сім'ї загалом і насильство над жінками зокрема, та виділяють такі:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві, пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- економічні (матеріальні нестатки, відсутність гідних умов життя поряд із відсутністю умов для працевлаштування, заробляння грошей, економічна залежність, безробіття);
- психологічні (стереотипи поведінки);
- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);
- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності через відсутність правової свідомості);
- політичні (прихильність до гендерних стереотипів, недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності, увага до материнства і дитинства, а не до сім'ї в цілому, брак уваги до батьківства, чоловіків);
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів, алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій, прийом збуджувальних ліків, хвороби нервової системи тощо) [4].

Слід також зазначити, що коли йдеться про сімейне насильство, потрібно мати на увазі й специфічні умови в родині. Сімейна організація має свої соціальні правила, власні межі, порядок, атмосферу. Ґрунтуючись на системі саморегулювання, вона не може достатньою мірою контролюватися ззовні. У випадках застосування сімейного насильства фактично порушуються рівні права чоловіка та жінки.

Не викликає сумніву, що жінка, яка стикається з насильством (фізичним, емоційним або сексуальним), опиняється втягнутою у його цикл і, отже, значною мірою залежною від насильства. Хибне коло, в якому вона опиняється, нею не

усвідомлюється, а тому й вибратися з нього власними силами стає для неї справою надто проблематичною [2].

Масштабність цього явища, його причини та умови, високий ступінь латентності обумовлюються тим, що повна інформація про факти насильства в сім'ї не надходить до правоохоронних органів через приховування членами родини фактів насильства в сім'ї.

Усталені традиції та стереотипи щодо домашнього насильства як справи закритої, сімейної, яка не підлягає винесенню у сферу публічного обговорення та реагування, перешкоджають потерпілим від насильства скаржитись до правоохоронних органів. Одним – через відчуття сорому чи певних традицій, іншим – через переконаність у тому, що правоохоронні органи не будуть порушувати кримінальне провадження без наявності суттєвих тілесних ушкоджень [1].

Насильство в сім'ї порушує багато прав тих, кого захищають як міжнародні, так і національні нормативно-правові акти. Для попередження та профілактики насилля над жінками важливу роль відіграють неурядові, зокрема жіночі, організації, саме вони виступають ініціаторами розробки та реалізації програм, спрямованих на зменшення цього лиха.

Органи влади повинні заохочувати на усіх рівнях співпрацю із громадськими організаціями, які борються із насиллям над жінками, та встановити активне співробітництво з ними, включаючи надання матеріально-технічної та фінансової підтримки.

Необхідно сприяти розвитку системи консультативних центрів, груп самопідтримки, служби юридичної допомоги, розширенню мережі кризових центрів та притулків для потерпілих від насильства в сім'ї, створенню системи центрів допомоги для координації дій щодо збору інформації та надання послуг потерпілим [5].

Впровадження гендерної рівності та протидія насильству над жінками – один з невід'ємних інструментів побудови безпечного і толерантного суспільства. Суспільства, яке базується на взаємній повазі, рівних правах та можливостях.

Список використаних джерел

1. Колесник Л. А. 25 листопада – Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства по відношенню до жінок [Електронний ресурс] / Л. А. Колесник, С. М. Павлюк // Новоград-Волинський медичний коледж : [офіц. сайт]. – 25.11.2015. – Режим доступу: <http://nvmk.org.ua/579-25-listopada-mizhnarodniy-den-borotbi-zalikvidaciyu-nasilstva-po-vidnoshennyu-do-zhinok.html>.

2. Галецька І. Самоефективність у структурі соціально-психологічної адаптації // Вісник Львівського університету, 2003. – Вип. 5. – С. 433–442. – (Серія: «Філософські науки»).

3. Колос Л. Є. Насильство щодо жінок і вироблення концепції його подолання / Л. Є. Колос // Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України

: зб. наук. ст. / Ун-т внутр. справ ; Ла Страда – Україна. – Харків : Регіон-інформ, 1999. – С. 58–68. Кузьменко Т. Соціологія : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 320 с.

4. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин / провозгл. резолюцией 48/104 Ген. Ассамблеи ООН от 20 дек. 1993 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506. Семиченко В. Психология деятельности. Киев, 2002. 248 с.

5. Предместников О. Г. Насильство в сім'ї як злочин: причини, виявлення і розслідування (Тактикопсихологічні основи) : монографія / О. Г. Предместников ; МВС України, Херсон. юрид. ін-т Харків. Нац. ун-ту внутр. справ. – Херсон : Айлант, 2008. – 172 с. 8. Правові та кримінологічні засади запобігання

6. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навч.-метод. посіб. / уклад.: Запорожцев А. В., Лабунь А. В., Заброта Д. Г. та ін. – Київ [б.в.], 2012. – 246 с.

Суворова Л. М., студентка ІІ курсу магістратури, група МФРп-181
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

НАСИЛЬСТВО В РОДИНІ ЯК ЧИННИК ДИТЯЧОЇ ТРИВОЖНОСТІ

Насильство в сім'ї є актуальною проблемою сьогодення. На жаль, необхідно констатувати, що сім'я як осередок суспільства, без підтримки держави та її інституцій, не завжди спроможна виконувати свої головні функції, зокрема щодо забезпечення належного добробуту та виховання дітей. Захист дітей від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим і актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер.

На думку А.Захарова[2], в житті дітей складності зустрічаються не рідше, ніж у дорослих, а, можливо, навіть частіше. Негативні емоції, які при цьому виникають, є важливим індикатором в виникненні особистісної тривожності.

Діти та підлітки – одна з найбільш вразливих категорій населення, у яких тривожність, викликана насильством в родині, може істотно порушити весь подальший хід психологічного та психічного розвитку.

Розглянута тема в останній час отримала актуальність і викликала інтерес як у вітчизняних дослідників (І. Борднік, А. Венгера, В. Дубровіна, С. Ільїна, О. Лазебная, Н. Лисіна, Т. Магомед-Емінов, М. Мазур, Л. Михайлова, Я. Овсяннікова, М. Падун, Ю. Семенова, І. Мамайчук, Н. Тарабріна, М. Решетніков), так і у зарубіжних спеціалістів (А. Аллен, С. Блум, Д. Джонсон,

А. Маслоу, Д. Сміт, К. Флейк-Хопсон, В. Фруе, К. Хорні, та ін.). При аналізі наукових підходів до пояснення феномену тривожності, можна виокремити кілька найбільш поширених тверджень:

- необхідними умовами для виникнення тривожності є: наявність загрози, явної чи уявної, наявність потенційної проте неявної загрози для власної особистості;

- тривожність має соціальну передумову;

- невизначеність – невід’ємна передумова тривожності, вона має невизначений характер загрози та часу її наближення, характеризується відсутністю раціональних дій по її запобіганню;

- тривожність характеризує емоційно-чуттєву сферу особистості, виявляє присутність в ній негативних реакцій, які частіше за все є неусвідомленими.

Дослідники одностайні, що підґрунтя для розвитку тривожної закладається в дитинстві. Одним з головних, і в той же час найменше дослідженим, лишається питання причини стійкої тривожності дітей та підлітків. Адже аналіз даного питання може здійснюватись з різних точок зору: як особистісного утворення та як риси темпераменту, коли в якості основних факторів тривожності визнаються вроджені якості нервової системи (В.С. Мерлін, Я. Рейковський, Я. Стреляу та ін.). Якщо ж тривожність розглядають як особистісну рису, то її природу вбачають в соціальних та особистісних факторах. Більшість дослідників погоджується з думкою, що джерела особистісної тривожності в дошкільному та молодшому шкільному віці слід шукати в порушенні відносин в системі «батьки-діти», і перш за все «мати-дитина» (А.І. Захаров [2], А.С. Співаковська, Дж. Боулбі, Г.С. Салліван, Б. Філліпс [3], К. Хорні [4]).

А.М. Прихожан визначає тривожність, як схильність до переживань станів тривоги є стійким особистісним новоутворенням, котре існує протягом досить тривалого часу. Психологічними причинами тривожності є незадоволення ведучих потреб, актуальних при ситуативній тривозі та, які домінують при гіпертрофованому типі або при тривожності, як стійкому утворенні. Тривога та тривожність – наслідок незадоволеності у дітей ведучих вікових потреб, що забезпечують нормальне функціонування та розвиток особистості. Джерела, характер та форми прояву, засоби компенсації та подолання тривожності мають виражену вікову специфіку. На ранніх етапах розвитку дитини тривожність є наслідком широкого кола порушень системи «батьки-діти», що створює у дитини відчуття незахищеності, непередбачуваності, нестабільності життя.

Н.В. Імедадзе [1], К. Хорні [4] характеризують зв'язок між тривожністю та незадоволенням ведучих потреб людини, при взаємодії дитини з «ворожим для неї світом», тривожність підсилюється, коли дитина не відчуває любові і уваги з боку батьків і оточуючих, що на нашу думку дозволяє виявити власне психологічні причини тривожності та вводить дане явище в цілісний контекст вивчення

закономірностей розвитку особистості в онтогенезі.

Висновки: Отже, проведений теоретичний аналіз, показав, що діти та підлітки, які зазнали насильства, мають високий рівень тривожності, що спричиняє подальші порушення в емоційно-вольовій сфері, когнітивній сфері, поведінковій сфері.

Тривожність по своїй природі може пристосовуватись, і тим самим визначає вплив на діяльність і розвиток особистості на різних вікових етапах.

Ефективна робота подолання наслідків насильства у дітей та підлітків можлива лише при комплексному підході, який об'єднує в себе різні методи і способи роботи, які створені в рамках різних психотерапевтичних підходів.

Список використаних джерел

1. Алхазішвілі А. А. Исследование уровня тревожности в экспериментальном и обычном классах / А. А. Алхазішвілі, Н. В. Имедадзе // Экспериментальные исследования по проблемам перестройки начального обучения : материалы I Межреспубликанского симпозиума по проблемам перестройки начального обучения ; Под ред. Ш. А. Амонашвили. – Тбилиси : Мецниереба, 1969. – С. 447 – 459.
 2. Захаров А. И. Как преодолеть страхи у детей / А. И. Захаров. – М. : Педагогика, 1986. – 109 с.
 3. Чепелева Н.В. Текст как объект психологического исследования / Н. В. Чепелева, Н. П. Федченко , Л. Ф. Яковенко // Актуальні проблеми психології : [зб. наук. пр.] / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2006. – Т. 2 : Психологічна герменевтика ; за ред. Н. В. Чепелевої. – Вип. 4. – С. 107 – 116.
 4. Чепелева Н. В. Читання як чинник інтелектуального розвитку особистості / Н. В. Чепелева, Яковенко Л.Ф. // Актуальні проблеми психології : [зб. наук. пр.] / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України – К. : НПУ імені Драгоманова, 2009. – Т. 8 : Психологічна теорія і технологія навчання; За ред. С. Д. Максименка, М. Л. Смульсон. – Вип.6. – С. 299 – 308.
-

Тітова К. В., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРОБЛЕМА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'ЯХ БІЙЦІВ ООС

С кожним роком в Україні збільшується кількість повідомлень щодо випадків насильства в родині. Проте яка кількість таких звернень має відношення до сімей учасників АТО – даних немає. Але, незважаючи на відсутність ведення окремої статистики, проблема існує, вона «прихована», про неї не просто говорити, але про неї необхідно говорити. «Серед українських військових, які брали участь у бойових діях на Донбасі, спостерігається дуже високий рівень психологічних проблем, – відзначив начальник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних сил України Назім Агаєв. «Військовослужбовці фактично не здатні виконувати завдання в зоні АТО і становлять небезпеку для оточуючих», – підкреслив Н. Агаєв [3].

Проблема насильства в родинях бійців ООС залишається відкритою та малодослідженою. Дослідники розглядають вищезазначену проблему у контексті симптомів ПТСР (І. Котеньов, В. Лисенко, О. Морозов, В. Омелянович, Н. Тарабріна, О. Тімченко, С. Яковенко та інші). За роки військового конфлікту в Україні проблема насильства в родинях бійців ООС потребує теоретико-методологічного обґрунтування та детального дослідження прикладних аспектів.

Чому солдат – не завжди герой для своєї родини? І чому він продовжує "воювати" там, де найбільше потребують його підтримки? І як бути дружині? З нашого досвіду спілкування з членами родин ООС можна сказати напевне лиш те, що домашнє насильство точно присутнє після війни там, де воно було й до війни. Коли для сім'ї це була стала модель поведінки: звичайним було і образити, і вдарити. Нерідко агресором стає той, хто сам у дитинстві потерпав від насильства в сім'ї. І тепер у дорослому віці транслює цю поведінку. Тож у таких випадках точно не війна стала причиною насильства, і подолати нерідко буває це складно.

Для тих, хто до війни не вчиняв насильства – після війни в результаті довготривалого напруження та стресу, постійного режиму підвищеної пильності насильство може проявитися як результат втрати самоконтролю, нездатності вчасно опанувати агресію. І без допомоги психолога, фахового спеціаліста, підтримуючого оточення, розуміння родини тут точно не обійтися [1]. Шлях повернення до мирного життя тривалий і непростий. І від того, як його пройде боєць, чи знайде він себе в нинішньому суспільстві, чи зможе інтегрувати свій досвід у мирному житті, у сім'ї – залежатимуть і його стосунки з рідними.

Чи домашнє насильство в родинях, де є воїни ООС, якесь «особливе»? Ні. Насильство – завжди насильство. І йому не може бути ніяких виправдань. І це ніяк не виправдання для тих, хто має бойовий досвід. Але для початку слід спробувати

зрозуміти – чому так відбувається. Війна – насичений драматичними подіями проміжок часу. Війна змушує людину «переключитися» на режим виживання, спуститися до рівня інстинктів. У звичайному житті ми керуємося почуттями, емоціями, моральними цінностями, що пропонує нам суспільство задля мирного співіснування на одній землі, в одній країні. Однак на війні людина зіштовхується із зовсім іншою реальністю. Ця реальність спрямована на виживання тебе і твоїх побратимів, людей, які воюють пліч-о-пліч. Більше того – спрямована на виживання цілої країни, народу. Навіть фізіологічно на війні організм починає функціонувати в "підсилюючому" режимі.

Так, якщо у «звичайному» житті проявляється емоція «злість», то на війні – у схожій ситуації проявляється «лють» як крайня точка злості. На війні людина тривалий час перебуває у крайніх точках, на піку своїх можливостей – вона швидко думає, швидко вирішує, швидко діє, і проявляє надзвичайні здібності. І організм реагує на три реакції: завмирай або тікай, захищайся, нападай.

Воїни – чоловіки або жінки, які мають бойовий досвід – інстинктивно реагують на будь-яку небезпеку дуже швидко. У них немає часу осмислювати та проживати все, що відбулося, адже вони весь час перебувають в стані бойової готовності та небезпеки. Більшість на війні починають по-новому цінувати життя. Звісно, усе це змінює людину [2].

Світ солдата буде не такий, як раніше. Це не може означити, що людина після війни обов'язково має стати кращою чи гіршою – але вона точно вже буде іншою. Тому що пережила дуже багато. І це правда, коли солдат каже, що ніхто його краще не зрозуміє, як ті, з ким був на війні. І насправді така людина потребує підтримки.

Адже коли із цим «багажем» ветерани повертаються в мирне життя, у них з'являється новий виклик – знайти місце своєму воєнному досвіду в мирному житті. Навчитися із цим жити, щоб комфортно й безпечно було не тільки собі, а й іншим.

Надмірна пильність, нездатність розслабитися, стан постійної мобілізації у мирному житті уже є тягарем. Саме надмірна пильність стає причиною знервованого стану, адже реакція на будь-що миттєва. Якщо на війні ти не вдариш першим, то вдарять тебе. Удома ж приходиться усвідомлення всього пережитого. Звісно, потрібно дати певний час, щоб усе це пережити.

Інший виклик – солдати у мирному житті стикаються з тим, що суспільство їх не приймає, боїться, стигматизує, мовляв, «АТОшник». І ця прірва непорозуміння може бути дуже великою. Щоб витримати досвід війни, часто шукають розради в алкоголі, типова позиція «зі мною все гаразд». Однак у війні є й зворотній бік, якби це жорстоко не звучало. Війна загартує, дає зрозуміти, що можливості людини необмежені. І для багатьох участь у бойових діях може стати точкою зросту.

Через прожиті піки людина починає розставляти по-іншому пріоритети. Значна частина воїнів адаптуються до мирного життя самостійно, тому що відчули

точку зросту, впевненість, свою силу, вони стають більш сміливіші й продовжують жити повним життям.

Ряд дій, які повинна вчинити жінка, яка потерпає від насильства свого чоловіка військовослужбовця можна описати так: відшукати проекти «рівний рівному»: коли ветеран допомагає ветерану, ділитися власним досвідом як він відчуває, як долає агресію, як свій військовий досвід трансформує в мирне життя. Наприклад, є проекти, у яких ветерани проходять спеціальні навчання та тренінги з подолання бойових травм та стресу, а потім вже ці ветерани, упоравшись із власними труднощами, допомагають іншим пройти цей шлях.

Потрібно спробувати зрозуміти, що передує нападам агресії – і відслідковувати, який погляд, предмет, слово чи дія починає дратувати. Також познайомитися з наслідками бойового стресу. Зрозуміти, що це таке і як себе поводити. Точно не тиснути, ставитися з розумінням до того, що ситуація змінилася [4;5].

Таким чином, проблема подолання насильства в родинях бійців ООС є актуальною як в теоретичному так і в практичному аспектах. Вищезазначена проблема є міждисциплінарною і потребує комплексних зусиль фахівців різних галузей. Перспективи дослідження пов'язані з вивченням особливостей ПТСР, отриманих військовослужбовцями на різних етапах військових дій, а також із відпрацюванням новітніх способів психореабілітації та соціальної адаптації родин військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Волошин П.В. Посттравматические стрессовые расстройства: проблемы лечения и профилактики /П.В. Волошин, Л.Ф. Шестопалова, В.С. Подкорытов // Международный медицинский журнал. – 2004. – Т. 10, № 1. – С. 34–37.
2. Коханов В.П. Психиатрия катастроф и чрезвычайных ситуаций / В.П. Коханов, В.Н.Краснов. – М. : Практическая медицина, 2008 – 448 с.
3. Психогенні втрати серед учасників АТО на сході України досягають 80% [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.litres.ru/pages/biblio_bookhttp://interfax.com.ua/news/pharmacy/230360.html
4. Критерії діагностики і лікування психічних розладів та розладів поведінки у дорослих : клінічний посібник / [Панько Т.В., І.О., Колядко С.П. та ін.] ; під ред. П.В. Волошина. – Х. : Арсіс, 2001. – 303 с.
5. Шестопалова Л.Ф. Профілактика посттравматичних стресових розладів у жертв надзвичайних подій: медико-психологічні аспекти/ Л.Ф. Шестопалова// Гуманітарний часопис. – 2005. – №1. – С. 103 –108.

СЕКЦІЯ 3

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА ТА ІНТЕРВЕНЦІЙНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВИНУВАТЦІВ

Ананко Т. В., канд. пед. наук
*Дошкільний освітній заклад № 64 «Оленка»
Чернігівської міської ради Чернігівської області (м. Чернігів)*

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сьогодні системний підхід у покращенні освіти теоретично не є чимось новим, але нам потрібно розуміти, як практично діяти на рівні конкретного закладу дошкільної освіти, тобто, як «мислити глобально, а діяти локально». Аналіз сучасних досліджень засвідчує, що психологічна безпека діяльності закладів дошкільної освіти є визначальною умовою, що впливає на ефективність освітнього процесу.

Дошкільна освіта в багаторівневому освітянському просторі України є вихідною ланкою в системі неперервної освіти, у становленні та розвитку особистості. Дошкільна ланка освіти є пріоритетною в єдиній національній системі неперервної освіти, оскільки досвід розвитку людства, наукові дослідження свідчать, що в дітей дошкільного віку під впливом зовнішніх обставин підсвідомо формується будова розуму й духовності [1].

Безпечне середовище – це наявність у ньому безпечних умов навчання та праці, комфортної міжособистісної взаємодії, яка сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів, батьків, відсутність будь-яких проявів насильства та достатньо ресурсів для їх запобігання, а також дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [9].

Захист дітей від жорстокості, попередження злочинів проти них є надзвичайно важливим, соціально значущим актуальним завданням, вирішення якого носить міждисциплінарний характер. У діяльність щодо припинення насильства повинні залучатися працівники правоохоронної системи, органів опіки та піклування, представники соціальної та педагогічної спільнот, співробітники медичної і психологічної служб. Однак, найчастіше зусилля зі створення ефективної системи профілактики та припинення насильства щодо дітей, надання допомоги жертвам жорстокого поводження розбиваються через перешкоди, з-поміж: відомча обмеженість і міжвідомча роз'єднаність, суб'єктивізм у виборі недержавних організацій для співпраці, відсутність єдиних методичних і системних підходів в

організації профілактичної роботи; ігнорування профілактичної спрямованості в роботі з дітьми сім'єю; відсутність законодавчих норм і правозастосовної практики щодо захисту і реабілітації жертв, що посилюється правовою неписьменністю і недовірою населення до правоохоронних органів, низькими матеріальними статками, що не дозволяють звертатися за кваліфікованою юридичною допомогою; неформованістю педагогічних, поліцейських, соціальних, медичних працівників навичок спілкування з жертвою, що веде до приховування або замовчування фактів насильства, особливо за відсутності особистої зацікавленості дорослого в покаранні кривдника і реабілітації постраждалого від домашнього насильства; відсутність ефективно діючої і доцільно організованої реабілітаційної системи [5].

Проблема ускладнюється ще й тим, що значна частина постраждалих від насильства – вихідці з неблагополучних верств або «діти вулиці», в долях яких мало хто зацікавлений. Іноді діти оплачують власним стражданнями навіть життям батьківську потребу в самоствердженні, прагненні дорослих влаштувати особисте життя, стають заручниками п'яних батьків і постійно роздратованих матерів. Розв'язати проблему насильства щодо неповнолітніх можна тільки у разі спільної роботи педагогів, батьків і всіх дорослих, які так чи інакше причетні до виховання дітей. Метою роботи щодо нівелювання наслідків насильства є не заміна або усунення батьків, які не в змозі нести відповідальність за виховання своїх дітей, а допомога сім'ї у відновленні або формуванні здатності до названої діяльності [5].

Формування безпечного середовища є умовою, необхідною для організації ефективного процесу розвитку, виховання, навчання дітей дошкільного віку. Порушення безпеки призводить до актуалізації механізмів, спрямованих на організацію виживання в навколишньої дійсності, таких як посилення орієнтовного рефлексу, підвищення тривожності, агресивності, готовності захищатися [6].

Розвиток особистості дитини успішно реалізується тільки в умовах психолого-педагогічної безпеки, яка складається в процесі визнання педагогом безумовної цінності кожної дитини, а ще й у тому що, педагог при взаємодії з дітьми спирається на позитивні сторони особистості, проявляє такт і обережність при зустрічі з невдачами, слабкими сторонами характеру, прагне забезпечити дитині умови для прояву самостійності і т.д. Важливою якістю виховної діяльності педагога є його оптимізм, віра в здібності, успіхи і перемоги дитини і одночасно мистецтво бути самим собою [6]. Безпечна поведінка для дітей має бути організована як систематична робота з дітьми й охоплювати всі провідні форми діяльності дитини (гру, спілкування, трудову (предметно-практичну) діяльність). При організації освітньої роботи з формування основ безпечної поведінки у дітей дошкільного віку перевагу доцільно надавати спостереженням, екскурсіям, цільовим прогулянкам, довірчим бесідам, моделюванню та аналізу проблемних

ситуацій, різним видам ігрової, трудової та пошуково – дослідницької діяльності, інтегрованим заняттям, розробленню спільних проектів [8].

Перевага в освітньо - виховному процесі має надаватися цікавим довірливим бесідам, розмовам, моделюванню та аналізу певних ситуацій, релаксаційним паузам, етюдам з психогімнастики, дидактичним та сюжетно – рольовим іграм.

Особливу увагу слід звернути на те, щоб максимально використовувати наочність (ілюстрації, альбоми, картини, відеофільми тощо); проводити цільові прогулянки, екскурсії, вечори розваг, спеціальні дні або тижні безпечної поведінки, до участі в яких необхідно залучати медиків, батьків та інших спеціалістів [6]. Максимального ефекту можна досягти лише тоді, якщо в діяльності педагогічного та батьківського колективів буде відпрацьовано єдину стратегічну лінію спрямовану на формування у дітей знань правил безпеки. Реалізація всіх завдань з даної проблеми у закладі дошкільної освіти можлива лише через комплексну, цілеспрямовану роботу шляхом організації та проведення різних форм роботи з дітьми (з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей), які сприятимуть усвідомленню цінності власного життя, бережному ставленню до здоров'я, виробленню стереотипів безпечної поведінки в довіллі [7].

Етапи освітньої роботи з формування в дошкільнят навичок безпечної поведінки: підготовчий етап – полягає в отриманні та частковому узагальненні вражень про небезпеку, що може чатувати на дітей у довіллі. Доречні такі форми і методи роботи, розглядання ілюстрацій, перегляд відеофільмів, мультфільмів. Основний етап – робота з формування певної системи уявлень та вироблення навичок безпечної поведінки. На цьому етапі доцільно застосовувати різні види ігор з елементами безпеки життєдіяльності, бесіди, складання описових та творчих розповідей дітьми. Та практичний етап – на цьому етапі діти мають застосовувати набуті знання та вміння на практиці. Доречним буде використання таких форм і методів роботи, як розв'язання проблемних ситуацій, творчих завдань [7].

Формуйте в дошкільників свідоме ставлення до власної безпеки з раннього віку. Головний регулятор поведінки дитини — внутрішня мотивація [2]. Дорослі (педагоги, батьки) основну свою місію здебільшого вбачають у тому, щоб захищати та оберігати дитину, але дуже важливо – підготувати її саму до реального життя, насиченого різними подіями, зустрічами, ситуаціями, подекуди небезпечними. Тобто навчити дитину безпечно поводитись самостійно у довіллі (предметному, природному, соціальному). Перевага в освітньому процесі має надаватися цікавим довірливим бесідам, розмовам, моделюванню та аналізу певних ситуацій, релаксаційним паузам, етюдам з психогімнастики, дидактичним та сюжетно – рольовим іграм. Особливу увагу слід звернути на те, щоб максимально використовувати наочність (ілюстрації, альбоми, картини, відеофільми тощо); проводити цільові прогулянки, екскурсії, вечори розваг, спеціальні дні або тижні безпечної поведінки, до участі в яких необхідно залучати медиків, батьків та інших

спеціалістів [7]. В психолого-педагогічній літературі безпечно освітнє середовище в закладі дошкільної освіти часто розглядається й описується як «ефективне», «комфортне», «гуманне», «оптимальне», «сприятливе» для діяльності, стосунків і гармонійного особистісного розвитку дошкільників [4]. Моделювання психологічно безпечно середовища в умовах дошкільного закладу передбачає дотримання наступних принципів: опора на розвивальну освіту, метою якої є особистісний розвиток дошкільнят через призму формування життєво необхідних компетентностей. Основу освітнього процесу в цьому випадку складає партнерська взаємодія суб'єктів освіти; психологічний захист особистості кожного учасника освітнього процесу. Реалізація цього принципу першочергово передбачає усунення психологічного насильства у взаємодії вихованців, педагогів і батьків як рівноправних учасників освітньо-виховного процесу [4]. Дошкільний вік характеризується зростанням рухової активності, фізичних можливостей дитини, підвищенням допитливості, прагненням до самостійності. За відсутності життєвого досвіду це нерідко може призводити до виникнення травмонебезпечних ситуацій. У Законі України «Про дошкільну освіту» продекларовано: дитина має право на безпечні та нешкідливі для здоров'я умови утримання [7]. Тож захистити дитину від можливих небезпек і навчити безпечно взаємодіяти з довкіллям - одне з провідних державних завдань, визначених у головному документі дошкільної освіти - Базовому компоненті. Отже, безпека дітей дошкільного віку є головною стратегією, пріоритетом у роботі дошкільного закладу. Тільки завдяки спільним зусиллям педагогів, психологів, медиків, батьків у справі охорони життя і збереження здоров'я дошкільнят можна не тільки захистити їх від небезпеки, а й закласти основи безпечно середовища та безпечної поведінки, підгодувати до подальшого шкільного, більш самостійного життя.

Список використаних джерел

1. Безпека Вашої дитини [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://dnz-alenka>
2. Безпека життєдіяльності: формуємо навички в дошкільників [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.pedrada.com.ua/article/2398-bezpeka-jittedyalnosti>
2. Богініч О. Л. Сутність здоров'язберігаючого середовища у життєдіяльності дітей дошкільного віку / О.Л.Богініч // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. Вип. XVII–XVIII. – Івано-Франківськ : ПНУ ім. В. Стефаника, 2008. – С. 191–199
4. Вітюк Н. Педагогічна взаємодія як чинник психологічної безпеки освітнього середовища / Н. Вітюк // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – 2014. – Вип. 19, Ч. 2. – С. 166-175.
5. Запобігання та протидія насильству. Методичні рекомендації [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://don.kyivcity.gov.ua>

6. Психолого-педагогічна безпеку освітнього середовища [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://stud.com.ua/>

7. «Сучасні підходи до організації роботи з питань безпеки життєдіяльності з усіма учасниками освітньо – виховного процесу в ДНЗ» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://43.sadok.zt.ua/bezpeka-zhittyediynosti/>

8.Формування у дошкільників життєвої позиції щодо власної безпеки життєдіяльності [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dnz97.edu.kh.ua>

9. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. – К. : 2018. – 56 с.

Чепурна Г. Л., канд. психол. наук., доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ОСОБЛИВОСТІ СУВЕРЕННОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ МОЛОДІ ЖІНОЧОЇ СТАТІ

Проблема дослідження суверенності психологічного простору особистості постає предметом підвищеного наукового інтересу дослідників у галузі соціогуманітарного знання. Особистісний простір визначається як психологічний феномен, яким охоплюється значний потенціал життєвої самореалізації людини, як унікальна характеристика індивідуальності, як суб'єктивно значущий фрагмент буття, який визначає актуальну діяльність і стратегію життя людини та включає комплекс фізичних, соціальних і психологічних явищ, з якими людина себе ототожнює, а отже оберігає усіма доступними їй фізичними та психологічними засобами (К. Абульханова-Славская, В. Ключко, Д. Леонтьев та ін.) [1]. Порушення суверенності психологічного простору людини є наслідком систематичного насильства, а відновлення кордонів психологічної суверенності є основним завданням соціально-психологічної реабілітації постраждалих від насильства осіб [3].

Метою нашого дослідження є визначення особливостей суверенності психологічного простору молоді жіночої статі. Дослідження суверенності психологічного простору здійснювалось на базі підприємств та організацій м.Чернігова, зокрема, на базі середньої спеціалізованої школи № 1, Чернігівської обласної наукової бібліотеки ім. В. Короленка, ЧНТУ, дистриб'юторської компанії «ВІВАТ Канцелярія», міської поліклініки № 1. Серед досліджуваних нараховувалось 402 респондента жіночої статі віком від 17 до 25 років.

Дослідження суверенності психологічного простору молоді жіночої статі було здійснено за допомогою методики «Суверенність психологічного простору» (автор

С. Нартова-Бочавер)[2]. Методика складається із семи шкал. Шкала «суверенність психологічного простору» (СПП) показує загальний рівень суверенності психологічного простору особистості. Результати даної шкали є сумою балів складових суверенності психологічного простору: «суверенність фізичного тіла» (СФТ); «суверенність території» (СТ); «суверенність речей» (СР); «суверенність звичок» (СЗ); «суверенність соціальних зв'язків» (ССЗ); «суверенність цінностей» (СЦ).

Результати первинного статистичного аналізу дозволяють отримати уявлення про загальний рівень суверенності психологічного простору його складових (Табл.1).

Таблиця 1

Рівень суверенності психологічного простору молоді жіночої статі

Рівні СПП	Низький	Середній	Високий
	Кількість респондентів (у %)		
СПП	13,2	65,2	21,6
СФТ	17,9	71,1	10,9
СТ	12,2	69,7	18,2
СР	11,7	70,4	17,9
СЗ	13,9	61,2	24,9
ССЗ	12,2	69,7	18,2
СЦ	17,7	57,7	24,6

СПП – «суверенність психологічного простору»; СФТ – «суверенність фізичного тіла»; СТ – «суверенність території»; СР – «суверенність речей»; СЗ – «суверенність звичок»; ССЗ – «суверенність соціальних зв'язків»; СЦ – «суверенність цінностей».

З представлених в таблиці даних бачимо, що переважна більшість опитаних має середній (65,2%) та високий (21,6%) рівень суверенності психологічного простору. 13,2% досліджуваних потрапила до групи з низьким рівнем суверенності психологічного простору. Дана група осіб жіночої статі потребує особливої психологічної уваги, оскільки низький рівень суверенності може бути пов'язаним із розладами волі, асоціальною поведінкою, відсутністю власних аксіологічних орієнтирів, надмірним конформізмом, соціальною ізоляцією. Найбільші кількісні показники низького рівня суверенності психологічного простору виявляються у відчутті порушень суверенності фізичного тіла. Майже кожна п'ята досліджувана (17,9%) виявляє низький рівень тілесної суверенності, що може бути як наслідком пережитих ситуацій насильства, так і спричиняти пов'язані з порушенням

суверенності фізичного тіла девіації: страх інтимності, нерозбірливість у стосунках, ауто агресивна поведінка тощо.

Дані отримані за допомогою дисперсійного аналізу дають підставу стверджувати, що такі виміри психологічного простору як суверенність території, суверенність речей, суверенність звичок на статистично значущому рівні ($p \leq 0,05$), змінюються залежно від віку досліджуваних. По мірі зростання віку респондентом показники вищезазначених вимірів суверенності збільшуються, що підтверджує твердження про завершення формування цих вимірів суверенності у юнацькому віці. Можемо зробити припущення, що за рахунок зростання показників суверенності території, суверенності речей, суверенності звичок, можливо відновити інші виміри психологічного простору жінок, зокрема, суверенності фізичного тіла.

Висновки. В результаті дослідження рівневих характеристик суверенності психологічного простору респондентів жіночої статі встановлено, що більшість досліджуваних має середній та високий рівень суверенності психологічного простору. Кожна десята досліджувана потрапила до групи з низьким рівнем суверенності психологічного простору. Дана група осіб жіночої статі потребує особливої психологічної уваги. Майже кожна п'ята досліджувана виявляє низький рівень тілесної суверенності.

Встановлено статистично значущу різницю у показниках суверенності території, суверенності речей, суверенності звичок залежно від віку респондентів. З віком дані показники зростають.

Зроблено припущення, що за рахунок зростання показників суверенності території, суверенності речей, суверенності звичок, можливо відновити інші виміри психологічного простору жінок, які постраждали від насильства.

Список використаних джерел

1. Журавлев А.Л. Психологическое и социально-психологическое пространство: теоретические основания исследования / А.Л. Журавлев, А.Б. Купрейченко. – Знание. Понимание. Умения. – 2012. – №2. – С. 10-18
2. Нартова-Бочавер С. К. Опросник "Суверенность психологического пространства" – новый метод диагностики личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 2004. – № 5. – С. 77 – 89.
3. Нартова-Бочавер С.К. Человек суверенный: психологическое исследование субъекта в его бытии / С.К. Нартова-Бочавер. – СПб. : Питер, 2008. – 400с.

Бридка Ю. В., студентка II курсу магістратури, група МФРп-181

Чепурна Г. Л., канд. психол. наук., доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ФОТОТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖІНОК, ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА

За сучасних умов в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, простежуються тенденції до поширення насильницьких дій у сім'ї, на міжособистісному рівні, у стосунках батьків і дітей, чоловіка і жінки. Щорічно, за даними ВООЗ, насильство в сім'ї є причиною 7% смертей жінок у всьому світі. Увагу науковців привертають соціально-психологічні аспекти проблеми насильства, проблеми психічного і фізичного стану жінок, теоретичні підходи і стратегії подолання гендерного насильства в суспільстві, діяльність служб для жінок в громаді, специфіка родинного насильства, вплив ситуації насильства на особистісний розвиток людини [4]. Особливо гостро постає питання пошуку оптимальних шляхів психосоціального відновлення постраждалих від насильства.

Найбільш перспективним і реалістичним напрямком соціальної допомоги є в першу чергу психологічна підтримка жертв насильства. Все більше дослідників акцентують увагу на комплексному використанні методів арт-терапії у роботі з жінками які постраждали від насильства (О. Вознесенська, А. Копитін, М. Сидоркіна, Т. Колошина, Дж. Вайзер та інші) [5]. Арт-терапевтичні технології широко використовуються в роботі з людьми, що пережили насильство. Це обумовлено рядом особливостей арт-підходу. По-перше, він орієнтований переважно на невербальне спілкування, що особливо цінно в роботі з жертвами насильства, які часто відчують труднощі в словесному вираженні своїх почуттів і думок, після того як їм довелося пережити глибоку психотравму. Перенесення почуттів жінки на образотворчі матеріали і образи також робить арт-терапевтичний процес більш психологічно і фізично безпечним для обох сторін і надає додаткові можливості для рефлексії і когнітивного опрацювання травматичного досвіду з опорою на метафори і засоби символічного дискурсу. Неусвідомлювані внутрішні конфлікти і переживання часто набагато легше висловити за допомогою зорових образів, ніж висловити їх вербально [3]. По-друге, найважливішим механізмом терапевтичного впливу є відреагування психотравмуючих ситуацій, яке відбувається, хоча і в символічній (створення картинки, фото колажу тощо), але все ж експресивній, а не рефлексивній формі. Це дозволяє досягти стану катарису – звільнення, очищення від негативного емоційного досвіду, дати соціально прийнятний вихід агресивності та іншим негативним почуттям, опрацювати думки і почуття, які людина звикла придушувати і поступово розвинути здатність до саморегуляції. По-третє, творча діяльність є потужним засобом зближення людей

[1; 2]. На думку вітчизняної дослідниці О. Вознесенської арт-терапія стає не лише засобом відновлення ресурсів, а й надає створити нові, що є важливим складником посттравматичного зростання особистості. Таке відновлення і опанування нових конструктивних поведінкових патернів відбувається за можливості працювати одночасно з тілесними, образними, емоційними складовими сприйняття травматичного досвіду [1].

Одним із сучасних напрямків арт-терапії виступає фототерапія. Цей метод пов'язано із застосуванням фотографії для вирішення різного роду психологічних проблем, а також для розвитку та гармонізації особистості. Фототерапія метод передбачає як роботу з готовими фотоматеріалами, так і створення оригінальних авторських знімків. Основним змістом фототерапії, таким чином, є створення та / або сприйняття фотографічних образів, доповнюється їх обговоренням і різними видами творчої діяльності, включаючи образотворче мистецтво, художні описи тощо[3]. Позитивний вплив фотографії на особистість і її ставлення з навколишнім світом можуть проявлятися як при самостійних заняттях, так і при створенні і обговоренні фотознімків разом зі фахівцем (психологом, лікарем-психотерапевтом) і іншими людьми (учасниками психотерапевтичної або тренінгової групи).

Фотографія виступає потужним інструментом конструювання психологічної ідентичності сучасної людини. Створювані ним самим і іншими людьми образи (візуальні культурні тексти) піддаються інтеріоризації і фактично формують програми поведінки, своєрідні життєві сценарії. Оскільки візуальні образи, на відміну від мови, зачіпають не тільки свідомість, а й несвідому сферу людини і здатні долати психологічний захист, їх вплив може часто бути більш глибоким, ніж повчання.

Негативні почуття і спогади, які зберігаються в підсвідомості і не мають виробленого доступу, часто не усвідомлюються клієнтом. Вони виходять на поверхню завдяки сенсорним подразників (таким як запах або візуальний матеріал), чинним спонтанно і інтуїтивно, минаючи звичайні захисні бар'єри і вербальні пояснення, часто приховують міць цих почуттів і завданий ними сильний біль. Щоб "вивільнити" дану інформацію для подальшої роботи, необхідно обійти звичайні вербальні канали, непомітно проникнути на рівень почуттів, до того, як свідомість замаскує або спростує їх. Для клієнта зазвичай набагато безпечніше говорити про людей на фотографіях (навіть якщо серед них він сам), ніж про себе безпосередньо, оскільки в останньому випадку інформація може представляти занадто велику загрозу. Фотографії можуть успішно застосовуватися в процесі подолання бар'єрів. Вони можуть сприяти проникненню в підсвідомість, зберігаючи при цьому можливість управляти процесом, оскільки фотографії надають клієнтові безпечну дистанцію і дозволяють працювати на метафоричному рівні з візуальними символами [3].

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки.

Насильство в сім'ї виступає однією з домінуючих соціальних проблем в Україні, вирішення якої вимагає вироблення ґрунтовної, базованої на емпіричних даних політики та практичних шляхів її застосування.

Арт-терапія – міждисциплінарне явище, виникла на стику мистецтва і науки і увібрала в себе досягнення медицини, педагогіки, культурології, соціології та інших дисциплін. Її методи універсальні і можуть бути адаптовані до різних завдань, починаючи від рішення проблем соціальної та психологічної дезадаптації і закінчуючи розвитком людського потенціалу, підвищенням психічного і духовного здоров'я.

Фототерапія є інструментом прогресивної психологічної допомоги, що сприяє формуванню здорової і творчої особистості, і реалізації на практиці ряду функцій соціалізації особистості (адаптаційної, корекційної, регулятивної, реабілітаційної, профілактичної).

Перспектива подальших досліджень вбачається у створенні ефективних відновлювальних технологій у роботі із постраждалими від насильства жінками, засобами фототерапії.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О.Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми: Практичний посіб-ник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К. : Золоті ворота, 2015. – 148 с.
 2. Киселева, М. В. Арт-терапия в практической психологии и социальной / Марина Вячеславовна Киселева. – СПб, : Речь, 2007. – 336 с
 3. Копытин А. И. Психологический тренинг «Тренинг по фототерапии» / А. И. Копытин. – Санкт-Петербург 2010. – 33-35 с.
 4. Ноур А. М. Насильство в сім'ї в Україні: стан проблеми, пошук шляхів розв'язання / А. М. Ноур // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С. 66–73.
 5. Савчук О. М. Соціально-психологічна корекція стану співзалежних жінок, які зазнали насильства : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи / О. М. Савчук. – Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». – Київ 2005. – 20 с.
-

Калуга М. В., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Філіпович В. М., канд. психол. наук., доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ В НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Позитивне та безпечне освітнє середовище в школі є однією з умов навчальної успішності та саморозвитку учня. Безперечно, булінг є негативним соціальним явищем, до того ж, як засвідчує статистика, вельми поширеним у всьому світі.

Наслідки булінгу можуть чинити травматичний вплив як на фізичне, так і психічне здоров'я дитини або підлітка. Учні, які стали жертвами шкільного насильства, страждають від низької самооцінки, депресивних станів, тривоги, знервованості, іноді підвищення агресивності, замкнутості тощо. Це не може не впливати на результативність навчальної діяльності школярів. Для учнів-кривдників наслідки булінгу теж невтішні. Пройгнорувавши та не вживши необхідних заходів щодо виправлення такої поведінки, існує велика ймовірність, що школярі-кривдники також в дорослому віці будуть схильними до асоціальної, девіантної поведінки.

Булінг – це зазвичай повторювана навмисна поведінка, спрямована на завдання шкоди іншій людині або людям та приниження жертви. Агресор має більше влади, сили або вищий статус, ніж потерпілий. Кривдником вважається людина, яка здійснює, допомагає здійснювати або підбурює інших до булінгу. Розрізняють булінг фізичний, вербальний, соціальний та/або електронний [1, с. 45].

За даними різних досліджень, майже кожен третій учень в Україні так чи інакше зазнавав булінгу в школі, потерпав від принижень і глузувань: 10 % – регулярно (раз на тиждень і частіше); 55 % – частково піддаються знуцанню з боку однокласників; 26 % – батьків вважають своїх дітей жертвами булінгу.

Досвід інших країн у подоланні булінгу в освітньому середовищі свідчить про наявність певних успіхів в реалізації тих чи інших антибулінгових програм. Першу експериментальну програму протидії шкільному булінгу розробив Д. Ольвеус у 1982 – 1984 році. Вона пройшла апробацію у 42 норвезьких школах і по закінченні програми було виявлене стійке зниження частоти виникнення ситуацій шкільного булінгу більше, ніж у два рази [2].

У Великій Британії використовується програма Д. Таттума, яка має багато спільних рис з програмою Д. Ольвеуса [2].

Ці програми пройшли апробацію у багатьох школах Норвегії, Великої Британії, США, Канади, Австралії і довели, що грамотна і систематична робота з шкільним булінгом сприяє його зменшенню і має перспективу подолання цього негативного явища.

Антибулінгові програми відображають характерні риси, пов'язані з особливостями країни, в якій використовуються, проте можна визначити й спільні ознаки:

- ♣ регулярне опитування учнів про розповсюдженість булінгу;
- ♣ обговорення проблеми булінгу в класах, на загальношкільних і батьківських зборах;
- ♣ створення самими учнями (за участі і допомоги дорослих) кодексу поведінки;
- ♣ посилення спостереження вчителів за дітьми під час перерв, у їдальні, на спортивному майданчику, на шкільному подвір'ї;
- ♣ навчання педагогічного колективу стратегіям профілактики булінгу і втручання при його виникненні [3; 16].

Практичні рекомендації, спрямовані на мінімізацію шкільного булінгу можна знайти і у дослідженнях В. Петросянц. Авторка зазначає: роботу необхідно планувати у спільній взаємодії психолога, класних керівників, адміністрації; робота спеціалістів полягає у попередженні виникнення булінгу в освітньому просторі; робота зі збору інформації, розробці індивідуальних програм супроводу кожного учня і відстеження динаміки розвитку повинна бути систематичною; поведінкова стратегія попередження булінгу в освітньому просторі полягає у залученні усього персоналу школи, учнів, їх батьків, а також у підвищенні усвідомленості щодо ситуації булінгу в школі.

Для здійснення превентивної діяльності та вирішення ситуації насильства чи булінгу важливо застосовувати командний підхід (класний керівник, практичний психолог, соціальний педагог, інші спеціалісти за потребою), працювати не лише з дитиною, яка стала жертвою, чи з переслідувачем, але й з усім класом.

Ефективним способом боротьби з булінгом є створення позитивної шкільної культури, яка базується на повазі один до одного та толерантності, а також чітких вимогах щодо правил поведінки в школі [4].

Сприятливий клімат на уроці може зменшити психологічну та фізичну агресію. Ознаками позитивного клімату на навчальному занятті є методи навчання, які зорієнтовані на учня; предмети життєвого спрямування; можливості для навчальних досягнень; позитивні відносини між учнями та вчителем, суспільне зобов'язання; дружній колектив; чіткі правила та обмеження поведінки [5].

Список використаних джерел

1. Барліт О.О. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт //Горизонти освіти : Науково-методичний журнал. – 2012 – № 2 (35). – С. 44 –47.
2. Барліт О.О. Соціально-педагогічна та психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт, А.Ю. Барліт. – Запоріжжя : Олекс, 2011. – 52 с.

3. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / Анна Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1 – 2. – 190 с.

4. Лушпай Л.І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л.І. Лушпай // Українознавчий альманах. – 2010. – Вип. 4. – С. 126 – 131.

5. Савельєв Ю.Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? / Ю.Б. Савельєв, Т.М. Салата // Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / Національний університет «Кієво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 97. – К. : Аграр Медіа Груп, 2009. – С. 71 – 79.

Келеман А. Д., студентка ІІ курсу магістратури, група МСПД-181
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРОБЛЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Сьогоднішня поставила перед суспільством безліч проблем, які викликають навколо себе неабиякий ажіотаж та потребують негайного вирішення. Проте, постає парадокс: деякі не менш болючі питання залишаються «в тіні», бо люди, яких вони безпосередньо торкаються, вважають їх своїм особистим болем і намагаються вирішити їх самостійно, або ж просто змиритися із наявною ситуацією. Це стосується насамперед насильства в сім'ї, адже його жертви переважно намагаються мовчати (за даними національного опитування в США, 92% жінок вигадували лікарям пояснення своїм травмам, отриманим від побоїв чоловіком, а 57% ні з ким це не обговорювали) [1].

Проблема насильства в родині постає предметом особливої уваги вітчизняних дослідників (В. М. Бондаровська, Я. І. Бордіян, Л. В. Булах, Т. В. Журавель та інші). Незважаючи на те, що рукоприкладство в сім'ї багатьма розцінюється як середньовічна дикість, в наш прогресивний час деякі чоловіки все ще самоутверджуються саме в такий брутальний спосіб. Мабуть немає жодної країни, де б не існувало проблеми домашнього насильства, але, мабуть, важко відшукати ще країну, де приказка «Б'є, отже любить» стала би народною [2]. Так про проблему домашнього насильства над жінкою писала періодика сім років тому і, як бачимо, з того часу, на жаль, мало що змінилося.

Згідно з даними криміналістів, близько 30% вбивств стається на сімейно-побутовому ґрунті. Щороку в Україні до судово-медичної експертизи звертаються близько 500 жінок; 2 мільйони дітей віком до 14 років разом з матерями потерпають від систематичного побиття. Ситуація з домашнім насильством настільки давня в Україні, що основною проблемою можна назвати навіть не саму власне наявність

домашнього кривдження, а дуже низьку інформованість потерпілих жінок про психологічний і правовий аспекти, замовчування проблеми жертвами і очевидцями й відносно байдужість і влади, і громадськості.

Наше законодавство є поки що доволі недосконалим в цьому плані. Наприклад, якщо жінка пише заяву в міліцію, чоловік максимум сплатить штраф, причому із сімейного бюджету. Позбавлення волі на 15 діб теж не вихід – із поверненням агресора додому напади почастишають. Україні слід орієнтуватися на Захід, де люди знають, що закон один для всіх й діє він навіть в сімейному колі.

Агресія – вроджений інстинкт, який супроводжує нас, хочемо ми цього чи ні. Адже часто виживає найсильніший.

Насильство – це застосування чи погрози застосування сили як вияву своєї волі стосовно інших, що значно обмежує можливості дій на власний розсуд того, на кого воно спрямоване і порушує громадянські права та свободи людини, призводить до фізичного, психічного чи морального страждання. Тобто суть домашнього насильства – це дисбаланс влади і постійні, обмірковані та заздальгидь вибрані шляхи контролювання партнера у стосунках замість кохання, поваги та піклування. Найчастіше, близько 85% випадків, жертвами насильства стають жінки, діти та особи похилого віку – ті, хто напевне не можуть за себе постояти і кого можна безкарно скривдити [3].

В. М. Бондаровська, причинами відсутності протистояння визначає:

- різні види залежності – матеріальна, психологічна, фізична;
- почуття сорому та приниженості;
- страх протистояти суспільній думці, що засуджує жінок, які «руйнують сім'ю», а звідси – почуття меншовартості через нібито неспроможність виконати соціальну роль збереження сім'ї;
- низька самооцінка і як результат установка про неспроможність знайти кращого чоловіка;
- бажання створити образ ідеальної сім'ї та щасливого подружжя перед іншими;
- самопожертва заради дітей;
- дається взнаки загальнопоширена думка про те, що в дітей повинен бути батько (який-не-який);
- хибні уявлення щодо вияву чоловічої сили [1].

На жаль, така жінка не розуміє, що особа чоловічої статі, яка має нахабність вивищуватися за рахунок слабших, тим самим показує не що інше як свою низькість і невпевненість в собі, бо груба неотесана сила не має нічого спільного з внутрішньою міццю, на яку людина може опертись. Інколи жінки вважають, що такий чоловік матиме силу постояти за неї, захистити, коли це буде необхідно. Але фактично жінці потрібен захист від самого чоловіка; – припущення про випадковість. Так можна назвати дії в стані афекту, коли чоловік піднімає руку на

близьких, перебуваючи в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, і з цим можна якось справитись.

Законом надається визначення терміну «домашнє насильство» та його форм:

«**Домашнє насильство** – діяння(дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь».

«Психологічне насильство - форма домашнього насильства, що містить словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи».

«Економічне насильство - форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру».

«Сексуальне насильство - форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності»

«Фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає ляпаси, стусани, штовхання, щипання, шмагання, кусання, а також незаконне позбавлення волі, нанесення побоїв, мордування, заподіяння тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті, вчинення інших правопорушень насильницького характеру» [1; 4].

Особа, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі визнається Законом, як «постраждала особа» і окремо надане визначення «постраждалої дитини» - як особи, яка не досягла 18 років та зазнала домашнього насильства у будь-якій формі або стала свідком (очевидцем) такого насильства.

Постраждала дитина має всі права постраждалої особи, реалізація яких забезпечується з урахуванням найкращих інтересів дитини, її віку, статі, стану здоров'я, інтелектуального та фізичного розвитку, захист прав та інтересів постраждалої дитини, у тому числі звернення до суду, представництво її прав та інтересів у суді, крім батьків та інших законних представників дитини, можуть здійснювати родичі дитини (баба, дід, повнолітні брат, сестра), мачуха або вітчим дитини, якщо вони не є кривдниками дитини, а також орган опіки та піклування.

Постраждала особа має право на дієвий, ефективний та невідкладний захист в усіх випадках домашнього насильства, недопущення повторних випадків домашнього насильства.

Соціальний працівник повинен допомогти чоловікові розібратись в собі та не шукати «крайнього», осмислити причини накопичення внутрішньої агресії та проводити тренінги для формування навичок її подолання.

Аналіз проблеми домашнього насильства дозволив нам зробити наступні висновки.

Домашнє насильство – це проблема, що стосується не тільки однієї людини, пари, чи сім'ї. Його причини пов'язані з економічною ситуацією, суспільними нормами та ставленням до насильства.

У нашому суспільстві домашнє насильство насамперед слід розглядати, як гендерну проблему, що базується ірраціональних патріархальних установках пострадянського соціуму. Відтак, не зникає, відтворюється та замовчується. Саме тому особливої уваги потребує питання гендерної освіти молоді. Адже соціальна ситуація в Україні така, що не кожен має досвід моделей взаємовідносин у сім'ї.

Перспектива подальших досліджень бачиться в пошуках шляхів вирішення даної проблеми через введення спеціальних навчальних курсів для підвищення якості гендерного виховання та налагодження ефективної комунікації у подружжі, вміння долати агресію та управляти конфліктами.

Список використаних джерел

1. Запобігання насильству в сім'ї у діяльності фахівців соціальної сфери: навчально-методичний посібник / Авт. кол.: Бондаровська В. М., Бордіян Я. І., Булах Л. В., Журавель Т. В. та ін. / За заг. ред. Бондаровська В. М., Журавель Т. В., Пилипас Ю. В. – К.: ТОВ «Видавничий дім «КАЛИТА». – 2014. – 282 с.

2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII;

3. Звіт Міжнародної Амністії «Насильство в сім'ї: звинувачуючи жертву(листопад 2006 року)»

4. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 25.08. 2015 року № 501/2015.

Ковтун А. Ю., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Науковий керівник – **Філіпович В. М.**, канд. психол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Сімейне насильство в Україні усе ще залишається латентним явищем, яке виходить на поверхню тільки тоді, коли приховувати проблему вже неможливо. Уявлення про те, що насильство має місце тільки в соціально неблагополучних сім'ях не відповідає дійсності: воно відбувається в будь-яких категоріях населення, незалежно від класових, культурних, соціо-економічних аспектів [1]. Зокрема, світовий, та, власне, й національний досвід дає підстави говорити про наступне:

Домашнє насильство має місце в сім'ї незалежно від соціального статусу, релігійних переконань, сексуальної орієнтації чи етнічного походження.

Жертвами насильства у сім'ї можуть бути як чоловіки, так і жінки. Але більшість жорстоких та таких, що повторюються, нападів все ж таки здійснюється чоловіками щодо жінок - їх партнерів.

Порівняно з чоловіками, жінки протягом свого життя частіше є жертвами насильства. Вони частіше стають об'єктами віктимізації, що повторюється (поступово опановують психологію жертви, котра крім образ і нападів нічого від оточуючих не очікує), частіше одержують тілесні ушкодження і потребують медичної допомоги, їм частіше погрожують, і вони частіше відчують страх та занепокоєння у зв'язку з цим [2].

У практичному контексті наслідки насильства в сім'ї через конфлікти відносно житла, фінансового стану та виховання дітей для жінок набагато серйозніші, ніж для чоловіків.

Насильство в сім'ї відбувається у всіх секторах суспільства, незалежно від релігії, раси, сексуальних вподобань, професійного та освітнього рівня. Особи, які чинять насильство, намагаються одержати владу та контроль над їхніми близькими партнерами. Влада набирає вигляду стратегічної образливої тактики (фізична, сексуальна, вербальна, емоційна), що забезпечує посилення контролю.

Виділяють такі причини, що призводять до домашнього насильства:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);
- економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);
- психологічні (стереотипи поведінки);
- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);

- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);
- правові (ставлення до насильства як до внутрішньосімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість) [1];
- політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків);
- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);
- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо).

Практично всі дослідники, які працюють з проблемою хронічного насильства, відзначають, що насильство завжди йде по колу, тобто має циклічний характер. Кожного наступного разу цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство — ставати більше інтенсивним та жорстоким [2].

Також постраждалі і кривдники найчастіше називають такі причини домашнього насильства у своїх сім'ях як, стрес на роботі, пияцтво, вживання наркотиків, запальний характер, виховна мета, образа.

Алкоголь, стрес, дратівливість до близької людини — зазвичай лише поверхові, а не справжні причини жорстокості. Проте саме вони можуть стати індикаторами, які сигналізують про небезпеку.

В таких ситуаціях наслідками для жертви є як психологічні так і фізичні проблеми.

Серед психологічних наслідків домашнього насильства, можна виділити такі: почуття провини, почуття сорому, замкненість, страх спілкування, низька самооцінка, зневіра у собі, депресія, відчай, небажання жити.

Фізичними наслідками можуть бути: ушкодження частин тіла та внутрішніх органів різного ступеня тяжкості; переломи кісток, каліцтва і смерть; інфекційні хвороби, хвороби, які передаються статевим шляхом, та/або травми геніталій у випадках сексуального насильства.

Особливо від насильства в сім'ї страждають діти. Діти, що зазнали різного роду насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей, на тварин. Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалахи їхнього гніву не мають видимої причини. Деякі з них, навпаки, надмірно пасивні, не можуть себе захистити. І в тому, і в іншому випадку порушується контакт, спілкування з однолітками. У занедбаних, емоційно

депривованих дітей прагнення будь-яким шляхом привернути до себе увагу іноді виявляється у вигляді зухвалої, ексцентричної поведінки [3].

Розрізняють наближені та віддалені наслідки жорстокого і недбалого ставлення до дітей.

До наблжених наслідків належать фізичні травми, ушкодження, а також блювота, головний біль, втрата свідомості, характерні для синдрому струсу, що розвивається в маленьких дітей, яких беруть за плечі і сильно трясуть. Окрім зазначених ознак, у дітей під час цього синдрому з'являється крововилив в очні яблука. До найближчих наслідків належать також гострі психічні порушення у відповідь на будь-який вид агресії, особливо на сексуальну. Такі реакції можуть проявлятися у прагненні кудись тікати, сховатися або глибокій загальмованості, зовнішній байдужності.

Віддалені наслідки - це порушення фізичного і психічного розвитку, соматичні захворювання, особистісні та емоційні порушення, соціальна невлаштованість:

1) Порушення фізичного і психічного розвитку - у більшості дітей, що живуть у родинях, де застосовуються важкі фізичні покарання, лайка на адресу дитини і є "методами виховання", чи в родинях, де діти позбавлені тепла, уваги, наприклад у родинях батьків-алкоголіків, наявні ознаки затримки фізичного і нервово-психічного розвитку. Закордонні фахівці назвали цей стан дітей "нездатністю до процвітання".

2) Різні захворювання як наслідок жорстокого поводження - можуть носити специфічний для окремого виду насильства характер: наприклад, під час фізичного насильства наявні ушкодження частин тіла і внутрішніх органів різного ступеня тяжкості, переломи кісток. Під час сексуального насильства можуть бути захворювання, що передаються статевим шляхом: інфекційно-запальні захворювання геніталій, сифіліс, гонорея, СНІД, гострі і хронічні інфекції сечостатевих шляхів, травми і т.д [3].

Незалежно від виду і характеру насильства у дітей можуть спостерігатися різні захворювання, що належать до психосоматичних: ожиріння чи, навпаки, різка втрата ваги, що обумовлено порушеннями апетиту. Під час емоційного (психічного) насильства нерідко бувають шкірні висипання, алергійна патологія, виразка шлунку.

3) Психічні особливості дітей, які постраждали від насильства - практично всі діти, що постраждали від жорстокого поводження і зневажливого ставлення, пережили психічну травму, в результаті чого вони мають визначені особистісні, емоційні і поведінкові особливості, що негативно впливають на їхнє подальше життя.

Діти, що зазнали різного роду насильства, самі стають агресивними, що найчастіше виливається на більш слабких: молодших за віком дітей, на тварин.

Часто їхня агресивність виявляється в грі, часом спалахи їхнього гніву не мають видимої причини.

4) Соціальні наслідки жорстокого поводження з дітьми - шкода для жертви і для суспільства (два наслідки, що виявляються одночасно).

Діти, що пережили будь-який вид насильства, відчують труднощі соціалізації: у них порушені зв'язки з дорослими, немає відповідних навичок спілкування з однолітками, вони не мають достатнього рівня знань і ерудиції, щоб завоювати авторитет у школі тощо. Вирішення своїх проблем діти-жертви насильства - часто знаходять у кримінальному, асоціальному середовищі, а це часто поєднано з формуванням у них пристрасті до алкоголю, наркотиків, вони починають красти і здійснювати інші протиправні дії [3].

Отже, діти, що були свідками жорстокого поводження в сім'ї, засвоюють, що, насильство — це засіб розв'язання конфліктів або отримання бажаного (спочатку вони переносять цю навичку в дитячий садок, школу, а потім і в свою сім'ю); довіряти людям, особливо дорослим, — небезпечно; свої почуття й потреби не можна виявляти відкрито.

У сім'ях, де в стосунках з дітьми переважають контроль, нехтування дитячими проблемами, один одного, дитина може вирости агресивною або занадто пасивною. Таким дітям важче вчитися, контролювати себе й налагоджувати стосунки з іншими людьми.

Тож, будь-який вид насильства формує у дітей такі особистісні і поведінкові особливості, які роблять їх малопривабливими і навіть небезпечними для суспільства.

Список використаних джерел

1. Савчук О. М. Наслідки подружнього насильства: індивідуально-психологічна перспектива / О. М. Савчук // Наукові записки (спецвипуск). – К., 2002. – Т. 20. – С. 118-125.
2. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства / О. Д. Шинкаренко // Практична психологія - 2000. – № 3. – С. 25- 29.
3. Стромило А.П. Насильство над дітьми та його наслідки / А.П. Стромило, С.А. Мукомел // Вісник Черкаського університету. Науковий журнал. - 2010. - № 121. - С. 140-143.

Козел О. Г., студент II курсу магістратури, група МСПДп-181
Новик Л. М., канд. психол. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В УКРАЇНІ

Ключові слова: насильство, насильство в сім'ї, домашнє насильство, економічне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство, фізичне насильство.

Дуже важливою соціальною проблемою України є проблема домашнього насилля, яке являється проявом порушення прав людини. За даними Мінсоцполітики, у 2013-2018 роках 90% тих, хто звертався щодо насильства в сім'ї до органів держави, - це були жінки, 8,5-9 % - чоловіки та 1-1,5 % - діти [4]. На сьогоднішній день в нашій країні проблемі домашнього насильства приділяється велика увага та підтримка на загальнодержавному рівні, 07 грудня 2017 року в прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що сприяє значним перетворенням в області запобіганні та протидії домашньому насильству, де запровадженно спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству.

Дослідженням понять, пов'язаних із домашнім насильством і насильством взагалі, опікувались вчені з різних галузей знань – адміністративного права, кримінального права, психології, соціології та інших, як Волошина С. М., Кобеньок Г. В., Кузнецов М. Г., Ломакіна О. В., Полковенко О. В., Полковенко Т. В., Постол О. І. та інші.

З метою запобігання та протидії цьому негативному явищу Україна взяла на себе зобов'язання виконання низки міжнародних документів, зокрема Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок, Пекінської декларації, Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року, Стратегії гендерної рівності Ради Європи до 2022 року [3].

Згідно закону України «Про попередження насильства в сім'ї» насильство в сім'ї - будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [1]. Виділяється чотири види домашнього насилля (рис. 1).

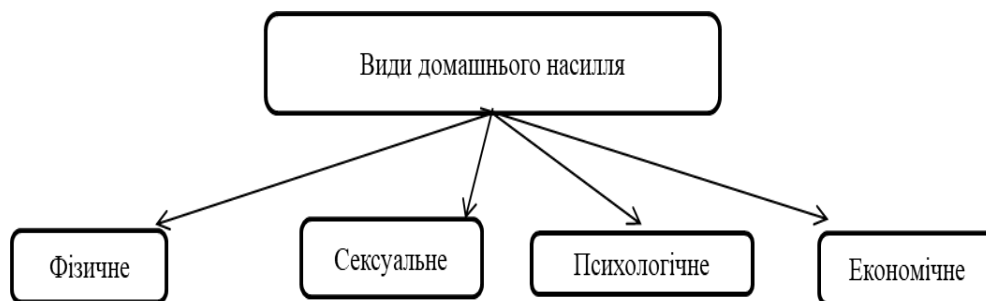

Рис. 1. Класифікація домашнього насилля [1]

Фізичне насильство в сім'ї - умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Сексуальне насильство в сім'ї - протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до дитини, яка є членом цієї сім'ї.

Психологічне насильство в сім'ї - насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї - умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [1].

Відповідно до цього виділяються ознаки, які допоможуть розпізнати особу щодо якої тривалий час здійснюється домашнє насильство.

До фізичних ознак можна віднести загальне погіршення здоров'я, часта наявність синців та забоїв, що пояснюється падінням. Також можуть мати місце відсутність зубів, ушкодження кісткової і м'язової тканин, наявність слідів від попередніх травм, укусів, розриви і пошкодження органів статевої системи тощо. Такі жінки можуть нехтувати особистою гігієною, що посилює лють їх домашніх кривдників.

Психологічні ознаки: різного роду психологічні розлади, наявність скарг або хвороб психогенного характеру; недостатнє лікування та невиконання приписів лікарів, страхи, необґрунтована тривожність, повна безініціативність і відчуття безпорадності. Часто таким жінкам забороняють бачитися з родичами друзями, що викликає у них гостре відчуття самотності. Все це може призвести до думок про самогубство чи навіть суїцидальних намірів чи спроб. Часто цьому передують погрози позбавити себе життя.

Серед економічних ознак розглядаються, зокрема, такі, як відсутність можливості керувати сімейним бюджетом і власними коштами, що пояснюється матеріальною неакуратністю або розумовою обмеженістю. Може існувати заборона з боку чоловіка працювати або навчатися. Іноді чоловік дозволяє жінці працювати, але забирає всі зароблені нею кошти, пояснюючи це тим, що він «глава сім'ї», і жінка вимушена утримувати в тому числі і чоловіка неробу. Жінку можуть обмежувати в одязі і взутті, хоча статки родини дозволяють купити якісні і модні речі.

Необхідно також звернути увагу на сексуальні ознаки домашнього насильства, зокрема зниження або втрата сексуального потягу сексологічні травми та пошкодження статевих органів, що виникають внаслідок грубих сексуальних контактів, часто з елементами садизму. Як результат - можемо спостерігати викидні, замирання вагітностей та небажані вагітності, оскільки чоловік не переймається питаннями контрацепції [5].

Отже, проблема домашнього насильства не нова проте з часом відбуваються зміни видів та форм насильства. Згідно даними головними жертвами домашнього насильства є жінки. Виділяють фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насилля. Для попередження насильницьких дій в сім'ї потрібне впровадження дієвого механізму взаємодії суб'єктів, що забезпечуватимуть заходи запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс] : Закон від 07.12.2017 року № 2229-VIII / Верховна Рада України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>. – Назва з титул. екрана.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [Електронний ресурс] : Закон від 15.11.2001 року № 2229-VIII. Втратив чинність / Верховна Рада України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>. – Назва з титул. екрана.
3. Ломакіна О. В. Теоретичні засади дослідження в Україні понять "домашнє насильство" та "насильство за ознакою статі" [Електронний ресурс] / О. В. Ломакіна. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. - 2019. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2019_1_8
4. Мінсоцполітики: Домашнє насильство в Україні – злочин, а не "любов" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/>
5. Полковенко О. В. Домашнє насильство: причини, ознаки, методи попередження [Електронний ресурс] / О. В. Полковенко, Г. В. Кобенюк, Т. В. Полковенко // ScienceRise. - 2015. - № 5(1). - С. 71-74. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_5\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/text_2015_5(1)_15)
6. Сукмановська Л. Домашнє насильство: дослідження актуальної проблеми сьогодення [Електронний ресурс] / Л. Сукмановська // Юридичний вісник. - 2014. - № 4. - С. 215-219. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_4_46

Кузнецова-Молодчая Т. С., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Кальницька К. О., канд. психол. наук., доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Побиття чоловіком дружини, психологічні приниження будь-кого з членів родини, жорстоке поводження, все що робиться супроти волі іншого члена сім'ї вважають насильством. Більше 50% населення України потерпали від насильства в сім'ї впродовж свого життя. За деякими оцінками ця проблема стосується чи не кожної другої жінки, особливо складна ситуація у сільській місцевості.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Слід зазначити, що від 11 січня 2019 року набули чинності зміни до Кримінального кодексу України, що визнають системне насильство в сім'ї злочином [1].

Крім того, вже рік, як діє закон про протидію та запобігання домашньому насильству, який визначив 16 категорій людей, щодо яких може чинитися таке насильство.

Зараз це не лише дружина, дитина, чоловік. Це й бабусі, дідусі, колишнє подружжя, люди, які мають спільну дитину чи живуть у громадянському шлюбі, наречені, брати, сестри.

Дуже важливо, кажуть експерти, що віднині дитина, яка стала свідком насильства в своїй родині, також визнається його жертвою і має право на всі відповідні соціальні, медичні, психологічні й правові послуги.

Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі) [5, с. 43].

Причин виникнення насильства в родині може бути безліч. Наприклад:
- незрілість батьків при народженні першої дитини;

- погані житлові умови, що викликає додаткову напруженість, що може спровокувати насильство;

- вирішення сімейних конфліктів з допомогою насильства;
- різні вимоги у вихованні дітей;
- наркоманія і алкоголізм батьків;
- авторитарні методи виховання;
- афективні порушення одного з батьків: агресивність, дратівливість.

Без подолання цього згубного явища в суспільстві неможливо створити сприятливі умови для самореалізації людини, вільного її волевиявлення, розвитку паритетної демократії, реалізації принципу рівних прав, свобод, і можливостей для жінок і чоловіків.

Попередження насильства в сім'ї – це система спеціальних заходів спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї, припинення насильства в сім'ї, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї, а також медико-соціальна реабілітація жертв насильства в сім'ї [6].

До загально-соціального попередження насильства в сім'ї відноситься:

- 1) зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб;
- 2) побудова сімейних відносин на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки;
- 3) утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї;
- 4) забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку [2].

Першим кроком до подолання проблеми насильства в родині має бути її усвідомлення. Сьогодні існують державні служби до яких можна звернутися.

Наприклад:

- органи у справах дітей;
- дільничий;
- центр соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді;
- громадські організації, які надають допомогу постраждалим від насильства.

Найбільше від насильства в родині страждають діти. За даними міжнародних досліджень кількість дітей, які щодня потерпають від насильства в сім'ї, перевищує 10 мільйонів. Щоденно в Україні фіксують близько 348 випадків насильства в сім'ї, а близько 60% жінок страждають від домашнього насильства на постійній основі [7].

На наш погляд, проблема насильства повинна вирішуватися на рівні держави передусім шляхом взаємодії всіх органів та установ, які уповноважені здійснювати попередження цього соціально-негативного явища.

Необхідно також забезпечити фінансову та технічну підтримку громадських організацій, які займаються протидією насильства над жінками.

Залишається й упевненість у тому, що захист жінок, які потерпають від різних форм насильства, починається з прийняття прозорих законів і національної стратегії поліпшення становища жінок в Україні [3, с. 98].

Нашому суспільству дуже потрібні дієві служби запобігання домашньому насильству. Це зупинить багато трагедій. В Україні, переважно у великих містах, діють спеціальні психологічні консультації, притулки, кризові центри, куди звертаються жертви насильства.

Необхідно створити доступну систему медичних, психологічних і юридичних послуг, консультаційних пунктів для мешканців сільської місцевості.

Отже, суть стосунків протилежної статі полягає в тому, що вони мусять ґрунтуватися не на принципах панування й підкорення, а на принципах співіснування статей, рівноправного партнерства, спільної відповідальності в сім'ї та суспільстві. Без рівноправної участі жінок у житті суспільства та власної країни неможлива побудова демократичного суспільства.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
 2. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947 – III // Відомості Верховної Ради. – 2002 - №21 – С. 135.
 3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.
 4. Запобігання та протидія насильству в сім'ї : методичні рекомендації для соціальних працівників. – К. : ДЦССМ, 2004. – 192 с.
 5. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. Підручник з проведення тренінгів. – К.: Україна. – 2017. – 143 с.
 6. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально – методичний посібник для курсантів ВНЗ МВС України/ Укладачі: А. В. Запорожець, Д. Г. Заброта та інші. – К., 2012. – 247 с.
 7. Насильство в сім'ї. Як захистити себе та родину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalspace.org/ua/biblioteka/item/10088-nasylstvo-v-sim-i-yak-zakhystyty-sebe-ta-rodynu>
-

Кузьмин С. І., студент II курсу магістратури, група МФРп-181
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЖІНОК ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА

За статистикою 90% жінок щодня потерпають від насильства в Україні і лише 10 – 15% звертаються за допомогою. У результаті пережитого насильства, іноді неодноразового, жінки часто набувають деяких особистісних рис, які потребують глибокої корекції та підтримки. Відтак, тема соціально-психологічної реабілітації жінок є актуальною як в теоретичному так і в практичному аспектах. Питання соціально-психологічної реабілітації жінок постає в центрі уваги науковців галузі соціогуманітарного знання (О.Безпалько, Т.Журавель, В. Танцюра та інші).

Центри медико-соціальної реабілітації, інші спеціалізовані заклади діють не у всіх регіонах, і не завжди таке перенаправлення є можливим. Також самі лікарі та судово-медичні експерти часто не володіють інформацією, куди можна перенаправити особу.

Автори методичних рекомендацій щодо допомоги жертвам насильства акцентують увагу на психологічних характеристиках жінок, які потерпіли від насильства. Вони дуже не впевнені в собі, мають глибоку недовіру до себе та до інших людей, часто самі стають агресивними чи провокують агресію з боку оточуючих. Ці прояви потребують особливого підходу при організації роботи.

Варто зазначити, що новітні напрямки психосоціальної реабілітації жінок-жертв насильства все частіше спираються на принципи феміністичної психотерапії. Важливою умовою ефективної роботи є визначення соціального контексту, у якому живе клієнтка.

Орієнтація на відновлення контролю над власним життям та підсилення (*empowerment*) жінки з метою змінити її власне життя і світ навколо. Цей підхід долає вивчену безпомічність та в кінцевому підсумку допомагає вирішувати більше проблем. Принцип відновлення влади над власним життям фундаментальний, будь-яке втручання, що забирає у постраждалої цю владу, у кращому разі несприятливе, у гіршому - шкідливе.

Уважна робота з темою і контекстом насильства, з особистою відповідальністю. Розширене наповнення поняття «насильство», що передбачає також економічне і психологічне насильство. Сексуальне насильство тлумачиться як будь-які дії, проти яких були явні заперечення або на них не могло бути згоди. Говорити про відповідальність постраждалої від насильства та її можливі вигоди слід лише після того, як добре опрацьовано відповідальність того, хто чинив насильство. До того моменту це буде частиною культури насильства. Говорячи про відповідальність постраждалої від насильства, слід уникати висловів «притягувала»

чи «провокувала», і до самого слова «відповідальність» теж треба ставитися обережно. Слід уникати акценту на жертвності й безпомічності, часто вивчена безпомічність вже є в ситуації. Також слід віддавати частину відповідальності відносинам влади, які створюють сприятливі умови для насильства і жорстокого поводження.

Відмова зберігати сім'ю чи стосунки за замовчуванням або як пріоритет. Патріархальну психотерапію орієнтовано на збереження стосунків, хіба що клієнтка заявляє інший запит, а на практиці їй однаково може нав'язуватися це збереження. Пропонувати усвідомити, що стосунки чи шлюб можуть розпастися і це нормально.

Відмова прощати тих, хто вчинив насильство. Введення в ситуацію теми прощення змінює оптику з «насильства» на «конфлікт». Конфлікт визначається просто різницею інтересів, тоді як у ситуації насильства зазвичай є бажання продемонструвати свою владу, а не розв'язати суперечність інтересів.

Уважність до впливу дискурсів «обвинувачення жінки» та «обвинувачення матері». У роботі з темою стосунків із батьками визначення відповідальності не лише матері, а й батька. Якщо, скажімо, батько покинув матір вагітною, не можна розглядати ситуацію ніби він просто відсутній, як було б, наприклад, у ситуації його раптової загибелі.

Депатологізація сексуальних проблем жінки. Пошук основних чи додаткових витоків проблеми у зовнішніх обставинах ситуації.

Дослідження жіночого досвіду депресії з урахуванням зовнішніх обставин ситуації. До цих обставин треба зараховувати і становище жінки в партнерських стосунках, і її соціально-економічне становище. Шукати пояснень, альтернативних суто медикалізованим.

Робота з розладами харчової поведінки та образу тіла в тіло-позитивній парадигмі. Відмова від патріархальних вимог до зовнішності.

Увага в парній і груповій терапії до того, щоб жінки мали рівні з чоловіками можливості висловитися і бути почутими. Відокремлення сімейної терапії із взаємними проблемами від терапії односторонньої жертви насильства. «Сімейна терапія у таких випадках схожа на спроби розколоти горіх не з того боку — після цього його стає ще важче розколоти. Сімейну терапію розраховано на взаємні проблеми. Вона може допомогти налагодити комунікацію, позбутися якихось дитячих комплексів, які кожен приніс у стосунки, або відкритися і досягти більшої близькості. Однак усе це не стосується ситуації з приниженням партнерки партнером. Нормальна комунікація неможлива, якщо одна людина не поважає іншу і прагне уникнути рівності в діалозі».

Визнання політичної природи психотерапевтичної роботи і владної позиції психотерапевта замість віри в нейтральність психотерапевта. Клієнтка іде на терапію змінювати себе, тому надзвичайно уважна до думки психотерапевта.

Остання ж, якщо вона підкріплена вірою у згадану нейтральність, підтримує небезпеку опинитися під впливом «само собою зрозумілих» і прихованих уявлень та переконань, особливо в гендерному аспекті. Робота з такими переконаннями на власній психотерапії і супервізії.

Профілактика сексуального насильства психотерапевтів щодо клієнток.

Створення й ефективне функціонування етичних комісій, куди постраждалі могли б звернутися. Ліцензування психотерапевтичної діяльності.

Відмова від гетеро-нормативності. Клієнтки і клієнти, котрі не є гетеросексуальними чи цисгендерними, мають право на рівноправне й уважне ставлення до себе без патологізації і зайвої проблематизації їхньої специфіки.

Доступність психотерапії для жінок із різних спільнот, культур, релігійних груп, майнових страт. Урахування їхніх особливостей, увага до свого можливого домінування. Феміністський психотерапевт не цінє своїх клієнток із вищого чи середнього класу більше, ніж із робітничого класу.

Висновки. Створена в Україні за часи незалежності система реабілітації жінок, які потерпіли від насильства потребує суттєвих змін, що стосується як і визначень та понять, так і механізми виявлення, реагування та міжвідомчої взаємодії.

Ефективним вбачається використання у процесі соціально-психологічної реабілітації принципи феміністичної психотерапії.

Список використаних джерел

1. Герман, Джудіт. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства — від знущань у сім'ї до політичного терору / Пер. з англ. Оксана Лизак, Оксана Наконечна, Олександр Шлапак. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. — 418с..
 2. Кісь, Оксана. Жінка в традиційній українській культурі. 2-ге вид. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2012. — С. 121–122
 3. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А. В., Лабунь А.В., Заброда Д. Г., Басиста І. В., Дроздова І. В., Брижик В. О., Мусієнко О. М. — Київ, 2012. — 246с.
-

Литвинчук Ю. Л., студентка IV курсу, група СП-161

Лещенко М. Є., ст. викл. кафедри організації
соціально-психологічної допомоги населенню

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

РОЛЬ КРИЗОВИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ НАСИЛЬСТВА

Актуальність. В останні роки проблема насильства над жінкою та дитиною в сім'ї все більше привертає увагу фахівців. У США та Західній Європі перші роботи, присвячені цій проблемі, стали з'являтися починаючи з 70-х років. Пізніше були розроблені різні соціальні програми для профілактики наслідків такого насильства.

В Україні проблема насильства над жінкою та дитиною в сім'ї тривалий час не була предметом спеціальних досліджень соціологів, психологів та соціальних працівників. Нею займалися, в основному, криміналісти при вивченні злочинів, які здійснювалися в сімейно-побутовій сфері. Однак, практика останніх років доводить концептуальне осмислення цього питання на державному рівні. Свідченням цього є і прийняття законодавчої бази, і створення кризових центрів роботи з тими, хто потерпає від насильства в родині.

За даними статистики особи, жінки, які отримали тілесні ушкодження на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, займають перше місце серед інших категорій потерпілих від насильницьких дій. Жертвами сексуального і домашнього насильства стають найбільш незахищені та вразливі члени суспільства, серед яких величезна більшість складають жінки. Близько 2 тисяч жінок в Україні щорічно гинуть від рук чоловіків і співмешканців. За статистикою, яку наводять правозахисники, кожна друга людина в нашій країні зазнавала насильства. Щороку фіксується все більше звернень до правоохоронців з цього приводу. Так, Міністерство соціальної політики зазначає, що кількість звернень лише щодо насильства у сім'ї, наприклад, за останні роки зросла на 34 % [4] У цих умовах зростає потреба в кваліфікованих фахівцях, здатних надавати ефективну психологічну допомогу різним категоріям людей, які перебувають в ситуації насильства.

Мета публікації полягає у висвітленні ролі кризових центрів соціально-психологічної допомоги жінкам, які зазнали насильства.

Виклад матеріалу. Насильство в сім'ї – це одна з найбільш поширених у світі форм порушення прав людини. Проблема сімейного насильства надзвичайно важлива передусім тому, що сім'я є основою суспільства і повинна перебувати під особливим захистом держави. Насильство й жорстокість у сім'ї не лише руйнують гармонію і злагоду в ній, а й виступають однією з передумов злочинності в суспільстві загалом.

В Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» термін «домашнє насильство» вживається у такому значенні: домашнє насильство - діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного

насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2]. Найчастішими проявами насильства, від яких страждають жінки є: словесні образи (нецензурна лайка, картання); психологічний тиск (приниження гідності у присутності сторонніх, залякування, плітки); фізичне насильство (побиття, загроза для життя); сексуальне примушення. Найбільший рівень насильства припадає на старших жінок і, скоріш за все, не тому, що вони більше і частіше за молодших жінок зазнають насильства, а через те, що вони краще усвідомлюють саме поняття «насильство». Потрібно зауважити, що попередні дослідження психологів, соціологів та інших фахівців, які займаються вивченням проблеми насильства стосовно жінок, свідчать, що навіть коли жінки наражаються на насильство, вони не завжди його ідентифікують як прояв насильства. Тому апріорі можна стверджувати, що насправді від насильства жінки страждають набагато частіше, ніж вони це усвідомлюють самі.

Словесне насильство має загальні риси. Як правило воно здійснюється за закритими дверима і тільки жертва є його свідком. З часом словесне насильство стає все більш інтенсивним. Жертва звикає і адаптується до ситуації. Цей вид насильства має різні види. Воно може бути прихованим і явним. Словесне насильство веде до постійного знецінення насильства жертвою – ситуація починає сприйматися нею як нормальна, звичайна. Нерозуміння і неусвідомлення жертвою того, що вона втягнута в примусові, насильницькі відносини, позбавляє її можливості отримати допомогу, переосмислити своє життя і змінити його на краще. Тим більше, що психологічні наслідки тривалих стосунків в атмосфері словесного насильства не такі вже й малосуттєві. Передусім, жертва може перестати довіряти сама собі. І рівень недовіри може доходити до сумнівів у власній психічній повноцінності. Втрачається будь-яке бажання будь-що робити з власної ініціативи. У кращому випадку всяка діяльність викликає подвійне, «амбівалентне» ставлення, в гіршому – розвиваються пасивність, страх зробити вчинок. Жертва вербального насильства втрачає здатність розслабитися – вона весь час очікує пастки, якоїсь халепи. Для неї характерне депресивне світосприйняття. Самооцінка жертви страждає. Їй важко приймати самостійні рішення, робити логічні висновки. Самогубство може бути одним із трагічних наслідків словесної агресії. Тому важливим моментом є розпізнання жінкою характеру усталених відносин, усвідомлення себе як жертви, а потім поступова зміна самооцінки [1, с. 29].

Для жінок-жертв сімейного насильства характерні, на думку більшості експертів, пасивно-споглядальна позиція, почуття страху, тривожність, терплячість, що доходить до жертвності, ригідність установок. Відзначається наявність низької самооцінки, невпевненості в собі, залежності від чоловіка, невірноваженості, яка може виявлятися

у підвищеній емоційності, вразливості або неадекватних реакціях, агресивності. До того ж розвинені невротичні механізми психологічного захисту – схильність до стереотипної поведінки, регресу в стані підвищеної збудливості – не дають цим жінкам можливості в ситуації конфлікту діяти конструктивно, адже для цього необхідно щонайменше вийти за межі ситуації, побачити її під іншим кутом зору і змінити власні стереотипи поведінки.

Коли жінка приходиться до спеціаліста в центр соціально-психологічної допомоги населенню, то: по-перше, потрібно оцінити існуючі ризики для життя, у випадку, якщо кривдник і потерпіла продовжуватимуть проживати разом [3, с.126]. Якщо є небезпека для життя, то першим завданням допомоги є безпека та збільшення ресурсів. Психотерапевтична допомога у цих випадках може надаватися лише за умови мінімалізації небезпеки для життя. У центрі, обговорюючи з жінками поточну ситуацію та оцінюючи ризики для життя, звертається увага на наступні аспекти, наявність кожного з яких збільшує ризик летальності у випадках домашнього насильства:

- здійснював спроби задушити жінку;
- здійснював невдалі спроби суїциду;
- вбивав домашніх тварин;
- має доступ до зброї;
- має досвід застосування зброї проти людей;
- входить в божевільний стан;
- погрожував вбивством;
- хтось з близьких кривдника покінчив життя самогубством;
- насильство щодо дітей;
- скоював раніше жорстоке насильство щодо будь-кого;
- має потребу здійснення постійної влади та контролю над життям жінки;
- ставить до жінки як до своєї власності;
- використовує важкі наркотики;
- має потребу завдавати біль та ображати інших;
- гвалтував потерпілу чи будь-кого.

Чим більше відповідей «так» щодо перелічених факторів – тим загроза для життя жінки є більшою. Спеціаліст повинен виявити та допомогти у вирішенні проблеми [5, с. 33].

Жити у кризовому центрі можна від кількох днів до трьох місяців. Є одиничні випадки, коли жінки перебувають там довше. Зазвичай тоді, коли вони прийняли для себе остаточне рішення, що додому не повернуться. Це ті успішні історії, коли жінки вирішили для себе, що терпіти насильство більше не будуть, що пора почати життя з нової сторінки. Для цього у них є всі необхідні послуги – безпечне середовище, консультації психолога, соціального працівника та юриста. Також працівники центру можуть допомогти із пошуком роботи чи курсів для отримання нової кваліфікації.

Висновки. Отже, центри соціально-психологічної допомоги населенню є дуже важливою складовою роботи спеціалістів в соціальній сфері. Адже наразі це питання є та залишиться актуальним. Без додаткової допомоги та порад, жінка може скоїти самогубство та навіть вкоротити собі віку. Завданням соціально-психологічної та правової є допомогти та підтримати жертв, поставити на вірний шлях людину, та просто спокійно вислухати її.

Список використаних джерел

1. Домашнє насильство в Україні: наук. звіт / Правозахисники Міннесоти; С. Бенуелл, Е. Барклай, Е. Дьюбан, Р. Філліпс. – США, 2000. – 52 с.
 2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 // Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
 3. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства : Навч.-метод. посіб. – К., 2003. – 343 с.
 4. Насильство: короткий інструктаж для консультантів та консультанток. – Київ, 2017. – 35 с.
 5. Обыкновенное зло: исследования насилия в семье / Сост. и ред. О. М. Здравомысловой. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 200 с.
-

Мельник О. Є., канд. філос. наук, доцент

Смоляр Я. Л., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ПРОБЛЕМА НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ ЯК ВИКЛИК ХХІ СТОЛІТТЯ

Утвердження ненасильницької ідеології в суспільстві не можливе без розуміння проблеми поширення домашнього насильства і, насамперед, насильства над жінками.

Прикро стверджувати, але не зважаючи на всі демократичні перетворення та задекларовану рівність статей, насильство над жінками – це актуальна проблема ХХІ століття, феномен який негативно впливає на фізичне, психологічне самопочуття жінок, віддзеркалюється на їх репродуктивному здоров'ї, заважає можливостям самореалізуватися, забезпечити власну фінансову незалежність.

Зауважимо, що феномен насильства є актуальною проблемою у соціальній роботі, соціології, педагогіці, психології, кримінології, філософії. Всебічний аналіз поняття «насильство» у зазначених наукових дисциплінах дозволив нам виділити такі його головні характеристики: «силовий вплив (включаючи психічний і моральний) однієї сторони на іншу, який виявляється через застосування сили» [1, с. 43]; «застосування фізичної сили для досягнення будь-чого» [2, с. 92];

«примушування та контроль, що практикує одна людина над іншою» [3, с. 40]; «будь-який вплив на людину, включаючи психічний і моральний, що відбувається проти її волі» [4, с. 388].

Таким чином, головною ознакою насильства як поняття є застосування сили. Така інтерпретація насильства пояснюється тим, що сам термін походить від латинського слова «violentia», що означає стихійний, некерований прояв сили на протипагу законному [5, с. 16].

В контексті проблеми насильства над жінками, насильство сприймається як прояв дискримінації за ознакою статі, що є перепорою на шляху соціалізації жінки.

Відповідно до «Декларації про викорінення насильства щодо жінок», проголошеної резолюцією 48/104 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 1993 року, насильство щодо жінок означає будь-який акт насильства, здійснений за ознакою статі, який завдає або може завдати фізичної, сексуальної чи психологічної шкоди або страждання жінкам, а також загрози здійснення таких актів, примус чи свавільне позбавлення волі як у громадському, так і в приватному житті [6].

С.Я. Харченко уточнює, що насильство над жінками – це будь-яка форма фізичного, сексуального чи психологічного насильства, яка загрожує безпеці або здоров'ю жінок [7, с. 56].

Змістовність поняття «насильство щодо жінок» розкривається і у висновках четвертої Всесвітньої конференції ООН (1995) як «будь-який здійснений на підставі статевої ознаки акт насильства, який може спричинити шкоду фізичному, статево-психологічному здоров'ю жінки, а також погрози здійснення таких актів, примушування або свавільне обмеження свободи в суспільному або особистому житті» [5, с. 36]. Таке тлумачення дещо доповнює та деталізує попередні, вказуючи на «статеву ознаку» як одну з причин насильства щодо жінок як у шлюбі, так і поза ним.

Статистичні дані свідчать, що саме насильство над жінками є найбільш поширеним видом домашнього насильства як у світі, так і в Україні.

У науковому дискурсі виділяють такі концептуальні підходи до аналізу феномену домашнього насильства над жінками: соціально-історичний, системно-сімейний, соціокультурний та структурний підходи.

Відповідно до соціально-історичного підходу, насильство над жінками розглядається як соціальна проблема, що виникла через домінуючу позицію чоловіка у суспільних відносинах. Отже, можна стверджувати, що насильство над жінками є важливим фактором дискримінації жінок. При цьому практично немає механізму для викорінення цієї дискримінації.

Витоки насильства над жінками закладені у звичаях суспільства, у системі норм і правил, які заповідають чоловікам і жінкам певну поведінку. Суспільство підтримує і винагороджує тих, хто дотримується цих правил, і карає за відступ від них. Значною мірою така поведінка є наслідком традиційного виховання, при якому

агресивна поведінка чоловіків всіляко стимулюється існуючою системою виховання та навчання. [8, с. 12].

Е. Гондолф, М. Фішер досліджуючи історичні причини домашнього насильства розглядали насильство як пережиток минулого, коли чоловік мав закріплене не тільки традицією, а й законом право карати і дисциплінувати дружину. Вітчизняні дослідники констатують той факт, що насильство є проявом нерівного співвідношення сил, що історично склалися, між чоловіком і жінкою, та яке призвело до домінування над жінками і до дискримінації жінок з боку чоловіків. Така дискримінація жінок з боку чоловіків історично підтверджувалася в «Домострої» – зводі законів, які в числі інших регулювали і сімейні відносини у Київській Русі. Так, у «Домострої» цілий розділ був присвячений тому, яким саме способом потрібно «правильно» карати дружину, яка завинила, докладно описуючи при цьому практичні деталі цього чоловічого заняття [9, с. 53].

За системно-сімейним підходом, насильство над жінками можна розглядати як систему поведінки чоловіків, мета якої – досягнення влади і контролю.

В рамках соціокультурного підходу (О.Л. Данилова, Т.О. Клименкова, О.І. Гапова, І.А. Жеребкіна) насильство над жінками пов'язується з дослідженнями патріархального типу культури як культури насильства. В основі соціокультурного підходу важливим є гендерний аналіз взаємин, відповідно до якого ієрархічна система статей є своєрідним підґрунтям виникнення насильницьких моделей поведінки у чоловіків та жертвовної позиції у жінок.

Структурні теорії виділяють роль патріархату, що неминуче ставить будь-якого чоловіка в положення потенційного кривдника. Переважно цей підхід присутній у роботах Дж. Хірн, М. Шеллер. Дж. Хірн, які наголошують на чоловічій культурі насильства.

М. Шеллер зауважує, що насильство щодо жінок виходить з природи жінки – вона народилася жінкою і, перебуваючи в певних відносинах з чоловіком, набуває особливого, більш низького у порівнянні з чоловіком соціального статусу [9, с. 57].

Досліджуючи основні стереотипні погляди на жінку в патріархальному суспільстві, С.В. Тунтуєва зауважує, що такий стереотип як «жінка повинна терпіти й зберігати важкі для неї стосунки», сприяє й закріплює в жіночій свідомості терплячість до проявів насильства щодо неї [9, с. 45].

В рамках цієї теорії важливими є дослідження Т.В. Говорун та О.М. Кікінежди, які довели, що статеві нерівності має пряме відношення до згвалтувань, оскільки жінка, вихована в традиціях залежності від чоловічої статі, усвідомлює свою слабкість, підпорядкованість, своє призначення лише опікати, оберігати, створювати умови для чоловіка, і є потенційною жертвою будь-якого насильства [10, с. 57].

М. Кімвел вважає насильство чоловіків над жінками результатом соціалізації, оскільки з дитинства чоловіки розуміють дієвість цього виду комунікації [11, с. 98].

Розглядаючи проблему насильства в сім'ї виключно як проблему жінок та дітей, Л. Келлі зауважує на тому, що така ситуація стала можливою через існування соціальних стереотипів щодо цього явища: «чоловіки погано поведуться тільки з певними групами чи типами жінок» [12, с. 89].

Отже, насильство над жінками – це будь-який акт насильства здійснений на підставі статевої ознаки і, який може спричинити шкоду фізичному, статевому та психологічному здоров'ю жінки, примушування або свавільне обмеження свободи в суспільному або особистому житті. Насильство над жінками стало табуованим у суспільстві лише на початку ХХ століття, коли жінки отримали всі громадянські права, проте, мова не йде про домашнє насильство, яке і, наразі, сприймається у патріархальних суспільствах як природне явище і є фактично наслідком виховання та особливостей соціалізації чоловіків.

Список використаних джерел

1. Ставкова С. Насилля: причини та наслідки / С. Ставкова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – № 1. – 2004. – С. 42-46.
2. Савчук О. М. Гендерні стереотипи і установки щодо домашнього насильства / О. М. Савчук // Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Київ, 5-7 грудня 2002 р.). – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді; Український ін-т соц. досліджень, 2002. – 222 с.
3. Онишко Ю. В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми / Ю. В. Онишко // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 3-4. – С. 39-47.
4. Данилова О. Л. Психологія восприяття насилія: культурный и гендерный аспекты / О. Л. Данилова // Практикум по гендерной психологии. – СПб. : Питер, 2003. – С. 388-403.
5. Сердюк Л. Насильство: кримінологічне і кримінально-правове дослідження / Л. Сердюк – М.: ВАТ Вид-во «Юрлітінформ», 2002. – 384 с.
6. Декларація про викорінення насильства щодо жінок від 20 грудня 1993 р. // Наші людські права: посібник з жіночих прав / Дж. Мертус, М. Дат, Н. Флауерс. – Ужгород: Карпати, 1996. – С. 164-168.
7. Гендерна соціалізація сучасної жіночої молоді / С. Я. Харченко, Л. Г. Харченко, С. М. Гришак, О. А. Болотська. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 318 с.
8. Головнєва І. Зміна традиційних сімейних ролей: нові моделі поведінки і конфлікти / І. Головнєва // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 4. – С. 12-16.

9. Тунтуєва С.В. Вплив традиційного розподілу ролей в сім'ї на застосування насильства щодо жінок / С. В. Тунтуєва // Головні проблеми державно-правового захисту жінок в Україні. Гендерні студії: матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та аспірантів. – Суми. – 2009. – С. 44-48.

10. Говорун Т. В. Конструювання гендеру в когнітивній парадигмі / Т. В. Говорун, О. М. Кікінежді // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Психологія і педагогіка. – 2010. – Вип. 14. – С. 55-65

11. Кімел Майк С. Гендероване суспільство / М. Кімел. – К.: Сфера, 2003. – 490 с.

12. Келлі Ліз Насильство щодо жінок та дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм. – Львів: Астролябія, 2011. – 176 с.

Нагорна К. С., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181

Філіпович В. М., канд. психол. наук., доцент

Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ФОРМИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Домашнє насильство – це проблема, що стосується не тільки однієї людини, пари, чи сім'ї. Його причини пов'язані з економічною ситуацією, суспільними нормами та ставленням до насильства. Від домашнього насильства можуть потерпати всі члени родини, проте найчастіше воно торкається слабких, нездатних до самозахисту та залежних членів сім'ї. Насильство над дітьми можна розглядати в рамках чотирьох категорій, дві з котрих, хоча й не є насильством у прямому значенні цього слова, але також справляють шкідливий вплив на дітей.

Нехтування - хронічна нездатність батьків або осіб що здійснюють догляд, забезпечити основні потреби дитини у відповідній її віку турботі, в їжі, одязі, житлі, медичному догляді, освіті, захисті та ін. Це ставлення є результатом безвідповідальності дорослих. Воно варіюється від випадків, коли батьки залишають дитину одну в дома без догляду на декілька годин, поки вони працюють, до так званих випадків «один у дома», коли дитина залишається без догляду, а батьки від'їжджають на вихідні або свята. Найгіршим варіантом є ситуація. Коли особа, що відповідальна за дитину, не робить того, що потрібне для забезпечення її здоров'я, безпеки та фізичного розвитку. Наприклад, коли дитина голодує чи утримується в холодному приміщенні, коли в неї нема одягу, можливості навчатися тощо.

Психологічне насильство. Це поведінка, яка завдає шкоди емоційному розвитку дитини та її почуттю власної гідності. Психологічне насильство включає

словесні нападки, такі як постійна критика, приниження, образи висміювання, кепкування, піддражнювання та відмова вислухати дитину. Психологічне насильство також включає нездатність проявити любов та надати підтримку та керівництво, необхідні для психологічного зростання та розвитку дитини.

Фізичне насильство. До цієї категорії відноситься фізичне травмування дитини, при чому не тільки коли наявні його відповідні ознаки (синці, поранення, переломи тощо), а й такі різновиди фізичного насильства, коли ознаки не можливо виявити одразу, оскільки вони проявляються пізніше.

Сексуальне насильство. До цієї категорії відносяться всі види сексу між дорослими та дітьми, а також примушення дітей займатись сексом між собою. Сексуальне насильство та сексуальна експлуатація є одним з найбільш тяжких порушень прав дитини. За тяжкістю завданих травм сексуальне насильство та експлуатація прирівнюється до тортур і катування. Навіть якщо дитина із задоволенням сприймає хтиві дії дорослого, це все одно є сексуальним насильством [1, с. 45].

Кожна з цих категорій насильства, може призвести до завдання дитині фізичної або емоційної шкоди різного ступеня, що, у свою чергу, може призвести до серйозної травми або навіть до смерті.

Насильство над дітьми можна класифікувати також за такими ознаками:

- в залежності від стратегії кривдника: явне та приховане (непряме);
- за часом: те, що відбулося зараз, і те, що трапилося в минулому;
- за тривалістю: одноразове або багаторазове, що триває роками;
- за місцем та оточенням: вдома - з боку родичів; у школі - з боку педагогів або дітей; на вулиці - з боку дітей або незнайомих дорослих.

Також можна виділити наступні типи жорстокого поводження з дітьми, які можна виділити на основі досвіду роботи з сім'ями та безпосередньо з дітьми:

- жорстокі фізичні покарання, фізичні знущання, побиття: побиття; штовхання; спроби задушити; викручування рук та ін.;
- дитина є свідком знущань над іншими членами сім'ї: батько б'є чи гвалтує матір у присутності дітей; «погану» дитину фізично карають у присутності «хорошої» дитини; дитина є свідком фізичних знущань над іншою людиною, що не є членом її родини та ін.;
- сексуальне насильство, інцест: гвалтування; нав'язування сексуальних стосунків; сексуальні дотики/поцілунки; показ порнографії; залучення дитини до виготовлення порнографічного продукту та ін.;
- використання привілеїв дорослих: поводження з дітьми як з рабами чи слугами; покарання, поводження, як з підлеглими; поводження як зі своєю власністю; відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства;

- залякування: використання свого росту, розмірів та сили; навіювання страху за допомогою розповідей, дій, тестів, поглядів; крики, стресогенна поведінка; жорстокість щодо інших істот;
- погрози: кинути дитину; самогубства; заподіяти фізичної шкоди; заподіяти шкоду іншим людям, тваринам, рослинам...; розлюбити дитину; силами зла, що покарають дитину та ін.;
- використання громадських установ: загроза покарання Богом, судом, міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею;
- ізоляція: контролювання доступу дитини до інших людей: бабці/дідуся, однолітків, братів/сестер, батька/матері, інших людей; контролювання перебування дитини у помешканні, заборона виходити з дому; контролювання спілкування дитини з друзями, аж до перешкоджання спілкування за допомогою Інтернету; обмеження спілкування з дитиною, аж до повного ігнорування у спілкуванні;
- емоційне насильство: приниження; використання скарг; використання дітей в якості довірених осіб; крики; непослідовність; при соромленні дитини; використання дітей у конфліктах між батьками; «торгівельна» поведінка одного з батьків щодо любові до дитини;
- економічне насильство: незадоволення основних потреб дитини; відмова чи зволікання у виплаті аліментів; занижений розмір державної допомоги одиноким матерям та багатодітним сім'ям; повна відмова дитині в грошах; контролювання дитини за допомогою грошей; протрачання сімейних грошей; відмова дитині у підтримці; використання дитини як засобу торгу при розлученні; нав'язування дитині економічно обмеженого способу проживання без існуючої для цього необхідності; примушування дитини важко працювати [2, с. 130].

При оцінці наслідків жорстокого поводження з дитиною необхідно враховувати не тільки фізичну шкоду. Зазвичай дитина - жертва страждає одночасно від декількох видів насильства. Так, сексуальне насильство з боку батька або ж вітчима неминуче супроводжується руйнуванням сімейних стосунків та довіри в сім'ї. маніпулятивними стосунками, а часто й залякуванням з боку кривдника, що кваліфікується як психологічне насильство.

Дія насилля на психіку дитини опосередкується кількома факторами:

- відношення насильника до дитини;
- віком дитини;
- рівнем її розвитку;
- характером самого насилля;
- тривалістю насилля;
- особистими особливостями дитини;

· кількістю травматичних подій.

До набутих рис характеру дітей, які постраждали від насильства, можуть бути віднесені занижена самооцінка, невпевненість, несформовані вольові якості, потреби. Часто в таких дітей спостерігається підвищена тривожність, страх, що породжує агресію як компенсаторний механізм, прагнення діяти всупереч вимогам [3, с. 76].

Чим молодша дитина, тим більша вірогідність того, що у неї буде затримка психічного розвитку, неврози та ін. Систематичне знущання з дитини без причин і пояснень з боку дорослих викликає тяжке порушення процесу розвитку дитини з фіксацією на конкретному періоді, коли відбувалось насилля.

Найбільш характерні особливості психічного стану й поведінки дітей різного віку потерпілих від жорстокого поводження.

Вік до 6 місяців життя: малорухомість; · байдужість до навколишнього світу; · відсутність або слабка реакція на зовнішні стимули; · рідка посмішка у віці 3-6 міс.

Вік 6 міс. - 1,5 року: · боязнь батьків; · боязнь фізичного контакту з дорослими; · постійна безпричинна настороженість; · плаксивість, капризність, сумний вигляд; · страх чи подавленість при спробі дорослих взяти її на руки.

Вік 1,5 - 3 роки: · боязнь дорослих; · рідкі проявлення радості, плаксивість; · реакція переляку на плач інших дітей; · крайності в поведінці - від надмірної агресивності до байдужості.

Вік 3 - 6 років: · примирення з тим що сталося, відсутність опору; · пасивна реакція на біль; · болюча реакція на зауваження та критику; · надмірна поступливість; · псевдо доросла поведінка; · негативізм, агресивність; · брехливість; · жорстокість по відношенню до тварин

Молодший шкільний вік: · прагнення приховати причини травм; · самотність, відсутність друзів; · боязнь йти додому після школи

Підлітковий вік: · втечі з дому; · спроби суїциду; · делінквентна поведінка (анти суспільна); · вживання алкоголю, наркотиків [4, с. 245].

Насильство несе дуже серйозні негативні соціальні наслідки. Воно породжує терор, безладдя; відчуття відсутності допомоги, невпевненості, безнадійності або безсилля; відчуття провини; відчуття придушення волі; примари; відсутність самоповаги; настирливі спогади; напади страхів, депресію; фобії, смуток; роздуми про самогубство; самозвинувачення; втрату довіри; сумніви щодо віри в щось; наркотичну/алкогольну залежність; жагу помсти [5].

Діти з сімей, у яких практикується насильство, відчувають постійний психологічний дискомфорт, для них це справжня трагедія. Діти переживають відчуття страху. Цей страх може проявлятися різним чином: від занурення в себе та пасивності до насильницької поведінки.

Мала дитина не може знати, коли відбудеться наступний спалах насильства, де та наскільки сильним він буде. В результаті, вразливість та відсутність контролю над ситуацією призводять до проявів впертості у поведінці, відмови розмовляти та агресивних вчинків.

Список використаних джерел

1. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / Анна Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1 – 2. – 190 с.
2. Лушпай Л.І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л.І. Лушпай // Українознавчий альманах. – 2010. – Вип. 4. – С. 126 – 131.
3. Савельєв Ю.Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? / Ю.Б. Савельєв, Т.М. Салата // Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 97. – К. : Аграр Медіа Груп, 2009. – С. 71 – 79
4. Бондаровська В. М., О. О. Кочемировська, Г. М. Лактіонова та ін. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / заг. ред. О. Кочемировська. – К. : Вид-во ФОП Клименко Ю. Я., 2010. – 372 с.
5. Міленко В. Жінки і діти, які зазнали насилля в сім'ї. Робота психологічної та соціальної служби: завдання, форми і перспективи / Віра Міленко, Сергій Мосієнко // Психолог. – 2010. – № 35 – 36. – С. 48 – 51.

Окопна К. В., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

СОЦІАЛЬНО – ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАСИЛЬСТВА В ПОДРУЖНІХ СТОСУНКАХ

Насильство в сім'ї є однією з найактуальніших соціальних проблем, з якою прямо стикається більшість населення.

Сімейне насильство в Україні усе ще залишається латентним явищем, яке виходить на поверхню тільки тоді, коли приховувати проблему вже неможливо. Уявлення про те, що насильство має місце тільки в соціально неблагополучних сім'ях не відповідає дійсності: воно відбувається в будь-яких категоріях населення, незалежно від класових, культурних, соціо-економічних аспектів.

В нашій країні теми гендерної рівності та насильства стосовно жінок у родині стали предметом публічного обговорення тільки протягом останніх років. За

даними зарубіжних соціологічних досліджень 97% жертв насильства в сім'ї – жінки [1].

За результатами вітчизняних соціологічних опитувань 70% жінок в Україні піддаються різним формам приниження і знуцання у родині, понад 20% жінок ці знуцання здійснюються постійно [2].

Як зазначає більшість психологів, жорстоке ставлення до людини неминуче призводить до появи негативних наслідків. По-перше, змінюється ставлення до себе, по-друге, змінюється ставлення до інших людей, суспільства; по-третє, змінюється ставлення до життя (втрачається його сенс).

Згідно з віктимологічним та індивідуально-психологічним підходами, виникнення та динаміка подружнього насильства в конкретній сім'ї визначається як насильницькими тенденціями кривдника, так і психологічними особливостями жертви (віктимністю). Існують певні загальні характеристики насильників: критичність до інших, агресивність, владність, потайність, імпульсивність; і загальні характеристики реальних чи потенційних жертв подружнього насильства: пасивність, підкорюваність, невпевненість в собі, низька самооцінка, почуття провини. З одного боку, ці якості сприяють виникненню насильства, з іншого – посилюючись з часом тягнуть за собою подальший розвиток насильства.

Малкіна-Пих виявляє наступні характерні ознаки жертв насильства:

- відчувають страх перед запальністю свого партнера;
- часто поступаються партнерові, боячись образити його почуття або викликати гнів;
- відчувають бажання «врятувати» партнера, коли він потрапляє у скрутне або неприємне становище;
- виправдовують погане ставлення партнера перед собою і перед іншими;
- терплять, коли партнер, дратуючись і сердячись, б'є їх, штовхає, пхає;
- приймають рішення щодо своїх дій або вчинків друзів в залежності від бажання або реакції партнера;
- виправдовують партнера тим, що він поводить себе точно так, як колись його рідний батько чинив з матір'ю.

Н.М. і Ю.П. Платонові умовно поділяють причини виникнення насильства пов'язані з особливостями особистості учасників насильницького інциденту на три групи:

- причини, викликані особливостями особистості чоловіка та історією його життя;
- причини, викликані особливостями особистості жінки та її життєвою історією;
- причини, обумовлені особливостями подружніх відносин [3].

До найбільш типових причин насильства, обумовлених особистістю та історією життя чоловіка, можна віднести наступні:

- насильство в батьківській сім'ї.
- насильство батьків по відношенню до нього самого в дитинстві;
- традиційний погляд на розподіл чоловічих і жіночих ролей (чоловік – абсолютний голова сім'ї);
- упевненість в тому, що жінка має потребу бути жертвою;
- тривожність з приводу посягань дружини на його домінуюче положення;
- низький самоконтроль і самосвідомість;
- вживання алкоголю, наркотиків;
- стрес, пов'язаний з економічними і побутовими проблемами;
- психопатія.

До найбільш типових причин насильства, обумовлених особистістю та історією життя жінки, можна віднести наступні чинники ризику фізичного насильства:

- високий рівень психологічної залежності від чоловіка;
- економічна залежність від чоловіка;
- вищий рівень освіти жінки в сім'ї;
- наявність фізичних недоліків у жінки (особливо якщо вони з'явилися в процесі спільного життя);
- низька самооцінка;
- недостатня або невміла сексуальна активність і т.д.

Для жінки чинником ризику стати жертвою подружнього насильства також є несприятлива ситуація в батьківській сім'ї. Згідно комплементарної теорії шлюбу Т.Уінча: діти засвоюють і повторюють моделі шлюбних відносин батьків. Психологи відзначають: якщо навіть найрідніша людина в світі – батько дозволив собі вдарити дочку, то такі дії на її адресу з боку інших чоловіків – закономірне продовження відносин. Пряме відношення до формування «комплексу жертви» є міжособистісні ролі в сім'ї, які в силу своєї структури і змісту впливають як психотравмуючий фактор.

Зустрічається безліч варіацій сімейних ролей, що деструктивно впливають на особистість дівчинки : «попелюшка», «дочка – кумир сім'ї», «хвора дитина» «сіра мишка» - злісно-забитий тип дитини в термінології П.Лесгафта; «дочка – урна для сімейного сміття» і т. д.. Можливі й інші варіанти деструктивного впливу батьківської сім'ї, при якому дівчинка привчається до страждань і, в міру дорослішання удосконалюючись в ролі жертви, залучає до свого життя майстерніших «катів».

Таким чином, при порушенні відносин створюється несприятливий фон для емоційного розвитку дитини, і це в решті-решт може стати джерелом формування генералізованої невдоволеності собою, тобто сім'я є одним з головних чинників формування психології жертви.

Можна сказати, що у жінок на момент вступу до шлюбу вже сформоване «звикання до насильства», зведення його в культурну норму, і саме це сприяє довготривалому насильству з боку чоловіка. Мало того, жінка може так міцно зжитися з роллю жертви, що навіть починає отримувати задоволення від здійснюваного над нею насильства – це означає пристрасть до страждань[4].

Жінка, що виросла в умовах насильства, часто і не підозрює, що знаходиться у соціально небезпечному положенні; що своїм гіпертрофованою згодою служити комусь, вона провокує у відповідь злість.

Отже, факторами виникнення і закріплення подружнього насильства пов'язаними з особливостями особистості жінки, можна вважати досвід пережитого в дитинстві насильства, економічну залежність від партнера та психологічні особливості жінки, що виражаються її належністю до одного з виділених типів особистості, наявністю внутрішньоособистісного конфлікту та використанням нею деструктивних стратегій поведінки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» //Офіційний вісник України. – 2001. – №51.
2. Конвенция о борьбе с торговлей людьми и с эксплуатацией проституции третьими лицами – 1950 г. // Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – 784 с.
3. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. Підручник з проведення тренінгів. – К.: Україна.
4. Левченко К. Б. Попередження насильства в сім'ї: удосконалення законодавства / К. Б. Левченко // Юридичний вісник України. – 2007. – №5.

Савчук О. М., канд. психол. наук., доцент
Національний університет «Києво-Могилянська Академія» (м. Київ)

ДОПОМОГА УЧАСНИКАМ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНАМ ЇХНІХ СІМЕЙ У ВИПАДКАХ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Домашнє насильство як одна з форм деструктивної моделі поведінки в міжособистісних стосунках загострюється в умовах війни в Україні [8]. Перебування у зоні бойових дій та подальше повернення до мирного життя змінює психоемоційний стан людини, її установки щодо суспільства, близького оточення та самого себе. Як наслідок, може відбуватися зростання таких форми дезадаптивної поведінки як алкоголізм, наркоманія, схильність до здійснення актів насильства, тощо [3, 174].

Ряд зарубіжних досліджень (Нембі Дж., Мкарол Дж., Урсано Р., Розен Л., Дуранд Д.) сімей військових, які повернулись з Іраку та Афганістану, показують зв'язок між участю у військових діях та домашнім насильством, збільшення жорстокого поводження над дітьми, зростання кількості розлучень [7].

Як зазначають Коширець В. та Мельник А., в багатьох людей, які брали участь у локальних військових конфліктах, особистість набуває агресивного чи деструктивного забарвлення. На думку авторів підвищення агресивності можна пояснити з погляду як фрустраційної теорії агресії, так і з погляду теорії соціального навчання [3, 175]. Відповідно до цих теорій агресії, насильницькі дії частіше направлені на членів родини (дружин, матерів, сестер) та дітей, що є проявом домашнього насильства.

Однією із причин виникнення домашнього насильства у сім'ях демобілізованих учасників є наявність симптомів посттравматичного стресового розладу (далі - ПТСР) у військових [1]. Специфіка та характеристика даного психологічного розладу передбачає ряд поведінкових паттернів, які виступають часто предикатами домашнього насильства, оскільки несуть в собі особистісні зміни, проявами яких стають агресивність і конфліктність. При цьому, на думку Мельника А. П. самі характеристики локального військового конфлікту, й громадська реакція на нього, у майбутньому забезпечують посилення ПТСР у військових і, як наслідок, дезадаптації у мирних умовах [3, 173].

Окрім того, відповідно до результатів дослідження Палій С. (2019) на думку фахівців, які надають допомогу учасникам АТО в Україні, причинами прояву домашнього насильства у сім'ях демобілізованих окрім симптомів ПТСР, можуть бути також алкогольна залежність, проблеми із самоконтролем та особистісні якості. При цьому, на думку членів сімей, до причин варто віднести саму участь в АТО, труднощі з адаптацією до мирного життя, та психологічну неготовність до подій, які відбуваються на сході України [2].

До того ж виникнення домашнього насильства є наслідком того, що більшість демобілізованих учасників, не отримали необхідної психологічної допомоги після повернення із зони бойових дій, яка була б спрямована на мінімізацію негативного впливу.

Варто зазначити, що в Україні існує ряд нормативних положень щодо організації надання такої допомоги. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях» (2017) військовим мають надаватися такі послуги: психологічна діагностика, психологічна просвіта та інформування, психологічне консультування, психологічна підтримка і супроводження, психотерапія, групова робота [5]. Також Державна цільова програма з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників АТО передбачає проведення адміністрування їх потреб, підвищення рівня самоусвідомлення ними участі у відповідних процесах реадaptaції до цивільного життя, посилення їх соціального захисту [6].

На практиці робота з учасниками АТО відбувається з використанням цілого роду психотерапевтичних технік та прийомів роботи. Як зазначає Коширець В. В. та Мельник А. П., до числа найбільш доступних методів психологічного впливу на організм військовослужбовця, його психіку, відносяться: 1) раціональна психотерапія; 2) сугестивна психотерапія: навіювання (аутогенне тренування), самонавіювання (саморегуляція, аутосугестія); 3) наркопсихотерапія (поєднання словесного навіювання на тлі неповного наркозу, викликаного застосуванням медичних препаратів); 4) трудотерапія; 5) естетотерапія (бібліотерапія, музикотерапія, тощо); 6) натур-терапія (ландшафтотерапія) [3, 168].

У роботі із демобілізованими з ПТСР використовуються як групові так і індивідуальні форми, зокрема релаксаційні заняття із застосуванням вправ аутотренінгу і саморегуляції, а також тренінгу соціальних навичок.

Тематика домашнього насильства не виділяється окремими питанням у реабілітаційних процесах демобілізованого. Фахівці, які працюють з учасниками АТО та членами їхніх родин частіше за запитом постраждалої можуть звернути увагу на неприпустимість такої поведінки та порекомендувати звернутись до спеціалізованих служб. За результатами дослідження Палій С. у випадках домашнього насильства фахівці проводять психоедукаційні заняття (щодо проблеми насильства, а також наслідків участі в АТО), інформують про права людини, яка постраждала від насильства, та соціальні служби, які можуть надати допомогу [2].

В той же час, досвід США підтверджує необхідність створення спеціальних програм для сімей учасників бойових дій щодо профілактики домашнього

насильства. Як зазначають Робічокс та МакКерол, прикладом такої програми може бути «Програма із адвокації (захисту) сім'ї» («The Family Advocacy Program»), яка включає надання послуг для сімей, які зазнали або перебувають під ризиком домашнього насильства. Механізм програми такий, що будь-яка установа може повідомити про випадок насильства (медична, правоохоронні органи, соціальні служби) і він розглядається у військовому підрозділі, де у випадку доведення факту насильства інформація направляється до Центрального військового реєстру, в якому розміщуються дані про всі випадки насильства. Ця програма передбачає не лише інформування, але й має конкретний механізм щодо захисту сімей [7].

Загалом, моделі роботи з сім'ями військових та демобілізованих на рівні громади можуть включати надання комплексу послуг, які орієнтовні на різний спектр проблем, з якими стикаються останні, в тому числі: матеріальні, асоціальна поведінка (вчинення злочинів щодо суспільства/людей/власності), вчинення домашнього насильства та зловживання над дітьми, суїцидальні спроби, пов'язані з переживанням смерті рідних чи побратимів.

Відповідно до потреб наявна диференційована система послуг, які члени сімей та військові можуть отримати. У випадку домашнього насильства та вчинення злочинів проти інших людей чи суспільства, такими послугами є тренінги з управління гнівом, комунікативні тренінги, тренінг зі стрес-менеджменту. Важливим ресурсом є також проведення тренінгів для подружжя щодо налагодження комунікації та здійснення адвокації. При проблемі насильства щодо дітей, військовим пропонують тренінги з розвитку навичок батьківства.

Прикладом комплексної послуги для постраждалих від домашнього насильства в сім'ї військового та демобілізованого може слугувати Програма з адвокації для постраждалих («Victim Advocacy Program»), яка надає екстрену чи тривалу підтримку для дорослих, які зазнали насильства [4]. Вона є доступна в режимі 24/7, що дає можливість забезпечувати цілодобовий доступ до послуг. Фахівці програми надають кризове консультування, інформацію щодо служб та можуть здійснювати супровід у медичні заклади, поліцію, суди, тощо. Інноваційною практикою для України може бути військовий захисний ордер (military protection order), який видає командир підрозділу, де проходить службу військовий щодо заборони контакту з дружиною чи дітьми у випадках насильства. Командир зобов'язаний протягом 24 годин після видачі його постраждалій особі надати письмову копію наказу у військову поліцію та правоохоронні органи для подальшого супроводу членів родини та військового.

Підсумовуючи зазначене, учасники бойових дій та члени їхніх родин потребують уваги не лише в контексті психологічної реабілітації військового, але і в наданні допомоги у вирішенні проблеми домашнього насильства, яке може стати наслідком тих особистісних змін, які відбулися з останнім. Увага фахівців повинна бути звернена на допомогу не лише тому, хто вчиняє насильство, але і постраждалій

стороні (батькам, дружинам, сестрам, дітям). Необхідним кроком у цьому процесі є розвиток програм та сервісів на рівні громади, де проживає родина, та підвищення професійної підготовки фахівців, які працюють з демобілізованими у контексті тематики домашнього насильства.

Список використаних джерел

1. Палій С., Савчук О. Проблеми демобілізованих після участі у військових діях. / С. Палій, О. Савчук. - К.: НаУКМА, 2019. Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/15413/Palii_Problemy_demobilizovanykh_pislia_uchasti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Палій С.О. Домашнє насильство в сім'ях демобілізованих учасників АТО : кваліф. робота на...бакалавра соціальної роботи: 231 / С. Палій. – К.: НаУКМА, 2019. – 50 с.
3. Психологічна допомога учасникам АТО та їх сім'ям : [колективна монографія] / М. Мушкевич, Р. Федоренко, А. Мельник [та ін.] ; за заг. ред. М. Мушкевич. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 260 с.
4. Програми з адвокації для постраждалих. Режим доступу: <https://westpoint.armymwr.com/programs/army-community-services-acs>
5. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-п>
6. Про затвердження Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадаптації учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, на період до 2022 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1021-2018-п/print>
7. Робічокс Р. Сімейна жорстокість та військова дислокація / Р. Робічокс, Д. МакКерол // Охорона психічного здоров'я в умовах війни. / пер. з англ. Т. Семигіна, І. Павленко, Є. Освяннікова. – К.: Наш формат, 2017. – С. 733-743.
8. Savchuk O. (2018). Intervention for Ukrainian Women and Children Exposed to Intimate Partner Violence // Cultural Considerations in Intervention with Women and Children Exposed to Intimate Partner Violence: Collective monograph / Ed. by Sandra A. Graham-Bermann. – New York: Nova Science Publishers. – PP. 187-209.

Сидоренко А. В., студентка II курсу магістратури, група МСПДп-181
Мазур Т. В., канд. психол. наук., доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

Явище булінгу існує з давніх часів, проте в рамках наукової психології воно стало розглядатися нещодавно. Інтерес до нього з'явився лише наприкінці ХХ століття. Перші систематичні дослідження проблеми булінгу належать скандинавським ученим (Д. Олвеус, П. П. Хайнеманн, А. Пікас, Е. Роланд). Проте здебільшого проблема вивчалася зарубіжними авторами, а в Україні була досліджена відносно мало і в основному на теоретичному рівні. Великий внесок у вивчення даної проблеми зробили В. Т. Ортон, Д. А. Лейн, І. С. Кон та інші. Серед українських вчених проблемою булінгу займалися такі дослідники, як Д. А. Єршов, Л. І. Лушпай, В. О. Стремецька, Г. О. Алексєєнко, А. Ю. Барліт та інші.

Булінг визначається як утиск, дискримінація, цькування. Цей термін означає тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного і психічного) з боку дитини або групи до іншої дитини або дітей [1, с. 44].

Переживання булінгу є стресовою ситуацією для особистості незалежно від її позиції, оскільки воно пов'язане з насильницькими діями різного характеру. Основними механізмами реагування на стресову ситуацію є механізми копінг-поведінки. Дослідженнями цих стратегій займалося багато вчених, починаючи від З. Фрейда до більш сучасних: Р. Лазаруса, Д. Амірхана, Е.І. Рассказової, Р. Плутчика та інших. Серед українських дослідників можна виділити праці Н. В. Родіної, Б. В. Бірона, А. В. Вдовиченка, А. А. Сімака.

Дослідження показали, що мотивацією до булінгу можуть стати заздрість, помста, відчуття неприязні, прагнення відновити справедливість, боротьба за владу, потреба у підпорядкуванні лідерові, нейтралізації суперника, самоствердження тощо.

Існує багато різних класифікацій булінгу, проте всі вони включають в себе такі аспекти, як емоційний (вербальне приниження, ізоляція жертви), фізичний (насилля із застосуванням фізичної сили), сексуальний (дії сексуального характеру з метою задоволення власних потреб або приниження жертви), економічний (використання грошових коштів або майна жертви). Окремою формою булінгу є кібербулінг, при якому цькування відбувається з використанням мобільного зв'язку, соціальних мереж та інших сучасних комунікативних технологій. У процесі булінгу беруть участь переслідувачі, або булі (ті, кого залякують і цькують), жертви (ті, над ким відбувається цькування) та сторонні спостерігачі, які опосередковано впливають на процес боулінгу [2, с. 37].

У зв'язку зі складною соціально-економічною та політичною ситуацією спостерігається підвищення агресивних тенденцій, яке відображається на самопочутті як дорослих, так і дітей. У сім'ї, як окремому соціальному інституті, батьки часто не мають змоги в достатній мірі навчити дітей конструктивним проявам агресії через відсутність часу на розмови про складні переживання, відсутність власного досвіду з дитинства тощо. Невміння безпечно виразити агресію для себе та оточуючих впливає й на шкільну взаємодію дітей як основне джерело їх соціальної активності.

Оскільки явище булінгу засноване саме на деструктивних проявах агресії індивідів, у поєднанні з багатьма іншими факторами (відсутність необхідного контролю з боку шкільної адміністрації, природній розподіл влади та авторитету в колективі, наявність прикладів агресивно-насильницької взаємодії серед інших дітей та дорослих та ін.) це призводить до появи та розвитку даної проблеми у шкільному середовищі. Булінг існує в колективах різного віку, проте саме для шкільного віку він є найбільш небезпечним. По-перше, це пов'язано з тим, що школярі не володіють достатніми навичками саморегуляції і внутрішнього контролю над власними почуттями та поведінковими імпульсами, а по-друге, стосунки в колективі мають особливо важливе значення для особистісного розвитку школярів, і прояви булінгу, які часто завдають психологічних травм особистості, можуть негативно вплинути на її подальший розвиток [3, с. 67].

Щодо особливостей захисної копінг-поведінки, вони визначають спосіб взаємодії особистості з іншими при виникненні складних життєвих ситуацій. Схильність до використання стратегій певного типу у процесі взаємодії може бути значущою при займанні тієї або іншої позиції в явищі булінгу.

Копінг-поведінка – це певні стратегії дій, що вживаються людиною в ситуаціях психологічної загрози фізичного, особистісного та соціального благополуччя, що здійснюються в когнітивній, емоційній та поведінковій сферах функціонування особистості та ведуть до успішної або менш успішної адаптації. Копінг-поведінка складається з декількох етапів: сприйняття стресової ситуації, когнітивна оцінка ситуації та власних можливостей, вироблення копінг-стратегії, а також суб'єктивна оцінка результату її використання. Орієнтуючись на попередній досвід, індивід у подальшому буде обирати ті стратегії, які були більш ефективними у подоланні стресу. Захисна поведінка особистості реалізується завдяки спеціальним механізмам психологічного захисту, які спрямовані на вилучення зі свідомості неприємних, травмуючих переживань, які викликають крайню тривогу або інші нестерпні почуття. Таким чином, вони забезпечують систему захисту від появи внутрішніх конфліктів, які порушують психологічну рівновагу особистості. Характерними особливостями захисних механізмів є відсутність свідомого контролю над їх протіканням та викривлення, спотворення реальності, завдяки яким і відбувається позбавлення від внутрішніх конфліктів. Захисні механізми, які

несвідомо обирає індивід, мають вкрай важливе значення для збереження його психологічної рівноваги. Проте надмірне вторгнення систем захисту може призвести до зниження ступеню адекватності сприйняття реальності й адаптивних можливостей індивіда взагалі [4, с.129].

Жертви булінгу користуються насамперед такими механізмами захисту як пригнічення, або витіснення неприйнятних почуттів, регресія та заміщення. У виборі копінг-стратегій жертви переважно орієнтуються на такі стратегії як уникнення, а також конфронтація. У той же час вони не схильні до використання стратегій вирішення проблем, планування дій із подолання труднощів, дистанціювання.

У переслідувачів найбільш вираженим серед захисних механізмів є заміщення, тобто спрямування агресії на об'єкти, які не є безпосередньою причиною її появи (у даному випадку – на жертв як на більш слабку категорію порівняно з іншими). Окрім того, вони схильні до регресії, тобто дитячої, незрілої поведінки, проекції власних агресивних спонукань на інших, та в меншій мірі – до пригнічення й компенсації. Серед копінг-стратегій для даної групи характерне використання конфронтації, тобто агресивної активності щодо інших членів групи, втечі-уникнення, що може бути пов'язано з відмовою від сприйняття власних дій як насильницьких або з регресивними психічними механізмами. Окрім цього, у їх поведінці присутня спрямованість на вирішення актуальної проблеми різними шляхами.

У групи спостерігачів найбільш вираженими є механізми інтелектуалізації, тобто заміни реальних почуттів логічними осмисленнями, та реактивного утворення, інакше кажучи, «перевертання» цінностей, прагнень і трансформація внутрішніх імпульсів, протилежних тим, що реально існують. Порівняно з іншими групами спостерігачі менш схильні до використання механізмів заміщення, проекції, пригнічення, компенсації та регресії [5, с. 74].

Отже, булінг – явище, що може виникнути в більш-менш організованих, сталих дитячих колективах, стосується і впливає на всіх його учасників, призводячи до порушення навчально-виховного процесу в школі, викликає тривалі наслідки для особистості, інколи віддалені в часі. Тому постає гостра потреба усвідомлення того, що ця проблема є; підготовки фахівців з певними теоретичними знаннями, спеціальними уміннями, навиками для виявлення, попередження та подолання такого негативного соціально-психолого-педагогічного явища, як булінг.

Список використаних джерел

1. Барліт О. О. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі / О. О. Барліт //Горизонти освіти : Науково-методичний журнал. – 2012 – № 2 (35). – С. 44 –47.

2. Барліт О. О. Соціально-педагогічна та психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт, А.Ю. Барліт. – Запоріжжя : Олекс, 2011. – 52 с.
 3. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / Анна Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1 – 2. – 190 с.
 4. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л. І. Лушпай // Українознавчий альманах. – 2010. – Вип. 4. – С. 126 – 131.
 5. Савельєв Ю. Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі? / Ю. Б. Савельєв, Т. М. Салата // Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Наукові записки. Т. 97. – К. : Аграр Медіа Груп, 2009. – С. 71 – 79
-

Стадниченко О. Д., студентка II курсу магістратури, група МФРп 181
Філіпович В. М., канд. психол. наук., доцент
Чернігівський національний технологічний університет (м. Чернігів)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ: ПРИЧИНИ І ФОРМИ ЖОРСТОКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ

Загальновідомо, що в сім'ї закладаються основи буття людини, її духовні, моральні, світоглядні якості. Сім'я відіграє визначальну роль у становленні людини, задовольняючи цілу низку психологічних потреб особистості, серед яких прагнення моральної підтримки, безпеки, захищеності від зазіхань, емоційного комфорту, визнання та прийняття з боку значущих людей. На жаль, для багатьох дітей, які стають жертвами жорстокості власних батьків та піклувальників, родинний спокій є нездійсненою мрією. Насильницькі дії з боку членів власної сім'ї завдають серйознішої психологічної та фізичної шкоди, ніж аналогічні діяння з боку сторонніх осіб, порушуючи основний принцип здорової життєдіяльності родини – безпечне та комфортне існування будь якого її члена.

Сучасні погляди суспільства на виховання, нетерпимість до насильства над дітьми і занедбаності батьками сформувались відносно недавно. Насильство над дітьми існувало у всі часи і виникало значно частіше в попередніх поколіннях, ніж сьогодні. В художній літературі, мистецтві багатьох країн зафіксовано випадки жорстокого ставлення до дітей. Цій проблемі присвячено велику кількість наукових публікацій.

Соціальна і психологічна незрілість дітей ставить їх у повну залежність від дорослих. Ця залежність, а також нездатність захистити себе, робить їх особливо уразливими перед різними проявами насильства.

Не можна говорити про насильство над дитиною і відсутність батьківського піклування без врахування сімейного контексту. Сімейні взаємовідносини – найперші і найміцніші соціальні взаємовідносини, які значною мірою впливають на самооцінку дитини, її здатність до адаптації і відчуття благополуччя. Для більшості з нас сімейні впливи є позитивними і є основним джерелом виховання, в процесі якого формуються принципи соціальної взаємодії, що зберігаються потім упродовж усього життя. На інших, однак, сімейні події і переживання впливають негативно. Несприятлива атмосфера в сім'ї створює передумови для найжорстокіших форм насильства в сім'ї та суспільстві.

Не дивлячись на те, що ця тема вже досить активно розробляється протягом останніх десятиліть, чіткого визначення поняття насильства немає. На даний момент насильством вважають реальну дію чи загрозу умисної фізичної, сексуальної, психологічної чи економічної дії, примусу з боку однієї особи до іншої з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху. В процесі насильства одна людина нав'язує себе, свої цілі та норми іншій, намагаючись підкорити її собі. Це узурпація свободи людини, це не є випадковими діями, які не можна пояснити. Кожен член родини переживає такі дії по-своєму, що накладає свій відбиток на ціннісно-орієнтаційну сферу. Особливо це стосується дитини, адже її особистість тільки формується [6, с. 128].

В Конвенції ООН про права дитини зазначено, що жорстоке поводження з дітьми – це всі форми фізичного і/або емоційного поганого поводження, сексуальне насильство, відсутність піклування, торгівля чи інші форми експлуатації, що здатні призвести чи призводять до фактичної шкоди для здоров'я дитини, його виживання, розвитку чи гідності в контексті відповідальності, довіри чи влади [1, с. 167].

Жорстокість може виявлятися і з боку осіб, які безпосередньо не є членами сім'ї, але пов'язані з ними певними стосунками. Це необхідно враховувати в соціально-педагогічній роботі з сім'ями.

Насильство над дітьми може бути як одномоментним, так і пролонгованим в часі, як свідомим, так і неусвідомленим з боку дорослих, батьків, вихователів. Воно може призвести до емоційного чи психічного травмування, чи навіть загибелі дитини [3, с. 83].

Дитинство – це період відсутності дорослої відповідальності, узаконена залежність від турботи та економічної підтримки суспільства. Дитина є недієздатною в повному обсязі, але має всі людські права. Діти мають право на захист від жорстокого поводження, насильства різних видів і форм.

Жорстоке поводження, з точки зору порушення прав дитини, можна тлумачити як:

- ігнорування потреб дітей, порушення їх прав;
- відсутність догляду за ними (чи незадовільний догляд);
- ізоляція дитини, бойкот (у дитячому колективі);
- відсутність проявів батьківської любові, доброти, чуйності;
- безвідповідальність до дітей;
- бездіяльність батьків щодо дитини у скрутній ситуації;
- брутальність, глузування, неповага до гідності, особистості дитини;
- не вираховування вікових особливостей: дитина просто не може зробити те, що вимагають від неї батьки;
- авторитарний стиль спілкування з дитиною;
- нехтування дитиною;
- обман дитини [5, с. 51].

В основі насильства над дитиною лежить нерозуміння цінності дитини, відсутність системи демократичних цінностей, які визначають модель сімейного життя і родинного виховання в конкретній сім'ї.

У правовій базі України визначення насильства, яке є складовою жорстокого поводження з дітьми, представлено Законом України №2789-III "Про попередження насильства в родині" від 15.11.2001 р. У статті 1 "Визначення термінів" визначено види насильств:

- фізичне насильство – навмисне нанесення одним членом родини іншому побоїв, тілесних ушкоджень, що можуть привести або привели до смерті постраждалого, порушення фізичного або психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та достоїнству. Всі дії, спрямовані на спричинення дитині фізичної шкоди, заборонені законом;

- сексуальне насильство – протиправне зазіхання одного члена родини на статеву недоторканність іншого члена родини, а також дії сексуального характеру стосовно неповнолітнього члена родини. Поняття "сексуальне насильство" містить в собі не лише зґвалтування, а й сексуальні домагання, непристойні пропозиції, а також будь-які образливі дії, що мають сексуальний характер;

- психологічне насильство – насильство, пов'язане з дією одного члена родини на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими спеціально створюється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе й може заподіюватися або заподіюється шкода психічному здоров'ю;

- економічне насильство – навмисне позбавлення одним членом родини іншого житла, їжі, одягу й іншого майна або засобу, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [2].

На основі досвіду роботи з сім'ями та безпосередньо з дітьми можна виділити наступні типи жорстокого поводження з дітьми:

- *жорстокі фізичні покарання, фізичні знущання, побиття:*
 - побиття;
 - штовхання;
 - спроби задушити;
 - викручування рук та ін.;
- *дитина є свідком знущань над іншими членами сім'ї:*
 - батько б'є чи гвалтує матір у присутності дітей;
 - “погану” дитину фізично карають у присутності “хорошої” дитини;
 - дитина є свідком фізичних знущань над іншою людиною, що не є членом її родини та ін.;
- *сексуальне насильство, інцест:*
 - гвалтування;
 - нав'язування сексуальних стосунків;
 - сексуальні дотики/поцілунки;
 - інцест (кровозмішення);
 - показ порнографії;
 - залучення дитини до виготовленні порнографічного продукту та ін.;
- *використання привілеїв дорослих:*
 - поводження з дітьми як з рабами чи слугами;
 - покарання, поводження, як з підлеглими;
 - поводження як зі своєю власністю;
 - відмова повідомляти про рішення, що стосуються відвідин та опікунства;
- *заякування:*
 - використання свого росту, розмірів та сили;
 - навіювання страху за допомогою розповідей, дій, тестів, поглядів;
 - крики, стресогенна поведінка;
 - жорстокість щодо інших істот;
- *погрози:*
 - кинути дитину;
 - самогубства;
 - заподіяти фізичної шкоди;
 - заподіяти шкоду іншим людям, тваринам, рослинам тощо;
 - розлюбити дитину;
 - силами зла, що карають дитину та ін.;
- *використання громадських установ:*
 - загроза покарання Богом, судом, міліцією, школою, спецшколою, притулком, родичами та психіатричною лікарнею;
- *ізоляція:*

- контролювання доступу дитини до інших людей: бабці/дідуся, однолітків, братів/сестер, батька/матері, інших людей;
- контролювання перебування дитини у помешканні, заборона виходити з дому;
- контролювання спілкування дитини з друзями;
- закривання дитини у коморі, сараї чи туалеті, чи у будь-якому закритому приміщенні вдома, в школі тощо;
- обмеження спілкування з дитиною, аж до повного ігнорування у спілкуванні;
- *емоційне насильство:*
 - приниження;
 - використання скарг;
 - використання дітей в якості довірених осіб;
 - підвищення голосу без вартої на те причини;
 - непослідовність;
 - присоромлення дитини;
 - використання дітей у конфліктах між батьками;
 - “торгівельна” поведінка одного з батьків щодо любові до дитини;
- *економічне насильство:*
 - незадоволення основних потреб дитини;
 - відмова чи зволікання у виплаті аліментів;
 - повна відмова дитині в грошах;
 - контролювання дитини за допомогою грошей;
 - відмова дитині у підтримці;
 - використовування дитини як засобу торгу при розлученні;
 - нав’язування дитині економічно обмеженого способу проживання без існуючої для цього необхідності;
 - примушування дитини важко працювати [5, с. 48].

Згідно Конвенції ООН про права дитини, яку підписали 189 держав світу, кожна дитина має право на захист від усіх видів сексуальної експлуатації та насильства. Всі держави повинні захищати дітей від сексуальної експлуатації та забезпечувати дітям-жертвам фізичну та психологічну реабілітацію і допомогу в соціальній реінтеграції.

Серед причин виникнення жорстокого поводження до дітей можна виділити наступні:

- безробітність або низька матеріальна забезпеченість;
- алкоголізм одного чи обох батьків;
- самотність чи шлюб, який розпався;
- занадто маленьке житло, що посилює напругу;
- озлобленість батьків чи розчарованість у житті;

- фізична чи психічна перевтома;
- незрілість батьків;
- егоїзм батьків, прагнення їх до розваг;
- відсутність прив'язаності до дитини;
- надмірна вимогливість;
- народження другої дитини;
- велика кількість дітей;
- небажана дитина (як привід і примус до укладення шлюбу);
- передчасно народжена в шлюбі дитина, яка дає привід до сварок та розриву;
- позашлюбна дитина як об'єкт виміщення зла на його матір (батька);
- дитина з фізичними та психічними недоліками, від якого хочуть позбавитися [4, с. 17].

Жорстоке поводження з дітьми набуло поширення і стало глобальною проблемою. В основі жорстокого поводження з дитиною лежить нерозуміння цінності дитини, відсутність системи демократичних цінностей, які визначають модель сімейного життя і родинного виховання в конкретній сім'ї.

Список використаних джерел

1. Бондаровська В. М., О. О. Кочемировська, Г. М. Лактіонова та ін. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / заг. ред. О. Кочемировська. – К. : Вид-во ФОП Клименко Ю. Я., 2010. – 372 с.
2. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (Науково-практичний коментар) / за ред. О. М. Рудневої. – Х. : Східно-регіон. центр гуман.-осв. ініціатив, 2005. – 160 с.
3. Зрубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика: Монографія / І. М. Трубавіна. - Х.:Нове слово, 2007.
4. Коломієць О. Г. Соціально-педагогічні умови подолання сімейного насильства щодо дітей / О. Г. Коломієць. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vchu/N122/N122p071-077.pdf.
5. Міленко В. Жінки і діти, які зазнали насилля в сім'ї. Робота психологічної та соціальної служби: завдання, форми і перспективи / Віра Міленко, Сергій Мосієнко // Психолог. – 2010. – № 35 – 36. – С. 48 – 51.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ОБЛАСНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
**ПРОТИДІЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ:
РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ**

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

Чернігівський національний технологічний університет
14035, м. Чернігів, вул. Шевченка 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.